T.C. BAŞBAKANLIK • DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI 2007 2013

FİNANSAL HİZMETLER

(MALİ PİYASALAR, FİNANS KURUMLARI, BANKACILIK, SİGORTACILIK)

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

T.C. BAŞBAKANLIK DPT DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

ANKARA 2007

T.C. BAŞBAKANLIK • DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI
YAYIN NO: DPT: 2704 - ÖİK: 659

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI 2007 2013

FİNANSAL HİZMETLER

(MALİ PİYASALAR, FİNANS KURUMLARI, BANKACILIK, SİGORTACILIK)

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2007

ISBN 975 – 19 – 3991-3 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, http://ekutup.dpt.gov.tr/ adresindedir.

Bu yayın 850 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir

ÖNSÖZ

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Türkiye Büyük Millet Meclisince 28 Haziran 2006 tarihinde kabul edilmiştir.

Plan, küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsat ve risklerin arttığı bir dönemde Türkiye'nin kalkınma çabalarını bütüncül bir çerçeveye kavuşturan temel bir strateji dokümanıdır.

Toplumun tamamını ilgilendiren kalkınma planları, gerek hazırlık gerekse uygulama aşamasında, ilgili tüm kesimlerin katkısını ve sahiplenmesini gerektirmektedir.

Kalkınma planlaması alanında ülkemizin katılımcı ve demokratik bir planlama deneyimi bulunmaktadır. Özel İhtisas Komisyonları, bu deneyim içinde kurumsallaşmış bir katılımcılık mekanizması olarak ön plana çıkmaktadır. Kamu, özel kesim, üniversite ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımı ile oluşturulan Özel İhtisas Komisyonları, 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Plan hazırlıklarında da son derece önemli bir işlev görmüştür. Bu bağlamda, 5 Temmuz 2005 tarihinde 2005/18 sayılı Baş-bakanlık Genelgesiyle başlatılan çalışmalar çerçevesinde geniş bir konu yel-pazesini kapsayacak biçimde toplam 57 Özel İhtisas Komisyonu oluşturul-muş, alt komisyonlarla birlikte bu sayı 66'ya ulaşmıştır. Bu komisyonlarda toplam 2252 katılımcı görev yapmıştır. Komisyonların oluşturulmasında ise ülkemizin kalkınma gündemini yakından ilgilendiren temel konular belirleyici olmuştur.

Özel İhtisas Komisyonlarında yapılan tartışmalar ve üretilen fikirler, planların hazırlanmasına ışık tutmakta ve plan metnine yansıtılmaktadır. Ayrıca, bu kapsamda ortaya çıkan raporlar birer referans doküman olarak, çeşitli alt ölçekli planlama, politika geliştirme ve araştırma ihtiyaçlarına da cevap vermektedir. Bu anlamda, Özel İhtisas Komisyonu raporları sadece plana katkıda bulunmamakta, müstakil olarak da basılan ve çeşitli kesimlerin istifadesine sunulan birer kaynak niteliği taşımaktadır.

Sahip oldukları birikimi katılımcı bir ortamda toplumun genel yararı için özveriyle paylaşan Komisyon üyelerinin, ülkemizin kalkınma sürecine önemli katkılar verdikleri inancıyla, emeği geçen herkese Teşkilatım adına şükranlarımı sunar, Özel İhtisas Komisyonu raporlarının ve raporların ışığında hazırlanan Dokuzuncu Planın ülkemiz için hayırlı olmasını temenni ederim.

Dr. Ahmet TIKTIK
Müsteşar

KOMİSYON KATILIMCILARI

Başkan

Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş.	Remzi ÖZBAY, Genel Müdür

Koordinatör ve Raportör

Devlet Planlama Teşkilatı	Alper BAKDUR, Planlama Uzmanı (Yıllık Programlar ve Konjonktür Değ. Gn.Md.)

Raportörler

Türkiye Bankalar Birliği	Emre Alpan İNAN
Hacettepe Üniversitesi	Doç. Dr. Halit GÖNENÇ

Komisyon Üyeleri

Bağımsız Denetim Derneği	Fatih DURAL, Başkan
BDDK	Metin TOPRAK, Başkan Yardımcısı
BDDK	Faruk DEMİR, Daire Başkanı
BDDK	Rıdvan ÇABUKEL, Bankacılık Uzmanı
Bilkent Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Selçuk CANER
Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş.	Gökhan İYİGÜN, Müdür
Faktoring Derneği	Mihael LEVI, Başkan
Finans Kulüp	Serdar ÇITAK, Yönetim Kurulu Üyesi
Finansal Kiralama Derneği	Dursun AKBULUT, Başkan
Finansal Kiralama Derneği	Müge KARIŞMAN, Genel Sekreter
Hazine Müsteşarlığı	Serkan SİLAHŞÖR, Şube Müdürü (Sigortacılık Gn.Md.)
Hazine Müsteşarlığı	Ercan ÇALIŞKAN, Leasing Şube Müdürü (Banka ve Kambiyo Gn.Md.)
Hazine Müsteşarlığı	Uluç İÇÖZ, Şube Müdürü (Sigortacılık Gn. Md. Özel Emeklilik Dai. Bşk.)
İstanbul Altın Borsası	Dr. Metin DUYAR, Müdür Yardımcısı
İstanbul Menkul Kıymetler Borsası	Osman BİRSEN, Başkan
İstanbul Üniversitesi	Prof. Dr. Targan ÜNAL, Müdür (Bankacılık Araştırma Merkezi)

Komisyon Üyeleri (Devam)

İstanbul Üniversitesi	Dr. Kadir TUNA, Genel Koordinatör (Bankacılık Araştırma Merkezi)
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Seyfettin ARTAN
KOSGEB	Mete BİLGİÇ, Uzman
Maliye Bakanlığı	M. Uluğşad GÜRBÜZER, Maliye Başmüfettişi
Katılım Bankaları Birliği	Osman Nihat YILMAZ, Genel Sekreter Yard.
Rekabet Kurumu	Cihan AKTAŞ, Rekabet Uzmanı (4 Nolu Daire Başkanlığı)
Sermaye Piyasası Kurulu	Hülya KEMAHLI, Başkan Yardımcısı
Sermaye Piyasası Kurulu	Hayal GÜZELHAN, Başuzman (AB Grubu)
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu	Haluk ERSOY, Daire Başkanı
TSPAKB	Alparslan BUDAK, Müdür (Araştırma ve İstatistik Bölümü)
TSRŞB	Erhan TUNÇAY, Genel Sekreter
Türkiye Bankalar Birliği	Melike ALPARSLAN
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası	Çiğdem KOĞAR, Gn. Md. Yard. (Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Gn. Md.)
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası	A. Çiğdem TİRYAKİ, Müdür Yard. (Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Gn. Md.)
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası	Pelin ÇELİK, Uzman (Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Gn. Md.)
Türkiye Kalkınma Bankası	Ayşegül ÇERÇİ, Kıdemli Uzman
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği	Dr. Bülent UYGUN, Gn. Sekr. (Denizli Sanayi Odası)
VOB	Hamdi BAĞCI, Genel Müdür
Yüksek Denetleme Kurulu	M. Ali BİLGİHAN, Başdenetçi

Moderatörler

Devlet Planlama Teşkilatı	Volkan ERKAN, Planlama Uzmanı
Devlet Planlama Teşkilatı	Murat KUTLUKSAMAN, Planlama Uzman Yardımcısı

FİNANSAL HİZMETLER 2007-2013 VİZYONU

"Global ekonomi ile entegrasyonu sağlayarak uluslararası kurumlarla hizmet alışverişinde bulunan ve yurt dışına finansal hizmet ihraç eden, uluslararası rekabet gücü yüksek, risk yönetimi ve kurumsal yönetişim ilkelerine hakim olarak piyasa disiplinine uyum sağlayan, yenilikler yaratarak istikrar içinde Avrupa'nın ilk beş sıralamasında yer alacak bir finansal hizmetler sektörü."

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ 1

2. BANKACILIK SEKTÖRÜ 3

2.1. Durum Analizi 3
2.1.1. Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma 3
2.1.2. Sektör Büyüklükleri 8
2.1.3. Avrupa Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 14
2.1.4. Sonuçların Değerlendirilmesi 17
2.1.5. GZFT Analizi 18

2.2. AB'ye Katılım Sürecinin Etkileri 26
2.2.1. AB Müktesebatı ve Uyumun Mevcut Düzeyi 26

2.3. Geleceğe Dönük Stratejiler 29

3. SERMAYE PİYASASI 34

3.1. Durum Analizi 34
3.1.1. Menkul Kıymet Stokları 34
3.1.2. Menkul Kıymet İhraçları 36
3.1.3. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 36
3.1.3.1. Hisse Senedi Piyasası 37
3.1.3.2. Tahvil ve Bono Piyasası 40
3.1.3.3. Uluslararası Karşılaştırmalar 42
3.1.4. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası 44
3.1.5. İstanbul Altın Borsası 46
3.1.5.1. Türkiye'nin Altın İthalatı ve İhracatı 48
3.1.5.2. GZFT Analizi 50
3.1.5.3. Geleceğe Dönük Stratejiler 51
3.1.6. Kollektif Yatırım Kuruluşları 52
3.1.7. Aracı Kuruluşlar 55
3.1.8. GZFT Analizi 55

3.2. AB'ye Katılım Sürecinin Etkileri 65
3.2.1. Genel Hatlarıyla AB Müktesebatı 65
3.2.2. AB Müktesebatına Uyumun Mevcut Düzeyi 68
3.2.3. Tam Olarak Uyum Sağlanması Halinde Beklenen Etkiler 69
3.2.4. Diğer Ülkelerin Talep Ettiği ve Aldığı Derogasyonlar 70
3.2.5. Ayrıntılı Etki Değerlendirmesi Yapılması Önerilen Müktesebat 70

3.3. Geleceğe Dönük Stratejiler 70
3.3.1. Stratejik Amaçlar 70
3.3.2. Hedefler 70
3.3.3. Hedefleri Gerçekleştirecek Faaliyetlerin Belirlenmesi 71

4. SİGORTACILIK SEKTÖRÜ 79

4.1. Durum Analizi 80
4.1.1. Şirket Sayısı ve İstihdam 80
4.1.2. Sigorta Prim Gelirleri 83
4.1.3. GZFT Analizi 84

4.2. AB'ye Katılım Sürecinin Etkileri 88
4.2.1. Sigortacılıkta Genel Hatlarıyla AB Müktesebatı 88
4.2.2. AB Müktesebatına Uyumun Mevcut Düzeyi 89

4.3. Geleceğe Dönük Stratejiler 94

5. BANKA DIŞI MALİ KURUMLAR 99

5.1. FAKTORİNG 99
5.1.1. Durum Analizi 100
5.1.1.1. Dünyada Faktoringin Yeri 102
5.1.1.2. GZFT Analizi 102
5.1.2. AB Müktesebatına Uyumun Düzeyi ve Katılım Sürecinin Etkileri 109
5.1.3. Geleceğe Dönük Stratejiler 109
5.1.3.1. Stratejik Amaçlar ve Hedefler 110
5.1.3.2. Hedefleri Gerçekleştirecek Faaliyetlerin Belirlenmesi 110

5.2. FİNANSAL KİRALAMA (LEASING) 111
5.2.1. Durum Analizi 112
5.2.1.1. Dünyada Finansal Kiralamanın Gelişimi 114
5.2.1.2. GZFT Analizi 115
5.2.2. AB'ye Katılım Sürecinin Etkileri 116
5.2.3. Geleceğe Dönük Stratejiler 117
5.2.3.1. Stratejik Amaçlar ve Hedefler 117
5.2.3.2. Hedefleri Gerçekleştirecek Faaliyetlerin Belirlenmesi 118

5.3. TÜKETİCİ FİNANSMAN ŞİRKETLERİ 119
5.3.1. Durum Analizi 120

6. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ 122

6.1. Durum Analizi 123
6.1.1. Artan İstihdam Trendinin Sürdürülebilirliği 126
6.1.2. GZFT Analizi 127

6.2. AB'ye Katılım Sürecinin Etkileri 131
6.2.1. AB Özel Emeklilik Direktifi 131
6.2.2. AB Özel Emeklilik Direktifi ve Bireysel Emeklilik Sistemi 131
6.2.3. AB Özel Emeklilik Direktifi ve Özel Emeklilik Hizmeti Sunan Vakıf, Sandık ve Şirketler 132

6.3. Geleceğe Dönük Stratejiler 132
6.3.1. 2013 Vizyonu 132
6.3.2. Vizyona Dönük Politikalar 133

7. FİNANSAL HİZMETLER ALANINDA GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİLER 135

7.1. Vizyon 135

7.2. Vizyona Dönük Stratejik Amaçlar 135

7.3. Stratejik Amaçları Gerçekleştirecek Eylem, Faaliyet ve Projeler 136

8. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME 142

8.1. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi 142

8.2. Genel Değerlendirme 147

TABLOLAR

BANKACILIK SEKTÖRÜ

Tablo 2. 1. Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırmanın Maliyeti 4
Tablo 2. 2. Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri (Eylül 2005) 8
Tablo 2. 3. Finansal Aracılık Göstergeleri (GSYİH'ya oranı, Yüzde) 9
Tablo 2. 4. Aktiflerin Dağılımı (Yüzde) 9
Tablo 2. 5. Pasiflerin Dağılımı (Yüzde) 10
Tablo 2. 6. Sorunlu Krediler (Yüzde) 11
Tablo 2. 7. YP Aktifler, YP Pasifler ve "YP Aktifler-YP Pasifler" 12
Tablo 2. 8. Özkaynak Verimliliği ve Karlılık (Yüzde) 12
Tablo 2. 9. Bilanço Dışı Yükümlüklerin Dağılımı (Yüzde) 13
Tablo 2. 10. AB Ülkelerinde ve Türkiye'de Toplam Aktif Büyüklüğü 14
Tablo 2. 11. Seçilmiş Göstergeler - 2004 (Bin Avro) 15
Tablo 2. 12. Seçilmiş Göstergeler - 2004 (Yüzde) 16

SERMAYE PİYASASI

Tablo 3. 1. Sermaye Piyasasına İlişkin Göstergeler (Eylül 2005) 35
Tablo 3. 2. Menkul Kıymet Stokları (Milyon YTL) 36
Tablo 3. 3. Birincil Halka Arzlar (Milyon YTL) 36
Tablo 3. 4. SPK Kaydına Alınan Menkul Kıymet İhraçları (Bin YTL) 37
Tablo 3. 5. Menkul Kıymet İşlem Hacimleri (Tüm Yıl, Milyon YTL) 37
Tablo 3. 6. Borsaya Kote Şirket Sayısı 38
Tablo 3. 7. Hisse Senedi Endeksi (Dönem Sonu) 38
Tablo 3. 8. Halka Açık Şirketlerin Piyasa Değeri 39
Tablo 3. 9. Yatırımcı sayısı 39
Tablo 3. 10. Yabancı Yatırımcı Verileri (Milyon Dolar) 40
Tablo 3. 11. Çeşitli Ülkelerde Borsaya Kote Şirket Sayısı 42
Tablo 3. 12. Çeşitli Ülkelerde Piyasa Değeri/GSYİH Oranları (Yüzde) 43
Tablo 3. 13. Çeşitli Ülkelerde Hisse Senedi İşlem Hacmi/Piyasa Değeri (Yüzde) 43
Tablo 3. 14. Çeşitli Ülkelerde Toplam SGMK/GSYİH (Yüzde) 44
Tablo 3. 15. Çeşitli Ülkelerde Kamu SGMK/Toplam SGMK (Yüzde) 44
Tablo 3. 16. Altın ve Gümüş İthalat Verileri ve İAB İşlem Hacmi (Kg) 48
Tablo 3. 17. 2002-2004 Yılı Altın İşlem Hacmi Dağılımı (Ton) 48
Tablo 3. 18. 2004 Yılı Altın Mücevharat İhracatı (Yüzde) 49
Tablo 3. 19. Yatırım Fonları Büyüklükleri (Milyon YTL) 52
Tablo 3. 20. Çeşitli Ülkelerde Yatırım Fonları/GSYİH (Yüzde) 53
Tablo 3. 21. A ve B Tipi Yatırım Fonlarının Toplam Portföy Dağılımı (Yüzde) 54
Tablo 3. 22. Faaliyet Gösteren Aracı Kuruluş Sayısı 55

SİGORTACILIK

Tablo 4. 1. Seçilmiş AB Ülkeleri ile Türk Sigorta Sektöründe Şirket Sayısı ve İstihdam Düzeyi (2003) 81
Tablo 4. 2. Seçilmiş Ülkeler ile Türk Sigorta Sektörünün Karşılaştırması (2004) 83

BANKA DIŞI FİNANSAL KURUMLAR

Faktoring

Tablo 5.1. 1. Seçilmiş Sektör Göstergeleri *101*
Tablo 5.1. 2. Faktoringin Dış Ticaret İçindeki Yeri (Milyon Dolar) *101*
Tablo 5.1. 3. Sektörün Seçilmiş Ülke ve Bölgelerdeki Yeri (Milyon Avro) *102*

Finansal Kiralama

Tablo 5.2. 1. Finansal Kiralama Sektörü Genel Bilgiler (Bin YTL) *113*
Tablo 5.2. 2. Yıllar İtibarıyla Yurt İçi Leasing İşlem Hacmi *113*
Tablo 5.2. 3. Çeşitli Ülkelerde Leasing İşlem Hacmi ve Yatırımlardaki Payı (2003) *115*
Tablo 5.2. 4. Leasing İşlemlerinde AB Ülkelerindeki Denetim ve Düzenlemeye İlişkin Uygulamalar *117*

Tüketici Finansman Şirketleri

Tablo 5.3. 1. Yıllar İtibarıyla Tüketici Finansman Şirketleri Genel Bilgileri *120*

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Tablo 6. 1. Fona Yönlendirilmiş Sözleşmeler *124*
Tablo 6. 2. Emeklilik Fon Portföylerinde Ortalama Vade (27.10.2005) *125*

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Tablo 8. 1. Temel Amaç ile Eylem, Faaliyet ve Projelerin Gelişme Eksenlerine Göre Tasnifi *143*

ŞEKİLLER

BANKACILIK SEKTÖRÜ

Şekil 2. 1. BDDK Bankacılık Sektörü Performans Endeksi *13*

SERMAYE PİYASASI

Şekil 3. 1. İMKB Aracılığıyla Ekonomiye Kazandırılan Fonlar *39*
Şekil 3. 2. İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Günlük Ortalama İşlem Hacmi *41*
Şekil 3. 3. Yabancı Yatırımcıların Net DİBS Alımı ve İMKB DİBS Endeksi *41*
Şekil 3. 4. VOB'da 2005 Yılı Aylık İşlem Hacmi Gelişimi (YTL) *45*
Şekil 3. 5. Dayanak Varlık Bazında VOB YTL İşlem Hacminin Dağılımı *45*
Şekil 3. 6. Dünyada Vadeli İşlem ve Opsiyon İşlem Hacimleri (Trilyon Dolar) *46*
Şekil 3. 7. 2004 Yılı Toplam Altın Talep ve Arz Bileşenleri (Yüzde) *49*

SİGORTACILIK

Şekil 4. 1. Prim Üretimi (Milyon Dolar) *82*

BANKA DIŞI FİNANSAL KURUMLAR

Finansal Kiralama

Şekil 5.2. 1. Leasing İşlemlerinin Sabit Sermaye Yatırım Harcamaları İçindeki Payı *114*
Şekil 5.2. 2. Dünya Leasing Hacmi (Milyar Dolar) *114*

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Şekil 6. 1. Özel Emeklilik Fonlarının Çeşitli Ülkelerde GSYİH'ya Oranı *123*
Şekil 6. 2. Emeklilik Sözleşmelerinin Dağılımı *124*
Şekil 6. 3. Emeklilik Şirketlerinde Doğrudan Pazarlamada Görevli Personel Sayısı *125*
Şekil 6. 4. Emeklilik Şirketlerinde Aracı Dışı Personel Sayısı *125*

KISALTMALAR

AB-15	Avro-12, Danimarka, İngiltere, İsveç
AB-25	AB-15, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya
Avro-12	Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Yunanistan
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDDKl	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BES	Bireysel Emeklilik Sistemi
BIS	Bank for International Settlements
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
DASK	Doğal Afet Sigortaları Kurumu
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
EGM	Emeklilik Gözetim Merkezi
FEAS	Federation of Euro-Asian Stock Exchanges
FIBV	International Federation of Stock Exchanges
Fider	Finansal Kiralama Derneği
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GZFT Analizi	Güçlü-Zayıf yönler Fırsatlar-Tehditler Analizi
IFC	International Finance Corporation
IMF	International Monetary Fund
IOPS	International Organization for Pension Supervisors
İAB	İstanbul Altın Borsası
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KBB	Katılım Bankaları Birliği
KKDF	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MASAK	Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı
MKYF	Menkul Kıymet Yatırım Fonu
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
SGMK	Sabit Getirili Menkul Kıymet
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği

KISALTMALAR (devam)

TEFE	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (En son Aralık 2004'te yayınlanmıştır.)
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TRAMER	Trafik Sigortası Bilgi Merkezi
TSPAKB	Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
TSRŞB	Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
ÜFE	Üretici Fiyatları Endeksi (Ocak 2003 itibarıyla yayınlanmaktadır.)
VDMK	Varlığa Dayalı Menkul Kıymet
VİS	Vadeli İşlem Sözleşmesi
VOB	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.
WFE	World Federation of Exchange
YKF	Yatırımcıları Koruma Fonu

1. GİRİŞ

2007-2013 dönemini kapsayacak olan Dokuzuncu Kalkınma Planı çalışmaları kapsamında temel olarak sektörler bazında özel ihtisas komisyonları (ÖİK) oluşturulmuştur. Bu komisyonlardan biri olan Finansal Hizmetler Özel İhtisas Komisyonu tarafIndan hazIrlanmIs olan bu rapor, 2007-2013 yıllarını kapsayacak Dokuzuncu Kalkınma Planına finansal hizmetler alanında baz teşkil edecek şekilde bir durum tespiti yaparak sektörde 2013 vizyonunu, vizyona dönük temel amaç ve politikaları ile uygulama stratejilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. 3 Ekim 2005 tarihinde AB ile müzakerelerin başlamasıyla Plan döneminde finansal hizmetler konusunda mevzuatın AB müktesebatıyla uyumlaştırılması konusu da gündemde olacaktır. Bu nedenle, AB müktesebatına uyum konusunda yapılması gereken mevzuat değişikliklerini ortaya koymak ayrıca bu raporda öncelikli olarak ele alınmıştır.

1980'li yıllardan itibaren hız kazanan küreselleşme süreci, dünya genelinde finansal sistemin sağlamlığının ve istikrarının global düzeyde sağlanması amacıyla uluslararası finans sisteminin yapı taşlarını oluşturacak ortak standartların belirlenmesi ve hazırlanmasına yönelik çalışmalarla hız kazanmıştır.

Ülkemiz ve Türk finans sektörü bu gelişmeleri yakından izlemektedir. Türkiye 1980'lerin ortalarından itibaren başta tahvil ve hisse senedi piyasaları olmak üzere, finansal fiyatları oluşturacak temel kurumlarını oluşturmaya başlamış, 90'lı yıllarda da büyük ölçüde finansal altyapısını uluslararası standartlara uyumlaştırma çabasında olmuştur. Bununla beraber, 90'lı yıllar boyunca uygulanan kısa vadeli dış kaynak sağlamaya odaklı maliye ve kur politikaları finansal sisteme büyük ölçüde zarar vermiştir. 2001 Krizinden sonra bankacılık sektörü oluşan istikrarlı makroekonomik ortamın da katkısıyla mali bünyesini düzeltme çabası içine girmiştir. Uluslararası standartlar ve en iyi uygulamalara uyum ihtiyacı da bu çabanın en önemli bileşeni olarak ortaya çıkmıştır.

Uluslararası düzenlemeler ve uygulamalara uyum sağlama başlığı altında ön plana çıkan unsurlar, denetim ve gözetim otoritelerinin özerkliklerinin ve çalışma kapasitelerinin güçlendirilmesi, bu kurumların kurumsallaşma süreçlerinin tamamlanması, risk odaklı bir gözetim anlayışının yerleştirilmesi, risk yönetimi sistemlerinin uluslararası kabul görmüş standartlara getirilmesi, yapılacak düzenlemelerin yerel finansal kuruluşlara uluslararası rekabette haksız bir

avantaj/dezavantaj oluşturmaması, aracılık maliyetlerinin düşürülmesi ile suç gelirleri ve terörizmin finansmanıyla mücadelede etkin bir sistem oluşturulmasıdır.

Makroekonomik istikrar konusunda son yıllara kadar sıkıntı çeken ülkemizde, finansal sistemle ilgili öncelikli sorunlar arasında makroekonomik istikrarsızlıktan kaynaklanan konular ağırlık kazanmaktaydı. Ancak, 2000 ve 2001 krizlerinden sonra uygulanan ekonomik programlar sonucu elde edilen göreceli makroekonomik istikrar ve bunu destekleyen AB perspektifi Türk finans sistemi üzerinde yeni hususların gündeme gelmesini sağlamıştır.

Finansal Hizmetler sektoru; mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, katılım bankaları, sermaye piyasaları, sigortacılık, finansal kiralama, faktoring ve tüketici finansmanı ve bireysel emeklilik sistemini içeren çok sayıda sektörü kapsamaktadır. Bu rapor, yukarıda sayılan sektörlerin meslek temsilcileri, meslek birlikleri, kamu denetim ve gözetim otoriteleri, üniversite mensupları, sivil toplum örgütleri ve organize piyasa kuruluşları temsilcilerinden oluşan özel ihtisas komisyonu çalışmaları çerçevesinde ortaya çıkan görüşleri ortaya koymaktadır. Komisyona toplam 29 kuruluşu temsil eden 38 kişi katılmıştır.

2. BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1. Durum Analizi

Yeniden yapılandırmanın ve makroekonomik istikrarın sağlanmasının olumlu etkileri 2002 yılından itibaren etkisini göstermeye başlamıştır. Serbest kur ve örtük enflasyon hedeflemesi politikası finansal fiyatlarda istikrar sağlamış, Merkez Bankasının bağımsızlığı ve enflasyonla mücadeleye odaklanması, sıkı maliye politikası ve yüksek faiz dışı fazla hedeflerinin düzenli olarak tutturulması ekonomik birimlerin beklentilerini ve makro dengeleri olumlu etkilemiştir. Dünya genelindeki olumlu koşulların da etkisiyle artan ekonomik istikrar, bankacılık kesimini de olumlu etkilemiş ve sektörün mali bünyesinin iyileştirilmesi için önemli bir fırsat olmuştur.

Ayrıca, sektörü düzenleyen mevzuatın uluslararası standartlara yakınsaması, denetim ve gözetim faaliyetinin etkinleştirilmesi ve Uluslararası Para Fonu ile gerçekleştirilen anlaşmalarda oluşturulan hedeflere sadık kalınması, bu süreci desteklemiş ve sektörün yurt dışı finansal piyasalarla entegrasyonunun geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.

Bankacılık sektörünün 2001 Krizinin ardından girdiği yeniden yapılandırma sürecinin temel unsurları olarak Hazine ile yapılan takas, sermayelendirme süreci, gönüllü birleşmeler, bazı bankalara kamu otoritesi tarafından el konması ve/veya kapatılması, kamu bankalarının görev zararlarından arındırılması ve İstanbul Yaklaşımı olarak bilinen Finansal Yeniden Yapılandırma Programı sayılabilir.

Bu bölümde yukarıdaki paragrafta önemine değinilen yeniden yapılandırma süreci, sektörün mevcut büyüklükleri ve Avrupa Birliği ülkeleri ile temel göstergeler itibarıyla karşılaştırılması ele alınacaktır.

2.1.1. Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma süreci 1999 yılı sonunda "enflasyonla mücadele" programı ile başlatılmış, 2001 yılında "bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı" açıklanmıştır. İlk dönemde yapılanlar büyük ölçüde düzenlemelerin uluslararası standartlara ve uygulamalara yaklaştırılması yönünde olmuştur. 4389 Sayılı Bankalar Kanununda kapsamlı değişiklikler yapılmıştır.[1] Bankacılık alanında idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici ve denetleyici bir otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) oluşturulmuştur.

[1] 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu 1 Kasım 2005 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Geçmişte Hazine ve Merkez Bankası arasında paylaşılan banka denetim ve düzenleme görev ve yetkileri 2000 yılı Ağustos ayında faaliyetlerine başlayan BDDK'ya geçmiştir. Diğer taraftan, krizlerin ve kronik enflasyonun ortaya çıkardığı gelişmeler sonucunda Merkez Bankası Kanunu Nisan 2001'de değiştirilerek, Bankanın Avrupa Birliği standartlarında bağımsızlığa ulaşması hedeflenmiş ve Merkez Bankasının araç bağımsızlığı sağlanmıştır. Bu çerçevede, Merkez Bankasının temel amacı, fiyat istikrarının sağlanması olarak belirlenmiş, buradan hareketle destekleyici amaç olarak finansal istikrarı koruma yönünde gerekli tedbirleri alması da öngörülmüştür.

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma süreci; (i) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması, (ii) Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması, (iii) Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve (iv) Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere dört temel unsura dayandırılmıştır. Programın kamu kesimine toplam maliyeti 21,9 milyar doları kamu bankaları ve 17,3 milyar doları TMSF bankaları için kullanılmak üzere toplam 39,4 milyar dolar (GSMH'nın yüzde 26,6'sı) olmuştur. Özel sektöre maliyeti ise, 2,7 milyar doları özel bankalar tarafından aktarılan, 5,2 milyar doları ise TMSF'den aktarılan kaynaklar olmak üzere, toplam 7,9 milyar dolar (GSMH'nın yüzde 5,3'ü) olmuştur. Böylece yeniden yapılandırmanın toplam maliyeti 47,2 milyar dolar (GSMH'nın yüzde 31,9'u) düzeyine ulaşmıştır.

Tablo 2. 1. Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırmanın Maliyeti (Milyar Dolar)

Kamu bankalarına aktarılan kaynaklar	**21,9**
- Görev zararları için oluşan borç	19,2
- Nakit sermaye desteği	2,5
- Nakit dışı sermaye desteği	0,2
TMSF bankaları için aktarılan kaynaklar	**22,5**
- Kamu sektöründen aktarılan kaynak	17,3
- TMSF gelirleriyle yapılan mevduat ve aktarılan kaynak	5,2
Özel sektörden aktarılan kaynaklar	**7,9**
- Özel sektör bankaları tarafından aktarılan kaynaklar	2,7
- TMSF'den aktarılan kaynaklar	5,2
Toplam	**47,2**

Kaynak: BDDK, Ekim 2003.

i) TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarının çözümü: Yeniden yapılandırmanın ilk adımı mali bünyesinde sorunlar olan bankalara çözüm arayışı olmuştur. 1999 yılı sonunda bankacılık sistemindeki beş sorunlu banka TMSF yönetimine alınmış, 2 kalkınma ve yatırım bankasının faaliyetine son verilmiştir. 1996-2002 döneminde TMSF'ye alınan 20 bankanın mali yapılarının güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılmaları ve yükümlülüklerinin devri amacıyla Hazineden özel tertip tahviller ihraç edilmiş, Merkez Bankasından avans kullanılmış ve TMSF'den kaynak aktarılmıştır. 2003 Temmuz sonu itibarıyla TMSF yönetimindeki bankalara, geri ödemeler dahil edildikten sonra, ana para ve faiz borcu toplamı olmak üzere aktarılan toplam tutar 28,2 milyar dolara (40 milyar YTL) yükselmiştir. 5020 sayılı Kanunla TMSF kamu tüzel kişiliğine haiz olarak kurulmuş olup, 5411 sayılı Bankacılık Kanunuyla da idari ve mali özerkliği sağlanmıştır. Halihazırda TMSF bünyesinde geçiş bankası olarak yapılandırılan Birleşik Fon Bankası A.Ş. bulunmaktadır.

ii) Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması: Yeniden yapılandırma sürecinin ikinci unsurunu kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması oluşturmuştur. Görev zararı ödemelerinin ertelenmesi, kaynaklarının etkin olarak kullanılamaması, yönetim yapısındaki zayıflıklar nedeniyle mali yapıları önemli ölçüde bozulan kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve mali açıdan yeniden yapılandırılmaları için kamu bankalarına Hazineden önemli bir kaynak aktarımı yapılmıştır. Ayrıca, bu bankaların operasyonel yapıları güçlendirilerek personel ve şube rasyonalizasyonu sağlanmıştır.

iii) Özel bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi: Yaşanan krizin olumsuz etkilerinin yanında kamu bankalarının sermaye yeterliliklerinin karşılanması ve yeniden yapılandırılması sürecinde bu bankaların sorunlu tüm kredileri için karşılık ayırmaları ve kredi arzını aniden sınırlandırmaları diğer bankalar üzerindeki sorunların daha da ağırlaşmasına neden olmuştur. Yeniden yapılandırmanın üçüncü aşamasında, aktif kalitesi bozulan ve sermayeleri hızla eriyen özel sermayeli bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi için üçlü bir denetimden geçirilerek sermaye desteği yapılması esasına dayalı bir program uygulanmıştır. Program kapsamında Haziran 2001'de gerçekleştirilen iç borç takası ile özel sermayeli bankaların yabancı para açık pozisyonları önemli ölçüde kapanmış, faiz ve kur riskleri azaltılmıştır. Bankaların 2001 yılı mali tabloları üzerinden yapılan denetimde ise önceki dönemlerden farklı olarak BDDK tarafından enflasyon muhasebesi kuralları

esas alınmıştır. Denetimler sonrası hazırlanan sektör raporları dikkate alındığında, nakit sermaye artışı, sorunlu kredilere ayrılan karşılıkların yeniden düzenlenmesi ve piyasa risklerinin dikkate alınmasında olumlu yaklaşımların etkisiyle sektörde sermaye ihtiyacı sınırlı düzeyde kalmıştır. Program sonunda sermaye yetersizliği nedeniyle bir banka TMSF'ye devredilmiştir. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının özel sektöre maliyeti; 5,2 milyar doları TMSF tarafından ve 2,7 milyar doları kriz döneminde eriyen sermayeleri güçlendirmek amacıyla özel sektör bankaları tarafından karşılanmak üzere toplam 7,9 milyar dolar olmuştur. Ayrıca, sorunlu aktiflerin çözümünü hızlandırıcı mekanizmalar oluşturulması yönünde düzenlemeler yapılmıştır.

2001 yılı krizi banka dışı kesimler açısından da ciddi bir belirsizlik ortamı yaratmıştır. Reel sektörde bir çok firma faaliyetlerini ve yatırımlarını azaltmış, pek çoğu ödeme güçlüğüne düşmüştür. Bu gelişmelere bağlı olarak firmaların finansal sektöre olan borçlarının yeniden yapılandırılması gündeme gelmiştir. Bankacılık sisteminin takipteki kredilerinin (karşılık öncesi) toplam kredilerine oranı 2001 yılı sonunda yüzde 29,5'e yükselmiş iken, bu oran karşılık düzenlemesindeki değişikliklere bağlı olarak bankaların takipteki alacakları için ayırdıkları karşılıkların artması sonucu 2002 yılı sonunda yüzde 18,5'e gerilemiştir. "***İstanbul Yaklaşımı***" olarak bilinen "finansal yeniden yapılandırma programı" üç yıllık bir süreç kapsamında Haziran 2002'de uygulamaya konulmuştur. 2002'den bu yana ekonomik istikrarın artmasının da katkısıyla, Haziran 2005 itibarıyla takipteki kredilerin (karşılık öncesi) toplam kredilere oranı yüzde 5,6'ya kadar gerilemiş ve takipteki kredilerin yüzde 88'i için karşılık ayrılmıştır.

Mayıs 2005 itibarıyla 219'u (35 grup) büyük ölçekli firma, 112'si de küçük ölçekli firma olmak üzere toplam 331 firma Finansal Yeniden Yapılandırma Programı kapsamına alınmıştır. Bunlardan büyük ölçekli 221[2] (30 grup) ve küçük ölçekli 101 firma olmak üzere toplam 322 firma ile Finansal Yeniden Yapılandırma Sözleşmesi bağıtlanmıştır. Yeniden yapılandırılan borç tutarı 6 milyar dolardır.

iv) Banka gözetim ve denetim yapısının güçlendirilmesi: Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmanın temel unsurlarından birisi de düzenleme ve denetim sisteminin iyileştirilmesi, risk alma ve yönetme sürecinin ve yönteminin değişmesi ve kurumsal altyapının güçlendirilmesi yönünde yasal ve kurumsal düzenlemelerin

[2] Sözleşme bağıtlanan firma sayısının kapsama alınan firma sayısından fazla olma nedeni bu şirketlerde meydana gelen bölünme ve sair değişikliklerdir.

yapılması olmuştur. 1999 yılında başlatılan reformlarda bağımsız banka gözetim ve denetim sisteminin oluşturulması esas alınmıştır. 2000 yılında faaliyete başlayan BDDK tarafından yapılan düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle AB direktiflerine önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Banka bilançolarında şeffaflığın artırılması, uluslararası muhasebe standartlarına uyum, banka mali bünyelerinin güçlendirilmesinin yanı sıra risk tanımı ve yönetim yapısında da uluslararası uygulamalar dikkate alınarak düzenlemeler yapılmıştır.

Yapılan kapsamlı düzenlemeler çerçevesinde; kredi sınırları ve standart oranların hesaplanmasında kullanılmak üzere AB düzenlemelerindeki özkaynak tanımına paralel olarak konsolide özkaynak tanımı yapılmış ve sistemde yeknesak bir tanımın mali tabloların hazırlanmasında esas alınması sağlanmıştır.

Bankaların kullandırdıkları kredilerde risk yoğunlaşmalarının önlenmesi için bir gruba kullandırılacak kredilerin hesabında doğrudan ve dolaylı kredilerin birlikte dikkate alınması yönünde yapılan düzenlemelerle banka kaynaklarının belirli gruplar üzerinde yoğunlaşmasının engellenmesi amaçlanmıştır.

Bankaların risk algılama ve yönetim esaslarını uluslararası gelişmeler ve yeni uygulamalar paralelinde tanımlayan iç denetim ve risk yönetim sistemleri hakkında düzenlemeler yapılmış, bankaların risk odaklı gözetim ve denetim hedefine paralel olarak konsolide bazda denetim ve gözetim esası getirilmiş ve bankalar 2001 yılı sonu itibarıyla mali tablolarını enflasyon muhasebesine göre hazırlamaya başlamışlardır. (Enflasyon düzeyinin gerilemesi sonucu enflasyon muhasebesi uygulamasına 2005 yılı başından itibaren son verilmiştir.) Ayrıca, bankaların yabancı para pozisyon risklerinin etkin olarak takibi için yabancı para pozisyonlarının da konsolide esasa göre hesaplanması yükümlülüğü getirilmiştir. Karşılıklar için yapılan yeni düzenleme ile kredi alacaklarının geri dönebilirlik ve teminat özelliklerine göre beş ayrı kategoride sınıflandırılması esası getirilmiştir. (Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ve sonuçlarına ilişkin kapsamlı bilgi BDDK tarafından hazırlanan Gelişme Raporlarında[3] yer almaktadır.)

Bankacılık sisteminde reformun amacı sistemdeki tüm bankaların uluslararası kabul görmüş standartlara göre yeniden yapılandırılması, faaliyetlerinin etkin olarak

[3] Bu raporlar www.bddk.org.tr adresinden temin edilebilir.

denetlenmesi, bilançolarının güçlendirilerek yatırımcılara şeffaf hale getirilmesi olmuştur.

Büyük maliyetlerle gerçekleştirilen yeniden yapılandırma programı çerçevesinde elde edilen olumlu sonuçların devamı için, makroekonomik açıdan düşük enflasyon, istikrarlı büyüme ortamı ve Maastricht kriterlerine uygun işleyen bir piyasa ekonomisinin ve bu piyasada faaliyet gösteren rekabet edebilir kurumların varlığı, günümüz dünyasında ön koşul niteliğindedir.

2.1.2. Sektör Büyüklükleri[4]

5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile eskiden özel finans kurumu olarak tanımlanan finansal kuruluşlar katılım bankaları olarak yeniden tanımlanmış ve bankacılık sisteminin bir parçası haline gelmişlerdir.

Tablo 2.2 ticaret bankaları, mevduat kabul etmeyen bankalar (kalkınma ve yatırım bankaları) ve katılım bankalarının temel büyüklüklerini içermektedir.

Tablo 2. 2. Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri (Eylül 2005)

	Milyar YTL			Adet		
	T.Aktifler	**Mevduat**	**Kredi**	**Şube**	**Personel**	**Banka**
Ticaret Bankaları	351,9	221,2	127,6	6.154	126.384	34
Mevd. Kabul etm.	12,1	-	12,4	35	5.110	13
Ara Toplam	364,2	221,2	133,2	6.189	131.494	47
Katılım Bankaları	9,0	7,4*	6,0	288	5.546	4
Toplam	373,2	228,6	139,2	6.477	137.040	51

Kaynak:TBB, KBB, BDDK
** Katılım fonlarını göstermektedir.*

Ticaret bankaları ve mevduat kabul etmeyen bankalardan oluşan ara toplam 5411 Sayılı Kanundan önce tarif edilen hali ile bankacılık sistemini ifade etmektedir. Genel toplam kalemi ise katılım bankalarını da içermektedir.

Eylül 2005 itibarıyla bankacılık sisteminde toplam aktifler 373 milyar YTL'ye ulaşmıştır. Katılım fonları da dahil olmak üzere toplam mevduat 229 milyar YTL, kredi stoku ise 139 milyar YTL düzeyindedir. Aynı tarih itibarıyla sektör, 51 banka, 6.477 şube ve 137.040 personel ile faaliyet göstermektedir.

Toplam aktiflerin gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) oranı 1990 yılındaki yüzde 43 seviyesinden 2000 yılı sonunda yüzde 84'e yükselmiştir.

Tablo 2. 3. Finansal Aracılık Göstergeleri (GSYİH'ya oranı, Yüzde)

	1990	1995	2000	2004	2005/9	2005/9*
Toplam Aktif	43,4	52,8	83,5	71,2	77,1	79,0
Toplam Kredi	20,4	22,5	27,5	24,0	28,2	29,5
Toplam Mevduat	24,3	34,3	54,9	45,9	46,8	48,4

Kaynak: TÜİK, TBB, KBB, BDDK
** Katılım bankaları dahildir.*
Not: Eylül 2005 için BDDK, diğer dönemler için TBB ve KBB verileri kullanılmıştır.

2000 yılından sonra, krizin ve tasarrufların kamu kağıtlarına yönelmesinin de etkisiyle toplam aktiflerin GSYİH'ya oranı azalmış ve 2004 yılında yüzde 71'e gerilemiştir. 2005 yılında yeniden artmaya başlayan oran, Eylül 2005 itibarıyla yüzde 77 düzeyinde gerçekleşmiştir. Katılım bankaları da dahil edildiğinde bu oran yüzde 79'a yükselmektedir.

Tablo 2. 4. Aktiflerin Dağılımı (Yüzde)

	1990	1995	2000	2004	2005/9	2005/9*
Likit aktifler	22	26	21	14	10	10
Menkul değerler cüzdanı	10	11	12	40	39	38
Krediler	48	43	34	34	37	38
-TGA (brüt)	2	1	4	2	2	2
- Karşılıklar	1	1	2	2	2	2
Duran aktifler	7	7	13	7	5	5
Diğer aktifler	12	13	20	5	9	9
Toplam	100	100	100	100	100	100
TL aktifler	77	57	65	63	67	67
YP aktifler	23	43	35	37	33	33

Kaynak: TBB, KBB, BDDK
** Katılım bankaları dahildir.*
Not: Eylül 2005 için BDDK, diğer dönemler için TBB ve KBB verileri kullanılmıştır.

Kredi stokunun GSYİH'ya oranı ise 1990 yılındaki yüzde 20 düzeyinden 2000 yılında yüzde 28'e yükselmiş, 2004 itibarıyla yüzde 24'e gerilemiştir. Son iki yıldır hızla yükselen oran, Eylül 2005 itibarıyla yüzde 28 düzeyine çıkmıştır. Benzer bir gelişmeyle mevduatın oranı 1990-2000 döneminde yüzde 24'ten yüzde 55'e yükselmiş, 2004 itibarıyla yüzde 46'ya gerilemiştir. Eylül 2005 itibarıyla bu oran, yüzde 47 düzeyinde gerçekleşmiştir. Katılım bankaları eklendiğinde kredi stoku milli gelirin yüzde 30'u, mevduat stoku ise yüzde 48'i düzeyindedir.

[4] Enflasyon muhasebesi uygulamasına geçiş nedeniyle 2002 - 2004 dönemine ait banka finansal verileri ilgili dönemin satın alma gücüne göre hesaplanmıştır.

Aralık 1990-Eylül 2005 döneminde toplam aktiflerin dağılımında çarpıcı bir değişme gerçekleşmiş ve tamamına yakını kamu kağıtlarından oluşan menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içindeki payı yüzde 10'dan yüzde 39'a yükselmiştir. 1990 yılında toplam aktifler içindeki payı yüzde 22 olan likit aktifler, Eylül 2005 itibarıyla yüzde 10'a gerilemiştir. Kredilerin toplam aktifler içindeki payı 1990'daki yüzde 48 düzeyinden, Eylül 2005 itibarıyla yüzde 38'e gerilemiştir. Bu oran, 2003 yılından beri artmaktadır. Katılım bankalarında, diğer banka gruplarına oranla menkul değerler cüzdanının payının daha düşük, buna karşın likit aktifler ve kredilerin paylarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 2. 5. Pasiflerin Dağılımı (Yüzde)

	1990	1995	2000	2004	2005/9	2005/9*
Mevduat	56	65	66	64	61	61
TL mevduat	41	29	35	36	37	37
YP mevduat	15	36	30	29	24	24
Mevduat dışı kaynaklar	19	14	19	15	23	22
Diğer pasifler	15	12	8	6	3	3
Özkaynaklar	10	9	7	15	13	13
Toplam	100	100	100	100	100	100
TL pasifler	74	52	54	60	63	63
YP pasifler	26	48	46	40	37	37

Kaynak: TBB, BDDK
** Katılım bankaları dahildir.*
Not: Eylül 2005 için BDDK, diğer dönemler için TBB verileri kullanılmıştır.

Toplam pasiflerin dağılımında, en büyük kalem olan mevduatın payı 1990 yılından 2000 yılına kadar artış göstermiş, 2000-2004 döneminde fazla değişmemiş, 2004 yılından itibaren gerilemeye başlamıştır. 1990-2000 döneminde toplam mevduattaki artış özellikle yabancı para mevduattaki artıştan kaynaklanmıştır. Yabancı para mevduatın 2000 yılı sonunda toplam pasifler içindeki payı yüzde 30'a yükselmiştir. 2003 yılından itibaren TL'nin değerlenmesine bağlı olarak yabancı para mevduatın toplam pasifler içindeki payı gerileyerek, Eylül 2005 itibarıyla TL mevduatın payının 13 puan altına inmiştir. 2000 yılına kadar gerileyen özkaynakların toplam pasifler içindeki oranı, krizden sonra uygulanan banka sermayelerinin güçlendirilmesi programının etkisiyle yükselerek, Eylül 2005 itibarıyla yüzde 13 olmuştur. Katılım bankalarının, diğer banka gruplarına oranla daha yüksek bir yabancı para mevduat (katılım fonu) oranına sahip olduğu görülmektedir.

İlk beş ve ilk on bankanın sektör payı 1990 yılından 2000 yılına kadar hızlı bir gerileme göstermiştir. Aktif toplamında ilk beş bankanın payı 6 puan düşerek yüzde

48'e, ilk on bankanın payı ise 8 puan düşerek yüzde 69'a gerilemiştir. Yeniden yapılandırma programı uygulaması sürecinde ve sonrasında hem ilk beş banka hem de ilk on bankanın aktif, kredi ve mevduat payı hızla yükselmiştir.

1990 yılından 2001 Krizine kadar, kredilerin toplam aktiflere oranı hızla gerilerken, kredi stokunun kalitesi de bozulmuştur. 2000 yılında yüzde 12 olan takipteki kredilerin (karşılık öncesi) toplam kredilere oranı, 2001 yılında krizin reel sektör üzerinde yarattığı tahribata bağlı olarak yüzde 29 düzeyine kadar yükselmiştir. Finansal yeniden yapılandırma programı, yeni düzenlemelere göre banka kredilerinin ve tahsili gecikmiş alacakların yeniden sınıflandırılması ve buna uygun olarak karşılık ayrılması ve 2002'den bugüne devam eden ekonomik canlanma sonucu bankaların takipteki kredilerinin (karşılık öncesi) toplam kredilere oranı Eylül 2005 itibarıyla yüzde 5'e gerilemiş, takipteki kredilerin yüzde 90'ı için karşılık ayrılmıştır.

Tablo 2. 6. Sorunlu Krediler (Yüzde)

	1990	1995	2000	2004	2005/9	2005/9**
Takipteki krediler/Toplam krediler (*)	4	3	12	6	5	5
Karşılıklar/Takipteki krediler	70	57	63	88	90	90

Kaynak: TBB, KBB, BDDK
**Karşılık öncesi.*
*** Katılım bankaları dahildir.*
Not: Eylül 2005 için BDDK, diğer dönemler için TBB ve KBB verileri kullanılmıştır.

1990–2004 döneminde mevduatın[5] vade yapısının önemli ölçüde kısaldığı görülmektedir. Toplam mevduat içinde vadesiz mevduatın payı yüzde 35'den yüzde 21'e gerilemiştir. Aynı dönem itibarıyla 6 aya kadar vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı yüzde 30'dan yüzde 63'e yükselirken; 6 ay ve üzerindeki vadeli mevduatın payı yüzde 34'ten yüzde 16'ya gerilemiştir. 2005 yılının ilk yarısında mevduatın vade yapısında önemli bir değişiklik olmamış, vadesiz ve 1 aya kadar vadeli mevduattan 3 aya kadar vadeli mevduata kayış görülmüştür.

Bankacılık sisteminin bilanço içi döviz pozisyonu (YP Aktifler-YP Pasifler) 1990 yılı sonunda 2 milyar doların altında iken, 2000 yılı sonunda 17,4 milyar dolara kadar yükselmiş; Eylül 2005 itibarıyla 11,2 milyar dolara gerilemiştir. Diğer taraftan, BDDK tarafından dövize endeksli varlık ve yükümlülükler de dahil edilerek yapılan hesaplamalara göre Eylül 2005 itibarıyla sektörün yabancı para net genel pozisyonu -315 milyon dolar olmuştur. Aynı dönemde katılım bankalarının yabancı para net genel pozisyonu ise 28 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

1990-2004 döneminde özkaynakların toplam aktiflere oranı yüzde 10'dan yüzde 15'e yükselmiştir. Özkaynaklar/Risk Ağırlıklı Varlıklar oranı 2001 yılında yüzde 17, 2002 yılında yüzde 24 ve 2004 yılında yüzde 29 olmuştur. 2005'in ilk üç çeyreğinde her iki gösterge de hafifçe gerilemiştir.

Tablo 2. 7. YP Aktifler, YP Pasifler ve "YP Aktifler-YP Pasifler" (Milyon Dolar)

	1990	1995	2000	2004	2005/9	2005/9**
YP Aktifler	13.243	29.668	54.669	84.405	89.749	91.163
YP Pasifler	15.035	32.741	72.027	92.056	100.598	103.994
"YP Aktif - YP Pasif"	-1.792	-3.073	-17.358	-7.651	-11.209	-12.830

Kaynak: TBB,KBB, BDDK
** Dövize endeksli krediler ile bilanço dışı döviz varlık ve yükümlülükleri dahil edilmemiştir.*
*** Katılım bankaları dahildir.*
Not: Eylül 2005 için BDDK, diğer dönemler için TBB ve KBB verileri kullanılmıştır.

Tablo 2. 8. Özkaynak Verimliliği ve Karlılık (Yüzde)

	1990	1995	2000	2004	2005/9	2005/9**
Özkaynaklar/T. Aktifler	10,0	9,0	7,0	15,0	13,0	13,0
Özkaynaklar/Risk Ağırlıklı Varlıklar	-	-	-	29,0	23,0	23,0
Dönem Net Karı/T. Aktifler	2,3	2,6	-3,0	2,1	1,1	1,1
Dönem Net Karı/T. Özkaynaklar	29,2	41,7	-62,4	14,0	8,6	8,8
TEFE (Ortalama)*	52,3	88,5	51,4	11,1	12,8	12,8

Kaynak: TÜİK, TB, KBB, BDDK
** 2005 yılından itibaren TEFE yerine ÜFE endeksi verilmiştir.*
*** Katılım bankaları dahildir.*
Not: Eylül 2005 için BDDK, diğer dönemler için TBB ve KBB verileri kullanılmıştır.

1990-1995 döneminde dönem karının toplam aktiflere ve toplam özkaynaklara oranı artmıştır. Bununla beraber, 2000 yılı karlılık rakamlarına Kasım 2000 krizinin etkileri yansımış ve özkaynakların yüzde 60'ı civarında bir dönem zararı oluşmuştur. 1990-2000 döneminde bankaların faaliyet gösterdiği ortamın yüksek riskli olması, sorunlu krediler için ayrılan karşılıkların yetersiz kalması, görev zararları tanımı altında Hazineye açılan kredilerin, faizleri tahsil edilmediği halde, gelir yazılması gibi faktörler sonucu banka sisteminin aktif ve özkaynak karlılığı çok düşük düzeylerde kalmıştır. 2002 yılından itibaren sektör yeniden kar elde etmeye başlamıştır. Eylül 2005 itibarıyla net dönem karının toplam aktiflere ve toplam özkaynaklara oranı sırasıyla yüzde 1,1 ve yüzde 8,8 olarak gerçekleşmiştir.

Bilanço dışı yükümlülüklerin toplam bilançoya oranı 1990-2004 döneminde yüzde 36'dan yüzde 167'ye yükselmiştir. 2000 yılına kadar bilanço dışı işlemlerdeki artış repo işlemleri ile forward ve swap işlemlerindeki hızlı büyüme nedeniyle türev

[5] Katılım fonları hariçtir.

finansal ürünler kalemindeki artıştan kaynaklanmıştır. Bilanço dışı işlemlerden olan repo işlemleri 2002 yılı Şubat ayından itibaren bilanço içine alınmıştır. Toplam aktiflere oranlandığında, bilanço dışı yükümlülüklerin diğer banka gruplarına göre oldukça düşük seviyede olduğu katılım bankalarının toplama eklenmesi, bilanço dışı yükümlülüklerin yüzde dağılımını etkilememektedir.

Tablo 2. 9. Bilanço Dışı Yükümlüklerin Dağılımı (Yüzde)

	1990	1995	2000	2004	2005/9	2005/9*
Garanti ve Kefaletler	86	44	24	11	2	2
Taahhütler	10	18	19	16	2	2
Türev Finansal Ürünler	4	37	57	8	2	2
Emanet ve Rehinli Kıymetler	-	-	-	65	94	94
Toplam	100	100	100	100	100	100
TL	44	42	38	65	97	97
YP	56	58	62	35	3	3
Toplam Nazım Hesaplar/ T. Akt.	36	71	101	167	1.083	1.083

Kaynak: TBB, KBB, BDDK
** Katılım bankaları dahildir.*
Not: Eylül 2005 için BDDK, diğer dönemler için TBB ve KBB verileri kullanılmıştır.

Şekil 2. 1. BDDK Bankacılık Sektörü Performans Endeksi

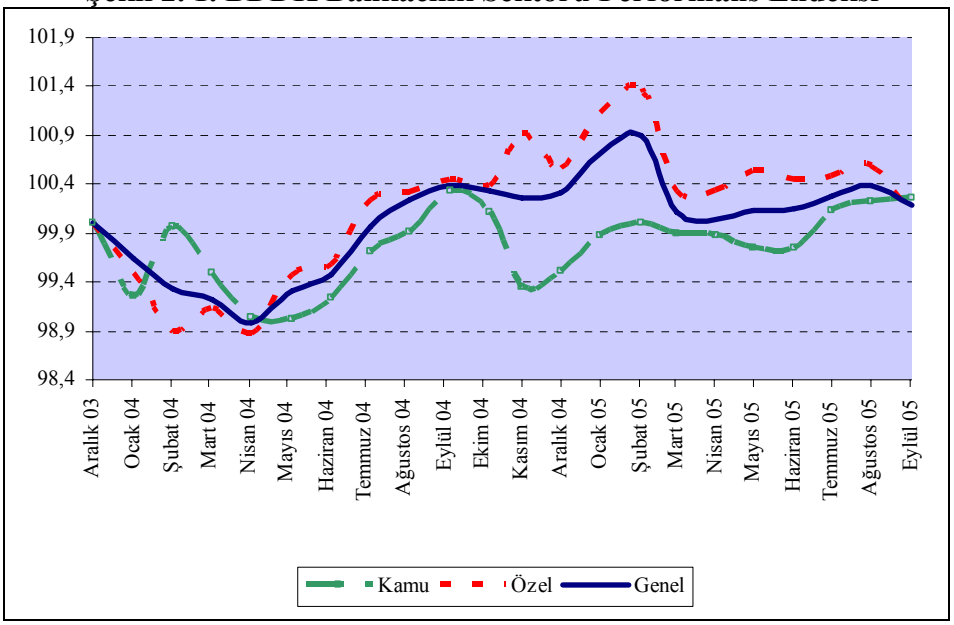

Kaynak: BDDK

Bankacılık sektörünün performansındaki olumlu yöndeki eğilimi, BDDK tarafından hazırlanmakta olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Performans Endeksinden (BDDK-PE) de izlemek mümkündür. Sektördeki TMSF ve kalkınma yatırım bankaları dışındaki bankaları kapsayan endeks 2004 yılının

ortalarından itibaren yükselişe geçmiş, 2005 yılının ilk altı aylık bölümünde az da olsa düşmesine rağmen yine de baz dönemi olan 2003 Aralık ayının üzerinde seyretmiştir. 2005 yılının üçüncü çeyreğindeki performans ise, 2005 yılının ilk altı ayına göre daha olumlu olmuştur.

2.1.3. Avrupa Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi

Bu bölümde AB ve Türk bankacılık sistemlerinin seçilmiş temel büyüklükleri kıyaslanarak, sektörlerin temel büyüklükleri karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Bu bakış açısıyla, AB bankacılık sisteminin bugün ulaştığı düzeyinin Türk bankacılık sistemi için uzun vadeli bir hedef kabul edildiğinde, hem iki sistem arasındaki yapısal farklılıkların, hem de Türk bankacılık sisteminin eksikliklerinin tespiti açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 2.10'da AB ülkeleri ve Türkiye'de bankacılık sisteminin toplam aktif büyüklüğü gösterilmiştir. AB-15 ülkelerinde 2000 yılında 1.505 milyar Avro olan ortalama aktif büyüklüğü, 2004 yılında 1.906 milyar Avroya yükselmiştir. Ülkeler bazında bakıldığında, 2004 yılında en büyük aktif toplamı 6.970 milyar Avro ile İngiltere'de, en düşük aktif toplamı ise 212 milyar Avro ile Finlandiya'da bulunmaktadır.

Tablo 2. 10. AB Ülkelerinde ve Türkiye'de Toplam Aktif Büyüklüğü (Milyar Avro)

	2000	2001	2002	2003	2004
Almanya	6.064	6.269	6.370	6.394	6.584
Avusturya	528	573	555	586	635
Belçika	699	776	774	829	914
Danimarka	432	482	534	569	607
Finlandiya	128	163	166	186	212
Fransa	3.503	3.769	3.862	3.994	4.415
Hollanda	1.149	1.266	1.356	1.473	1.678
İngiltere	5.228	5.830	5.854	6.175	6.970
İrlanda	355	422	475	575	723
İspanya	1.125	1.254	1.348	1.508	1.717
İsveç	435	466	487	519	583
İtalya	1.771	1.852	2.024	2.125	2.276
Lüksemburg	648	721	663	656	695
Portekiz	315	352	352	349	345
Yunanistan	192	203	202	213	230
Avro-12 (Ortalama)	1.373	1.468	1.510	1.574	1.702
AB-15 (Ortalama)	1.505	1.627	1.666	1.743	1.906
Türkiye	169	169	124	142	168

Kaynak: Avrupa Merkez Bankas, TBB

Türkiye bankacılık sisteminin aktif büyüklüğü, 2000 yılında 169 milyar Avro düzeyindedir. Krizden sonra 124 milyar Avroya kadar gerileyen aktif büyüklüğü 2002 yılından sonra yeniden büyümeye başlamış ve 2003 yılında 142 milyar Avro, 2004 yılında ise 168 milyar Avro düzeyinde gerçekleşmiştir.

2004 yılı rakamları baz alındığında, Türkiye bankacılık sisteminin aktif büyüklüğü, AB-15 ülkeleri ortalama aktif büyüklüğünün yüzde 9'u düzeyindedir. Ayrıca, Türkiye bankacılık sisteminin aktif büyüklüğü, AB-15 içinde en düşük aktif büyüklüğüne sahip olan Finlandiya'nın da gerisindedir.

Tablo 2.11'de 2004 yılı itibarıyla AB-15 ülkeleri ve Türkiye'de kişi başına düşen aktif büyüklüğü, toplam mevduat ve kredi rakamları gösterilmiştir. Buna göre, 2004 yılı itibarıyla, AB-15 ülkelerinde kişi başına düşen ortalama aktif, kredi ve mevduat rakamları sırasıyla 74.000, 31.300 ve 44.600 Avro düzeyindedir. Avro bölgesini oluşturan 12 ülke için bu rakamlar ise sırasıyla 65.500, 28.900 ve 23.900 Avro düzeyindedir.

Tablo 2. 11. Seçilmiş Göstergeler - 2004 (Bin Avro)

	Kişi başına düşen		
	Aktif	**Kredi**	**Mevduat**
Almanya	79,8	36,5	30,4
Avusturya	77,4	36,2	28,3
Belçika	87,9	31,3	38,9
Danimarka	112,4	59,8	22,6
Finlandiya	40,8	20,0	15,4
Fransa	71,0	24,6	20,4
Hollanda	102,9	52,2	36,7
İngiltere	116,2	40,6	33,6
İrlanda	176,3	63,9	44,4
İspanya	40,3	23,7	20,5
İsveç	64,8	35,4	15,9
İtalya	39,0	20,4	13,4
Lüksemburg	1.737,5	300,0	552,5
Portekiz	32,9	18,6	13,9
Yunanistan	20,9	11,6	14,5
Avro-12(Ort.)	65,5	28,9	23,9
AB-15(Ort.)	74,0	31,3	44,6
Türkiye	2,3	0,8	1,5

Kaynak: Eurostat, TBB, TÜİK

Ülkeler bazında incelendiğinde, düşük nüfuslu ve bankacılık sektöründe uzmanlaşmış olan Lüksemburg dikkate alınmamak kaydıyla, kişi başına en yüksek aktif, kredi ve mevduat miktarı sırasıyla 176.300, 63.900 ve 44.400 Avro ile İrlanda'da görülmektedir.

AB-15 ülkeleri içinde kişi başına en düşük aktif ve kredi rakamları sırasıyla 20.900, 11.600 Avro ile Yunanistan'da, en düşük mevduat rakamı ise 13.400 Avro ile İtalya'da görülmektedir.

Türkiye'de kişi başına aktif 2.337, kişi başına kredi 758 ve kişi başına mevduat 1.457 Avro ile AB-15 ülkelerinin oldukça gerisindedir. Böylece Türkiye'de kişi başına aktif, kredi ve mevduat rakamları AB-15 ülkelerinin ortalamasının sırasıyla yüzde 3'ü, yüzde 2'si ve yüzde 3'ü düzeyindedir.

Tablo 2.12'de AB-15 ülkeleri ve Türkiye'de bankacılık sistemlerinin toplam aktif, kredi ve mevduat büyüklüklerinin gayri safi yurt içi hasılaya oranları 2004 yılı itibarıyla sunulmuştur. AB-15 ülkeleri ortalamaları alındığında toplam aktiflerin, kredi ve mevduat stokunun gayri safi yurt içi hasılaya oranlarının sırasıyla yüzde 276, yüzde 117 ve yüzde 94 olduğu görülmektedir. Avro-12 ülkelerinde de benzer oranlar sözkonusudur. Bu ülkelerde toplam aktifler, kredi ve mevduat stokunun gayri safi yurt içi hasılaya oranları sırasıyla yüzde 265, yüzde 117 ve yüzde 97 düzeyindedir.

Tablo 2. 12. Seçilmiş Göstergeler - 2004 (Yüzde)

	GSYİH'nın oranı olarak		
	Aktif	**Kredi**	**Mevduat**
Almanya	297	136	113
Avusturya	268	125	98
Belçika	322	115	143
Danimarka	313	166	63
Finlandiya	141	69	53
Fransa	268	93	77
Hollanda	343	174	122
İngiltere	406	142	118
İrlanda	485	176	122
İspanya	205	121	104
İsveç	209	114	51
İtalya	168	88	58
Lüksemburg	2.673	462	850
Portekiz	245	138	104
Yunanistan	138	77	96
Avro-12 (Ortalama)	265	117	97
AB-15 (Ortalama)	276	117	94
Türkiye	71	23	44

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası, TBB, TÜİK

Ülkeler itibarıyla bakıldığında, -ve Lüksemburg hariç tutulduğunda- toplam aktifler ve kredilerin gayri safi yurt içi hasılaya oranının en yüksek olduğu ülke

sırasıyla yüzde 485 ve yüzde 176 ile İrlanda'dır. Toplam mevduatın gayri safi yurt içi hasılaya oranının en yüksek olduğu ülke ise yüzde 143 ile Belçika'dır.

AB-15 ülkeleri içinde gayri safi yurt içi hasılaya oranla en düşük aktif, kredi ve mevduat rakamları sırasıyla yüzde 138 ile Yunanistan, yüzde 69 ile Finlandiya ve yüzde 51 ile İsveç'te görülmektedir.

Türkiye incelendiğinde, 2004 yılı itibarıyla toplam aktiflerin milli gelire oranının yüzde 71, kredilerin oranının yüzde 23 ve mevduatın oranının ise yüzde 44 olduğu görülmektedir.

Bu oranlar, AB-15 ülkeleri ile kıyaslandığında son derece düşüktür. Sadece mevduatın milli gelire oranı, bu oranın en düşük seyrettiği AB-15 ülkelerine yaklaşmaktadır.

2.1.4. Sonuçların Değerlendirilmesi

Türkiye bankacılık sistemi ile AB-15 ülkelerinin bankacılık sistemleri karşılaştırıldığında, Türkiye bankacılık sisteminin bütün göstergeler itibarıyla henüz küçük bir ölçeğe sahip olduğu görülmektedir. Şube ve personel sayısı gibi, hizmet kapasitesini doğrudan etkileyen göstergelerde Türk bankacılık sistemi geridedir. Toplam aktiflerin, kredi ve mevduat stoklarının hem mutlak büyüklükleri, hem kişi başına büyüklükleri, AB-15 ülkelerine kıyasla son derece düşüktür. Benzer şekilde bu büyüklüklerin milli gelire oranları incelendiğinde, yine AB-15 ülkelerinin oldukça gerisinde olduğu görülmektedir.

Bu olumsuz sonuçlar ve nedenleri şu şekilde açıklanabilir:

1. **Toplam aktiflerin milli gelire oranı düşüktür,** çünkü geçmiş yıllarda yaşanan olumsuz makroekonomik koşulların sonucu olarak istikrarsız bir ekonomik ortamda yürütülen bankacılık faaliyetleri nedeniyle, bilanço büyüklükleri arzu edilen noktaya varamamıştır. Kronik enflasyon dönemleri, bilanço toplam büyüklüğünün ve alt kalemlerinin reel bazda artması önünde ciddi bir kısıt oluştururken, reel milli gelir değişiminde görülen yüksek oynaklık da başta kredi stoku olmak üzere, pek çok bilanço kalemini olumsuz etkilemiştir. Önemli bir unsur olarak da, Türk bankacılık sistemi bilançosunda yüksek dolarizasyon düzeyi ele alınabilir. Bilanço kalemlerinin yaklaşık yarısının döviz cinsinden olması, sistemi kur riskine açık hale getirmiş ve kriz dönemlerinde gerçekleşen kur riskleri hem bankacılık sisteminde, hem de hanehalkı tasarrufları üzerinde büyük tahribata yol açmıştır.

2. Kişi başına aktif, kredi ve mevduat stokları düşüktür, çünkü ülkemizde milli gelir AB-15 ülkeleri ortalamasına göre oldukça geridedir. 2004 yılı itibarıyla AB-15 ülkelerinde kişi başına milli gelir ortalama 26.832 Avro düzeyinde iken, aynı dönem itibarıyla bu rakam ülkemizde 3.227 Avro düzeyindedir. Gelir düzeyindeki farklılığın dışında diğer bir neden de, finansal araçların ve piyasaların AB-15 ülkelerine göre yeterli çeşitliliğe ve kullanıma ulaşamamış olmasıdır. Ayrıca yoğun kamu borçlanmasının neden olduğu dışlama etkisi de kredi stoku üzerinde ek bir kısıt oluşturmuştur.

3. Nüfusa oranla şube ve personel sayısı düşüktür, çünkü daha önce değinildiği gibi, Türkiye'de kişi başına gelir düzeyi düşüktür ve bu durum açılacak şubelerin potansiyel iş hacmini kısıtlamaktadır. Ayrıca bu düşük gelir düzeyi bireyler ve bölgeler arasında eşit bir dağılım göstermediği için düşük gelirli bölgelerde, az sayıda banka şubesi, çok geniş nüfusa hizmet vermek durumundadır. İkinci bir husus, bankacılık sisteminin temel bankacılık işlevi kaynak toplama ve kaynak tahsisi dışındaki hizmetlerinden (havale, otomatik ödeme, çek senet kullandırımı vb) yeterli gelir elde edemiyor olmasıdır. Bu durum da şube sayısını, dolayısıyla personel sayısını da kısıtlayan bir unsur olmaktadır.

2.1.5. GZFT Analizi

Bu bölümde bankacılık sektörünün güçlü ve zayıf yönleri ele alınmıştır. Güçlü ve zayıf yönlerin kapsamlı bir şekilde ele alınmasından sonra, zayıf yönlerin giderilebilmesine yönelik öneriler bölümü gelmektedir. Bankacılık sektörünün güçlü ve zayıf yönleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

a) Güçlü Yönler

1. Ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik önemli adımlar atılmıştır: Son dört yıldır uygulanan ekonomik politikanın temel unsurlarını dalgalı kur rejimi, örtük enflasyon hedeflemesi[6] ve disiplinli maliye politikası oluşturmaktadır. Bu politikalar, olumlu dış konjonktürün de katkısıyla enflasyonu düşürürken, uzun bir ekonomik büyüme dönemi başlatmış, ekonomik istikrarı sağlamıştır. Bu dönem bankacılık kesimine bilançosunu daha sağlıklı bir şekilde yeniden düzenleyebilmek için gerekli süreyi sağlamaktadır.

Uzun vadeli sağlıklı bir büyüme süreci ve risklerin gerçekçi bir şekilde algılanabilmesi için makroekonomik istikrar gerek koşullardan bir tanesidir.

Bankacılık sistemindeki yeniden yapılanma bütçe disiplinini ve fiyat istikrarını hedefleyen ekonomi politikası ile eş zamanlı başlatılmıştır. Bu nedenle, sektör yeniden yapılandırma programıyla birikmiş risklerini kontrol edebilecek bir noktaya geldikten sonra, sağlanan ekonomik istikrar ortamında risk yönetimi, verimlilik, uluslararası standartlar ve uygulamalara tam uyum gibi konulara odaklanabilmiştir.

2. Yakın dönemde sektörün temel sorunları kapsamlı olarak tanımlanmış ve sorunlarla mücadele bir program çerçevesinde başlamıştır: 2001 Krizinden sonra uygulamaya başlanmış olan yeniden yapılandırma programının en önemli ayaklarından biri bankacılık sektörünün önemli sorunlarının (yetersiz sermaye ve risk yönetimi, ekonomik istikrarsızlık, düşük kar hadleri, batık kredilere yeterli karşılık ayrılmamış olması, kamu bankaları için görev zararları vb) tespit edilmesidir. Bu sorunların büyük bir çoğunluğu giderilmiş ve/veya giderilme yolundadır.

3. Sektörün büyüme potansiyeli yüksektir: Bankacılık sektörü, uzun yıllar boyunca, gelişmekte olan ve ekonomik istikrarın sağlanamadığı bir ülkede faaliyet göstermiştir. Bu koşullar sektörün büyümesi ve derinleşmesinin önünde ciddi bir engel oluşturmuştur. Sektör bilançosunun milli gelire oranı başta AB ülkeleri olmak üzere, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında çok düşüktür. (Eylül 2005 itibarıyla bu oran Türkiye'de yüzde 74 iken, AB ülkelerinde ortalama yüzde 300 civarındadır.)

Ekonomik istikrarın sağlanması, enflasyonun düşürülmesi ve yüksek büyüme performansı sektörün kapasitesini harekete geçirebilmesi için uygun bir ortam yaratmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin genç ve teknolojik yeniliklere kolaylıkla uyum sağlayabilen bir nüfusa sahip olması, sektör potansiyeli üzerinde olumlu bir etki yapmaktadır. Sektörün büyüme kapasitesine olumlu etkide bulunacak diğer bir etken ülkemizde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının oldukça kısıtlı olması ve önümüzdeki dönemde geçmiş yıllara oranla daha çok yabancı sermaye yatırımı gerçekleşeceği beklentisidir.

Son olarak belirtilmesi gereken bir nokta, Orta Asya, Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkaslar gibi tarihi, kültürel ve manevi bağlarımızın olduğu bölgelerin –tıpkı diğer sektörler gibi- Türk bankacılık sektörünün potansiyeline önemli bir katkı yaptığıdır.

4. Sektör nitelikli işgücüne ve yüksek teknolojiye sahiptir: Bankacılık sektörünün en önemli avantajlarından birisi, nitelikli işgücü ve yüksek teknolojiye sahip olmasıdır. Eylül 2005 itibarıyla sektörde çalışan sayısı 137.040 kişidir.

[6] 2006 yılından itibaren enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmiştir.

Çalışanların yüzde 62'si lisans ve yüzde 3'ü lisans üstü eğitim yapmıştır. Bankacılık sektörü, farklı alanlarda uzmanlaşmanın yoğun ve hizmet içi eğitimin yaygın olduğu bir sektör konumundadır.

Sektör, yapılan işin niteliği gereği de, yurt dışında çok sayıda bağlantısı olan ve bankacılık alanında dünyadaki gelişmeleri yakından takip edebilen bir yapıya sahiptir. 1990'lardan itibaren yüksek teknoloji kullanımı ve yeni gelişmelere hızlı adaptasyon bir alışkanlık haline gelmiştir. Teknolojik yeniliklere kolay uyum sağlayabilen genç müşteri profili ve sektörde yaşanan yoğun rekabet, günümüzde bu alışkanlığı bir zorunluluğa çevirmektedir.

Başta elektronik işlem altyapısı olmak üzere, sektörde yüksek teknoloji kullanımı pek çok gelişmiş ülke ile aynı düzeydedir. Ayrıca eğitimli işgücü ve gelişmiş ülkelere oranla düşük kalan personel ücretleri bilişim teknolojisi geliştirme maliyetlerinin de düşük kalmasına yol açmaktadır.

5. Sektör rekabetçi bir yapıya sahiptir: Bankacılık sektöründe yoğunlaşma rasyoları son dönemde artış göstermekle birlikte uluslararası ortalamaya yakın bir düzeydedir ve sektör rekabetçi bir yapıya sahiptir. Öncelikle nitelikli işgücü, yüksek teknoloji kullanımı ve dinamik müşteri profili rekabeti besleyen faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Aynı nedenlerle, sektörün uluslararası gelişmelere uyum yeteneği de yüksektir. Özellikle 2001 Krizinden sonra sektörde verimlilik hızla artmıştır ve artmaya da devam etmektedir. Kamu borçlanma kağıtlarının bilanço aktifleri içindeki payının gerilemesi, yeniden yapılandırma programı çerçevesinde kamu bankalarının görev zararlarından kurtarılması ve özellikle kamu bankaları ile özel bankalar arasında haksız rekabete yol açan uygulamaların azaltılması rekabetin artışında etkili olmuştur.

6. Sektörün gelişmiş bir şube ağı, geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi mevcuttur: Eylül 2005 itibarıyla sektörde 51 banka, 6.477 şube ve 137.040 personel mevcuttur. 2000 yılından beri devam eden şube ve personel kaybı, 2004 yılından itibaren duraklamış görünmektedir. 2004 yıl sonu itibarıyla sektörde bir şube ortalama 11.300 nüfusa hizmet etmektedir. Bu haliyle sektör, Türkiye nüfusunun büyük bir kısmının finansal hizmet ihtiyacını karşılayabilecek konumdadır. Nüfusa oranla şube ve personel sayısı gibi göstergelerde, sektör AB ülkeleri düzeyinde olmasa dahi, diğer göstergelere oranla avantajlı konumdadır.

Öte yandan, eğitimli işgücü ve yüksek teknoloji kullanımı alışkanlığı, sektörü ürün çeşitlendirme konusunda avantajlı hale getirmektedir. Halen bazı finansal ürün

ve hizmetlerin ülkemizde hemen hiç bir kullanımı yoktur. (Sabit getirili özel sektör borçlanma araçları, banka bonosu ve banka garantili bono gibi) Bunun nedeni bankacılık sektörünün bilgi ve girişim eksikliği değil, ekonomik koşullar nedeniyle bu araç ve hizmetlere talep oluşamaması ve yatırım araçlarına uygulanan vergilerin farklılık arz etmesidir. Ocak 2006'dan itibaren yatırım araçlarının vergilendirilmesinde yeknesaklık sağlanması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Ekonomik istikrar artıp, bu araçlara talep ortaya çıktığında, bankacılık sektörü talebe hızla cevap verebilecek bilgi birikimine ve yönetim esnekliğine sahiptir.

7. Risk yönetiminin geliştirilmesi ve kurumsallaşması yönünde önemli mesafeler alınmıştır: Bankaların 90'lı yıllar boyunca bilançolarında oluşan kur riskleri borç takası yoluyla vade riski ile değiştirilmiştir. Kamu bankalarının görev zararları karşılığında kamu borçlanma kağıdı sağlanmıştır. Ayrıca üçlü denetim sırasında bankaların sermaye yetersizliği sağlıklı bir şekilde tespit edilerek, sermaye artırımı yoluna gidilmiştir. Batık krediler yeni bir ölçüm ve değerlendirme sistemine tabi tutulmuş ve bu tür alacaklar için ayrılacak karşılıklar daha gerçekçi bir şekilde tespit edilmiştir. Bu önlemler, bankacılık sisteminin bilançosunda birikmiş olan risklerin azaltılması amacıyla alınmıştır.

Gözetim ve denetim işlevinin tek elde toplanması, risk odaklı denetim anlayışına geçiş vizyonu, düşen enflasyon paralelinde enflasyon gelirlerinin ve azalan ekonomik istikrarsızlıkla beraber kamu menkul kıymet gelirlerinin azalması, risk yönetiminin kurumsal yapının bir parçası olarak algılanmaya başlanması, suç gelirleri ve terörizmin finansmanı ile mücadele çabalarının artırılması, sektörle ilgili düzenlemelerin uluslararası uygulamalara ve standartlara daha çok yer vermeye başlaması, dezenflasyon süreci ile beraber risk ölçümünün ve fiyatlandırmasının daha önemli hale gelmesi gibi unsurlar son 3-4 yıl içinde risk yönetiminin önemini artıran unsurlar olmuştur.

Finansal istikrarın sağlanması ve finansal sektöre yönelik işbirliğinin arttırılması amacıyla, gerek yurt içinde gerekse uluslararası alanda işbirliği anlaşmaları ve mutabakat zabıtları imzalanmıştır. Yurt içerisinde BDDK ile Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve TMSF arasında, yurt dışında ise 12 ülke; Arnavutluk, Bahreyn, Endonezya, Kazakistan, KKTC, Pakistan, Romanya, Malta, Yunanistan, Bulgaristan, Azerbaycan, Kırgızistan ile işbirliği ve bilgi alışverişine ilişkin mutabakat zabıtları imzalanmıştır. Uluslararası muadil otoritelerle imzalanan anlaşmalar bankacılık sektöründe uluslararası işbirliğinin artmasına katkıda bulunmaktadır.

8. Suç gelirleri ve terörizmin finansmanı ile mücadelede önemli çaba gösterilmektedir: Ülkemiz, FATF'in III. tur görüşmeleri kapsamında ele alacağı ülkelerden bir tanesidir ve 2006 yılı başından itibaren bu sürece girmiş olacaktır. Suç gelirleriyle mücadele her zaman için dünya çapında önemli bir sorun olarak kabul edilmekle beraber, 11 Eylül saldırılarından sonra "terörizmin finansmanı" kavramı da suç gelirlerine eklenmiş ve konu ön plana çıkmıştır. Bu nedenle suç gelirleri ve terörizmin finansmanı ile mücadele, hem uluslararası düzeyde gerçekleştirilmesi beklenen uygulamalar arasında önemli bir yer edinmiş, hem de FATF görüşmeleri nedeniyle ülkemiz için öncelik arz eden bir konu haline gelmiştir.

Bankacılık sektörü, suç gelirleriyle mücadelede önemli aşama kaydetmiştir. Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ilgili Kanunların çıkmasından sonra ikincil mevzuatı yeniden oluşturma konusunda yoğun çaba göstermektedir. Ayrıca TBB-MASAK Çalışma Grubu tarafından oluşturulan ve uluslararası anlaşma ve en iyi uygulamaların örnek alınması suretiyle hazırlanan "Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörizmin Finansmanıyla Mücadelede İyi Uygulamalar Kılavuzu" hem sektörün suç gelirleriyle mücadele niyetini ortaya koymuş, hem de sektörün suç gelirleriyle mücadele kapasitesine önemli bir katkı sağlamıştır.

9. ***Mevduat garantisinin sınırlandırılması piyasa disiplinini artırmıştır.*** 1994 yılından itibaren uygulanmakta olan mevduata tam garanti uygulamasına Temmuz 2004'te son verilerek sınırlı mevduat garantisine (50.000 YTL) geçilmiştir. Mevcut durumda, mevduat bankalarının yanı sıra katılım bankalarınca tutulan katılım fonları da garanti kapsamındadır. Sigorta primlerinin risk bazlı ve garanti kapsamındaki tutarı matrah kabul edilerek hesaplanıyor olması bankalar arası adil bir rekabet ortamının oluşmasına katkıda bulunurken aracılık maliyetlerini de azaltıcı yönde etkide bulunmaktadır. Söz konusu uygulamalar katılım bankaları için de geçerlidir. Sınırlı mevduat garantisi, tam garantinin neden olduğu ahlaki istismarı azaltarak hem tasarruf sahibi hem de bankalar açısından piyasa disiplininin güçlendirilmesini sağlamıştır. Eylül 2005 itibarıyla toplam mevduatın yüzde 33'ü garanti kapsamındadır.

10. Aracılık maliyetleri azalmaktadır. Bankaların aracılık faaliyetleri üzerindeki kamusal yükümlülükler hem bankalar hem de müşteriler açısından fon maliyetlerini artırmakta ve aracılık işlevinin etkili bir şekilde yerine getirilmesinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Söz konusu aracılık maliyetlerinin azaltılmasına yönelik çabalar 2003 yılından itibaren gündemdedir. Nominal faiz oranlarındaki

azalma ve kamusal yükümlülüklerin azaltılması yönündeki düzenlemeler sonucu 2003 yılında 16,5 puan olan müşterilerin kredi maliyeti ile bankaların mevduat toplama maliyeti arasındaki marj 2004 yılında 6,0 puana gerilemiş, 10,5 puanlık bu gerilemenin önemli bir kısmı (7,4 puanı) konjonktürel gelişmelerden 3,1 puanı ise aracılık maliyetlerini düşürmeye yönelik mevzuat değişikliklerinden kaynaklanmıştır. Bu durum toplam kredi maliyetleri içerisinde kamusal nitelikli yüklerin payının yüzde 30,9'dan yüzde 26,3'e gerilemesine yol açmıştır. 2005 yılının ilk yarısında nominal faizlerdeki azalmanın sürmesiyle, müşterilerin kredi maliyeti ile bankaların mevduat toplama maliyeti arasındaki marj 6,0 puandan 4,6 puana düşmüştür.

b)Zayıf Yönler

1. Ekonomik istikrar sistemi olumlu etkilemektedir ama bazı makroekonomik sorunlar devam etmektedir: Ekonomik istikrar geride bıraktığımız üç yıl içinde önemli ölçüde sağlanmışır. Bununla beraber, kamu kesimi borçlanma ihtiyacı –sıkı maliye politikası ve milli gelirin yüzde 6,5'i oranındaki birincil bütçe fazlasına rağmen- devam etmektedir. Dalgalı kur politikası uygulanmasına karşın, dış ticaretten doğan döviz akımlarının kur fiyatlarının belirlenmesi üzerindeki etkisi tek başına belirleyici olmamaktadır. Kur fiyatları daha çok sermaye hareketleri ve portföy tercihlerindeki değişimden etkilenmektedir.

Ele alınan unsurlar, ekonomik istikrarsızlık yaratmamakla beraber, yaratma potansiyeli taşımakta ve risk yönetimini zorlaştıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, kamu borçlanmasının devam etmesi, görece azalmakla beraber dışlama etkisinin de önemini korumasına neden olmaktadır.

Bir diğer makroekonomik düzeydeki sorun, ülkemizde tasarruf eğiliminin düşük olmasıdır. Bu nedenle, ekonomik büyüme ve finansal sistemi büyütmek için iç tasarrufların yetmediği ülkemizde, genellikle yoğun dış kaynak kullanımı ihtiyacı gündeme gelmektedir. Yoğun dış kaynak kullanımı, hem iç tasarrufları ikame etmekte hem de başta kur riski olmak üzere bazı ek riskler doğurmaktadır.

2. Ekonomide kayıt dışı faaliyetlerin çokluğu ve kredi kullanıcıların mali tablolarının yetersizliği önemli bir sorun oluşturmaktadır: Bankacılık sektörüne uygulanan yeniden yapılandırma programı, sektörde bilanço şeffaflığını büyük ölçüde sağlamış ve mali bilgi kalitesini önemli ölçüde yükseltmiştir. Buna karşın, kredi kullanıcılarının büyük bir kısmında mali bilgi kalitesinin iyileştirmeye gereksinimi olması, kayıt dışı üretim, istihdam ve satış faaliyetleri, sektör için önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır.

Kayıt dışı ekonomik faaliyet, kredi talep eden firmalar açısından hem halka hisse arzı, hem de banka kredisi şeklinde kaynak kullanımını imkansız hale getirmektedir. Bankacılık sektörü açısından, kredi taleplerinin sağlıklı bir değerlendirmesini yapmak ve riski ölçebilmek büyük bir sorun olmaktadır. Devletin vergi kaybı ve ekonomik büyüme üzerinde uzun vadede yaratılan olumsuz baskı, sorunun diğer önemli boyutlarıdır.

3. Finansal piyasalar küçüktür, derinliği yetersizdir: Eylül 2005 itibarıyla Türk bankacılık sisteminin milli gelire oranı yüzde 74 ile AB ülkelerinin çok gerisindedir. Bu durum, aynı zamanda bankacılık sektörü için bir dezavantaj da oluşturmaktadır. Mali sistemdeki gelişmeyle ekonomik büyüme arasındaki ilişki ilk kez 1911'de J. Schumpeter tarafından ele alınmıştır. Daha sonraki dönemde de mali aracılık hizmetlerinin ekonomik büyümede belirleyici olduğu pek çok çalışmada sorgulanmıştır.

Dolayısıyla gelişmemiş, ölçeği küçük ve ürün çeşitlenmesi yaratamamış bir finansal sistem genel ekonomik gelişmişlik düzeyi üzerinde de ciddi bir kısıt oluşturmaktadır.

Finansal sistemin milli gelire oranının düşük kalmasında etkili olan pek çok faktör vardır, fakat uzun yıllar boyunca yaşanan kronik enflasyon tecrübesi en önemli nedenlerden biridir. Öte yandan ürün çeşitliliğini kısıtlayan bir diğer önemli faktör de yoğun kamu borçlanması ihtiyacı ve bunun sonucunda oluşan kamu borçlanma araçlarıyla rekabetin diğer finansal araçlar için zorluk yaratmasıdır.

4. Gözetim ve denetim etkinliğinin artırılması gerekmektedir: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun kurulması, bankacılık sisteminde düzenleme, gözetim ve denetim işlevlerini tek bir elde toplamayı amaçlamıştır ve bu özelliğiyle, bankacılık sistemi reformunun önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bununla beraber, gerek kurumsal bir kimlik kazanabilmek için gerekli sürenin henüz geçmemiş olması, gerekse Türkiye'nin özerk gözetim kurumlarına sahip olma konusundaki tecrübesizliği denetim etkinliğini sağlamayı zorlaştırmaktadır.

Gözetim ve denetimle ilgili bir diğer ana sorun grubu denetime ve gözetime tabi olanlarla ilgilidir. Bu sorunlar; denetim ve gözetimle ilgili farklı otorite ve kurumlar tarafından talep edilen raporlamanın dağınık karakteri, Kanunların çok sık değişmesi (1999-2003 arasındaki beş yıllık dönemde 4389 Sayılı Bankalar Kanununda yedi defa köklü değişiklik yapılmış, 2005 yılında Kanun tamamen değiştirilmiştir.), denetim otoriteleri arasında eşgüdümsüzlük, denetim ve gözetim otoritesinin idari ve mali

özerkliğinin tam olarak sağlanması gereği, sektör üst düzey yöneticilerine caydırıcı ölçüde cezai sorumluluk yüklenmiş olması şeklinde özetlenebilir.

5. Yasal yükümlülükler aracılık maliyetlerini olumsuz etkilemektedir: Aracılık faaliyetleri üzerine getirilen mali yükümlülükler, aracılık faaliyetini sekteye uğratmakta, fiyatların bilgi taşıma yeteneğini olumsuz etkilemekte ve kaynak tahsisinin etkinliğini bozmaktadır.

Aracılık faaliyeti üzerinden alınan her türlü vergi ve benzeri mali yükler "Tobin vergisi" niteliğindedir. Bir başka deyişle, bu tür mali yükler aracılık işlemini yapan kurumlar tarafından değil, nihai kullanıcılar tarafından ödenir. Bankacılık sistemi, devlet iç borçlanma senedi portföyünü büyüttüğünde Hazine, reel sektöre kredi verildiğinde ise girişimci bu vergileri ödemektedir. Finansal araçların fiyatları faiz cinsinden ifade edildiği için, bu tür vergiler faize yansımaktadır. Dolayısıyla mali aracılık faaliyetlerine getirilen mali yükler, aracılık faaliyetini olumsuz etkilemekte ve faizler genel düzeyini yükselterek doğrudan ülke riskinin bir parçasına dönüşmektedir. Ayrıca bu tür mali yükümlülükler sistemden kaçışı teşvik etmekte ve yurt dışında yerleşik finansal kuruluşlar lehine haksız bir avantaj da yaratmaktadır.

6. Risk yönetimi sistemlerinin etkinliğinin artırılması gerekmektedir: Risk yönetimi konusu son üç yıldır sektörün gündeminde ön plana çıkmış ve risk yönetimi sistemlerinin geliştirilmesi için büyük çaba harcanmıştır. Bununla beraber, risk yönetimi sistemlerinin geliştirilmesi hala önem taşıyan bir konudur. Sorunun hem bankaların yönetim politikaları içinde daha çok yer alması, hem de düzenleyici kurumların risk odaklı denetim ve gözetim anlayışının pekiştirilmesiyle giderilebileceği düşünülmektedir.

7. Yurt dışında yerleşik finansal kurumlarla yurt içinde yerleşik finansal kurumlar arasında haksız rekabete yolaçan uygulamalar vardır: Özellikle banka ve sigorta muameleleri vergisinden kaynaklanan farkın yanısıra Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki 32 Sayılı Karar'ın 17 nci maddesindeki sınırlamalar açısından da haksız rekabet ortaya çıkmaktadır.

8. Vade riski artmaktadır: Bankacılık sistemi bilançoları incelendiğinde aktiflerin ortalama vadesinin pasiflerin ortalama vadesinin çok üzerinde olduğu görülmektedir. Sektörün Eylül 2005 tarihli bilançoları örnek alındığında, faize duyarlı aktiflerin ortalama vadesi 145 gün, faize duyarlı pasiflerin ortalama vadesi 75

gündür.[7] Geride bıraktığımız üç yıllık sürece bakıldığında ortalama pasif vadesinin önemli bir değişiklik göstermediği, buna karşın ortalama aktif vadesinin hafifçe uzadığı görülmektedir. Önümüzdeki dönemde konut finansmanı sistemi (mortgage) kredilerinin gündeme gelmesi ve tüm finansal araçlar için tek oranlı vergi uygulamasının repo gibi kısa vadeli finansal araçların talebini artırabileceği göz önüne alındığında, bankacılık sisteminin taşıdığı vade riskinin artacağı öngörülebilir.

2.2. AB'ye Katılım Sürecinin Etkileri

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği çerçevesinde müzakere süreci 3 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Katılım için gerekli entegrasyon faaliyetleri tüm sektörlerde sürdürülmektedir. Bu süreçte sadece mevzuat uyumu değil, üretilen/sunulan mal veya hizmetin kalitesinin, kullanılan standartların yeknesaklığının ve sektördeki üretim birimlerinin yapılanmasını sağlamak gibi rekabet gücünü artıran unsurlar da entegrasyonun önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Avrupa Komisyonunun 9 Kasım 2005 tarihli "Türkiye 2005 İlerleme Raporu"nda stratejik planlarla uygulamaya dönük programlar arasındaki boşluğu kapatma konusunda kayda değer bir zayıflık olduğu ve önümüzdeki yıllarda karşılaşılacak hazmetme kapasitesi sınırlamalarını önlemek için stratejik planlamada ilerleme kaydedilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Raporda ayrıca, genelde bankacılık alanında müktesebat ile uyumun orta düzeyde olduğu ve denetleyici kurumlar arasındaki işbirliğinin, artırılmasına karşın halen düşük düzeyde seyrettiği ifade edildikten sonra farklı denetleme kurumları arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ve BDDK'nın idari ve kurumsal kapasitesinin daha da artırılması gerektiği belirtilmiştir.

2.2.1. AB Müktesebatı ve Uyumun Mevcut Düzeyi

2000 yılının Mart ayında Portekiz'de Avrupa Birliği Konseyi tarafından gerçekleştirilen müzakerede, istihdam, ekonomik reform ve toplumsal uyum konularına ilişkin olarak Avrupa Birliği hedeflerini ortaya koyan Lizbon Stratejisi belirlenmiştir.

Bu strateji çerçevesinde, etkin ve şeffaf finansal piyasaların daha iyi bir kaynak dağılımı sağlayarak ve kaynak maliyetlerini düşürerek büyümeyi ve istihdamı teşvik etmesi öngörülmüştür.

[7] BDDK Eylül 2005 verileri kullanılarak ağırlıklı ortalama yöntemiyle hesaplanmıştır.

Etkin ve şeffaf finansal piyasalar için; kredi kuruluşları ile sigorta şirketlerinin yeniden yapılandırılması, Avrupa Birliği finansal piyasa düzenleyicileri arasında daha yoğun bir işbirliğinin olması, kuruluşların finansal yapılarının karşılaştırılabilirliğinin artırılması, finansal piyasaların bütünleşmesinin ve iyi çalışmasının sağlanması, yatırımcıların bu piyasalara katılımının kolaylaştırılması gerekli görülmüştür.

2003 yılının Mart ayında Brüksel'de gerçekleştirilen bir müzakere ile Lizbon Stratejisi bir kez daha değerlendirilmiş; yatırım, istihdam ve büyümenin, bilgi, yenilikler ve iş dünyasındaki dinamizm ile desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği bünyesinde bütünleşmiş finansal piyasanın, 2010 yılına kadar dünyadaki en rekabetçi finansal piyasa olması amaçlanmış ve etkin bir sermaye piyasası oluşturulmasının önündeki engellerin azaltılmasına, kurumsal yatırımcıların sermaye piyasasında gerçekleştirdikleri yatırımların önündeki engellerin kaldırılmasına ve girişimciliğin teşvik edilmesine ilişkin kararlar alınmıştır.

2004 yılının Mayıs ayında Avrupa Birliği Konseyi tarafından yayımlanan "Finansal Hizmetler Eylem Planı Raporu"nda bütünleşmiş ve rekabetçi bir bankacılık sektörünün oluşturulması, üye ülkelerin denetim otoritelerinin benzer hususlarda benzer çözümler getirmeleri ve sınır ötesi faaliyetlerde bulunan bankaların denetiminden sorumlu otoriteler arasında eşgüdüm sağlanması hususlarında hedefler belirtilmiştir.

AB Komisyonu tarafından çıkarılan AB Direktifleri, bankacılık alanında gerçekleştirilecek olan düzenlemelerin niteliğini ve kapsamını belirlemektedir. AB Direktifleri ile Türkiye bankacılık mevzuatı genelde uyum göstermekle birlikte, uyumlu hale getirilmesi gereken çok sayıda düzenleme de mevcuttur. Avrupa Birliği mevzuatı açısından Türk bankacılık mevzuatına ilişkin değerlendirmeler şu şekilde özetlenebilir:[8]

1. Kuruluş, faaliyet, gözetim, denetim ve standart oranlar hakkında mevcut üç direktiften iki tanesi tam uyumludur, bir tanesi 5411 sayılı Bankacılık Kanununda içerik olarak yer almıştır ve ikincil mevzuat düzenlendikten sonra uyumlu hale gelecektir.

2. Finansal raporlama ve bağımsız denetim konularında çıkarılmış dokuz direktiften beş tanesi büyük ölçüde veya tamamen uyumlu iken, dört direktif uyumsuzdur.

[8] Direktif bazında ayrıntılı bir incelemeye rapor ekinde yer verilmiştir.

3. Mevduat sigortası hakkındaki Direktif uyumsuzdur.

4. Tasfiye ile ilgili Direktif içeriği Bankacılık Kanunu ile uyumludur, fakat ikincil düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

5. Tüketici kredileri konusunda Türkiye'de mevzuat dağınık bir yapı sergilemektedir ve ilgili AB Direktifine kısmen uyumludur.

6. Birleşme ve devirlerle ilgili Direktif hükümleri Bankacılık Kanununa tam yansımamıştır ve farklılıklar arz etmektedir. Bu alandaki düzenlemeler de kısmen uyumludur.

2.2.2. Tam Olarak Uyum Sağlanması Halinde Beklenen Etkiler

AB'ye daha önceden katılmış olan Portekiz, Yunanistan ve İspanya gibi örnekler ele alınıp, bu örnekler önemli bir ihtiyat payıyla beraber değerlendirildiğinde; AB sürecinin Türkiye'ye yurt içi finansal sektörün durumu ile gelişimin yönü ve hızında üç değişik açıdan etki yapabileceği düşünülmektedir:

1. Katılıma kadar, katılım ile eş zamanlı olarak ve katılımdan sonra derogasyonların zamanı dolduğunda gerçekleşmesi beklenen yasal uyumlaştırma çerçevesindeki düzenleme değişiklikleriyle,

2. AB'de finansal bütünleşmenin artırılması için şu an hazırlanmakta olan ve öngörülebilir bir gelecekte gerçekleşmesi beklenen düzenleyici değişiklikleriyle,

3. Tamamlanması gelecekte beklenmesine rağmen, yasal uyumlaştırma çerçevesindeki yurt içi düzenlemelerin peşinden gelen uyum süreciyle.

AB yasal ve kurumsal sistemine veya piyasa süreçlerine Türkiye'nin uyumu 'değişen hedefler' şeklinde karakterize edilebilir; çünkü, AB finansal sisteminin kendi içindeki entegrasyon sürecinin Lizbon Stratejisi hedefleri doğrultusunda artacağı beklenmektedir.

Yurt dışından Türkiye'ye yönelik net sermaye girişinin üyelik sürecinde devam edeceği düşünülmektedir. Makroekonomik istikrarın devamı ve AB adaylık sürecinde olan Türkiye'nin yabancı yatırımcılar gözünde ülke riskinin gerileyeceği varsayımları altında, ülkemize yönelik net sermaye girişi içinde doğrudan yatırımların payının artacağı düşünülmektedir.

Aracılık yapılan finansal servet, kişi başına düşen komisyon geliri ve bankacılık hizmetlerinin perakende kullanımı açısından yurt içi piyasanın AB'den geride olduğu açıktır. Bu durum, büyüme potansiyelinin AB finans piyasalarına göre çok daha fazla olduğunu göstermektedir.

Öngörülen finansal büyümenin gerçekleşmesi halinde, finansal piyasaların büyümesi yanında fiyat oluşturma mekanizmalarının da daha iyi çalışabileceği ve kaynak dağıtım sürecinin etkinleşeceği öngörülebilir. Öte yandan bütün hizmetlerde aracılık yapılan varlıklar için sermaye gerekliliğinin artması özkaynak getirisini de düşürecektir.

Finansal piyasaların gelişmesi ve derinleşmesine paralel olarak, klasik bankacılık hizmetlerinin (mevduat ve kredi) aracılık fonksiyonundaki ağırlığının hisse senedi piyasaları, yatırım veya emeklilik fonları ve sigorta tipi tasarruf vb finansal araç ve hizmetler lehine azalacağı beklenmektedir.

Sıkı piyasa rekabeti ve uzun dönem ticari kanal eğilimleri dikkate alındığında, büyük bankaların hizmet kanallarında çeşitlendirmeye gideceği büyük olasılıktır. Bu daha fazla ticari kanalda faaliyet gösteren daha büyük finansal grupların ortaya çıkmasına yol açarak mevcut durumda zaten belirgin olan yoğunlaşma sürecini daha da artırabilecektir.

2.3. Geleceğe Dönük Stratejiler

Ekonomi politikası ekonomik istikrarı güçlendirecek, fiyat oluşumu mekanizmasının sağlıklı bir şekilde çalışmasını ve kaynak tahsisi kararlarının etkin bir şekilde alınmasını mümkün kılacak bir çerçeve içinde oluşturulmalıdır.

İstikrar içinde sürdürülebilir bir büyüme, düşük enflasyon, uluslararası alanda rekabet edilebilir bir ekonomik ortamın oluşturulması ve ekonomik sorunların aşılması için gerekli olan tasarruf artışının sağlanması; finansal sistemin sağlıklı olarak işlemesi ve gelişmesi için hayati bir önem taşımaktadır. Tasarrufların ekonomik olarak kullanılmasında ise güven ve verimlilik ilkesine dayalı olarak, finansal sistemin etkin ve sağlıklı bir biçimde çalışması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle;

- Başta enflasyon düzeyi ve faiz dışı fazla olmak üzere, hedeflerin gerçekleştirilmesi yönündeki politikalar kararlılıkla uygulanmalı ve yapısal reformlar sürdürülmelidir.
- Enflasyonist olmayan para politikaları kararlılıkla sürdürülmelidir.
- Ekonomideki istikrarsızlıkların başlıca kaynağı olan kamu açıklarının küçültülmesi yönünde başlatılan reformlar öngörülen sürelerde tamamlanmalıdır.

- Bütçe disiplinine dayalı maliye politikası taviz verilmeden uygulanmaya devam etmelidir.
- Kayıt dışılığa neden olan düzenleme ve uygulamalar gözden geçirilerek, kayıt dışı işlemlerin kayıt altına alınması sağlanmalıdır.
- Vergi düzenlemeleri, basit, kolay anlaşılır ve uygulanabilir hale getirilmeli ve uluslararası yatırımcıları özendirecek yapıya kavuşturularak Türkiye'nin rekabet gücünün artması sağlanmalıdır.
- Haksız rekabete neden olan düzenlemeler kaldırılmalıdır.
- Kaynak kullanma ve kullandırma maliyetini olumsuz yönde etkileyen düzenlemeler yeniden gözden geçirilmelidir. Bu düzenlemelere kamuya gelir sağlanması açısından değil, piyasalarda aracılık maliyetinin düşürülmesi, likiditenin arttırılması ve derinliğin sağlanması açısından bakılmalıdır.
- Finansal piyasaların etkin olarak çalışması sağlanmalıdır.
- Bankacılık sisteminin yanı sıra ekonominin diğer tüm kurumları ve şirketler kesimi de reforma tabi olmalıdır.
- Uzun vadede artması beklenen yabancı yatırımların finansal piyasalara, tasarruf davranışına ve yatırım etkinliğine olan etkisinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.
- Bankacılık sisteminde kamu kesiminin payının azaltılması/özel kesimin payının artırılmasına dönük stratejiler uygulanmalıdır.

Bankaların gözetim ve denetiminden sorumlu otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna, mevcut düzenlemelerin kalitesinin artırılması, mali yüklerin azaltılmasına yönelik tarama yapılması, uluslararası normlara uyumluluğun sağlanması yönünde görevler düşmektedir. Ayrıca risk odaklı denetim sisteminin uygulamaya geçirilerek güçlendirilmesi ve BDDK'nın idari ve mali özerkliğinin korunması gerekmektedir. Personel yapısı ve özlük haklarına müdahale edilmesi, çıkarılacak bazı tebliğler için diğer kurumlardan onay alınması ihtiyacı gibi uygulamalar bu özerkliği kısıtlamaktadır.

Bankaların etkin gözetimi ve denetimi bankacılık sisteminin de içinde yer aldığı güçlü bir ekonomik yapının en önemli unsurlarından birisidir. Bankacılıkta gözetim ve denetim işlevinin temel amacı; finansal sistemde istikrarı ve güveni temin etmek,tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak ve finansal aracılık işlevini

yerine getiren kuruluşların üstlendikleri riskleri etkin bir şekilde yönetmelerini sağlamaktır. Böylece otorite, sağlıklı bir ekonomik büyümenin en temel kaynağı olan tasarrufların sağlıklı bir şekilde korunmasını ve etkin olarak kullanılmasını sağlayabilecektir.

Bankacılıkta etkin gözetim ve denetim, her ülkenin finansal sistemindeki istikrarın sağlanmasında kritik rol oynayan ve serbest piyasa koşullarında ve/veya etkin makroekonomik politikaların uygulanmasıyla kendiliğinden temin edilemeyecek bir kamu hizmetidir. Dolayısıyla düzenleme otoritesinin en önemli görevlerinden biri, bu koşulları temin etmek üzere, gerekli düzenleme ve uygulamaların hayata geçirilmesini sağlamaktır.

Günümüzde risk yönetimi, giderek önemi artan bir konudur. Risk yönetiminin en önemli ayağı şüphesiz bankaların etkin bir risk yönetim sistemi oluşturmalarıdır. Bununla beraber, risk yönetiminde gözetim ve denetim otoritesine de önemli görevler düşmektedir. Geleneksel gözetim ve denetim anlayışı, salt mevzuata ve muhasebe kurallarına uygunluk denetimini ön plana çıkartmaktadır. Bununla beraber, özellikle bankacılık sektörü gibi çok sayıda tasarruf sahibinin birikimlerinin yönlendirildiği sektörlerde maruz bulunulan finansal ve finansal olmayan risklerin yönetimi ile yatırım kararlarının basiretlilik ve emniyet ilkesi göz önünde bulundurularak alınması gibi unsurlar özellikle Bankacılıkta etkin gözetim ve denetim, her ülkenin finansal sistemindeki istikrarın sağlanmasında kritik rol oynayan ve serbest piyasa koşullarında ve/veya etkin makroekonomik politikaların uygulanmasıyla kendiliğinden temin edilemeyecek bir kamu hizmetidir. Dolayısıyla düzenleme otoritesinin en önemli görevlerinden biri, bu koşulları temin etmek üzere, gerekli düzenleme ve uygulamaların hayata geçirilmesini sağlamaktır.

Kamu yükümlülüklerinden kaynaklanan aracılık maliyetleri etkin kaynak tahsisini sağlayacak şekilde azaltılmalı ve yasal düzenlemeler kayıt dışı çalışmayı özendirmeyecek şekilde yeniden ele alınmalıdır.

Aracılık maliyetlerine getirilen kamu kaynaklı mali yükler bir dizi soruna neden olmaktadır. Öncelikle, bu yükler piyasalardaki fiyat oluşumu mekanizmasını olumsuz etkileyerek kaynak tahsisi kararlarının etkinliğini azaltmaktadır. Bu tür mali yükler, uygulandıkları finansal aktiflerin faizlerine yansıdığı için nihai kullanıcı tarafından ödenmektedirler. Örnek olarak, bankaların Eylül 2005 bilançolarındaki aktif yapısı ele alındığında, bu tür yüklerin yaklaşık yarısının Hazine, yarısının da kredi kullananlar tarafından yüklenildiğini görülmektedir.

Ayrıca söz konusu maliyetler, faize yansıyan her türlü unsur gibi, risk düzeyinin bir göstergesi olarak faizler genel düzeyinin daha yüksek seviyeye yükselmesine neden olmakta, Hazine borç servisinin faiz yükünü artırmakta ve kamu borç stokunun tümü üzerinde bir maliyet unsuru oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra girişimcilerin finansal sistemden daha pahalı kaynak kullanmasına neden olduğu için, kredi kullanımını ve girişimlerin başarıya ulaşma ihtimalini azaltmakta ve uzun vadede ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Yukarıda ele alınan nedenlerle aracılık maliyetlerinin azaltılması, başta bankacılık olmak üzere tüm finans sektörünün etkin bir şekilde işlemesi için önem arz etmektedir. Bunun ekonomik istikrara da olumlu yansımaları olacağı düşünülmektedir. Yine yukarıda ele alınan unsurlar çerçevesinde, aracılık maliyetlerinin azaltılmasının kamu gelirleri üzerindeki olumsuz etkisinin kısa vadede sınırlı kalacağı, orta ve uzun vadede ise kamu gelirlerini olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

Kayıt dışı ekonomi ile mücadele de bankacılık sektörü açısından önemlidir. Kayıt dışı ekonomi öncelikle kredi kullananlarda bilgi kirliliğine neden olduğu için hem kredi kullanabilecek kesimi azaltmakta, hem de eğer kredi kullandırılırsa, bu kredinin geri dönme ihtimalini azaltmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi ile mücadele için; kayıt dışı olarak çalışmakta olan firmaların, kayıt içine girme ve kaliteli mali bilgi üretmelerini teşvik edecek ve ilave finansman kaynağı temin etmelerine yardımcı olacak (halka arz ve/veya banka kredisi yoluyla) yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmalı ve kredi sigortası bu kuruluşlar için kullanılabilir hale getirilmelidir.

Risk yönetim sistemlerinin etkinliği artırılmalıdır.

Risk yönetim sistemlerinin etkinliğinin artırılması bankacılık sisteminin önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle ekonomik istikrar sağlandıktan sonra bankacılık sektörünün bilançolarında DİBS'lere oranla yüksek riske sahip olan kredilere daha fazla yer vermesi, risk yönetiminin önemini artırmıştır.

Risk yönetimi alanında önemli bir gelişme de, Basel Komitesinin sermaye yeterliliğine ilişkin Basel-II düzenlemesidir. Basel II hakkında bankacılık sisteminin bilgilendirilmesi, söz konusu düzenlemeler konusunda bankacılık sisteminin görüşlerinin dile getirilmesi ve ortak bir strateji belirlenmesi amacıyla banka

temsilcileri ile BDDK yetkililerinin katılımıyla 2003 yılında Basel II Yönlendirme Komitesi oluşturulmuştur.

Mart 2003 tarihinden itibaren faaliyetini sürdürmekte olan Komitenin en önemli çalışmalarından biri de Basel-II'ye geçiş sürecinin etkin bir şekilde planlanmasına yönelik olarak ilgili tarafların da görüşleri alınmak suretiyle "Basel-II'ye Geçişe İlişkin Yol Haritası"nın hazırlanması olmuştur. Rapor 2005 yılında BDDK tarafından revize edilerek kamuoyuna açıklanmıştır

Bankacılık sektöründe 2001 yılında BDDK tarafından yayımlanan Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemlerine ilişkin yönetmelik risk bilincinin kurumsallaşmasına yönelik bir milat niteliği taşımaktadır. Söz konusu yönetmeliğe uyum yönünde yapılan çalışmalar neticesinde tüm bankalar iç denetim ve risk yönetim sistemleri kurmuşlar ve risk yönetimi bilincinin kurumsallaşmasını sağlamaya yönelik tedbirler almaktadırlar. Türk bankalarının, Basel II'ye uyum çerçevesinde başlatmış oldukları risklerin daha duyarlı yöntemler kullanılarak ölçülmesine yönelik faaliyetler halen devam etmektedir.

Basel II'nin Türk bankacılık sistemine olası etkilerinin saptanması amacıyla sektörün yüzde 95'ini oluşturan 23 bankanın katılımıyla Sayısal Etki Çalışmasının (QIS-TR) gerçekleştirilmiştir.

BDDK ve ilgili tüm tarafların katılımıyla gerçekleştirilen çalışmalar ışığında bankacılık sistemi genelindeki genel durumun Basel-II'ye yönelik algılama, öğrenme ve projelendirme evresinde olduğu anlaşılmaktadır

Bu çalışmalara ilave olarak, risk yönetim sistemlerinin etkinliğinin artırılması için,

- Kurum içi risk kültürünün yerleşmesi,
- Derecelendirme sisteminin tesis edilmesi,
- Finansal ürün ve hizmetlerden faydalananların şeffaflığının artırılması,
- Risk ölçümüne dönük veri tabanlarının oluşturulması/var olanların yaygılaştırılması,
- Risk odaklı denetimin gerek otoriteler, gerekse iç ve dış denetçilerce uygulanmasının sağlanması,

gerekmektedir.

3. SERMAYE PİYASASI

3.1. Durum Analizi

Bir ekonominin büyümesine katkıda bulanacak yatırımların gerçekleştirilmesi, o ekonomide kullanıma hazır finansman kaynağının büyüklüğü ve maliyeti ile doğrudan orantılıdır. Bu ilişkide uzun vadeli araçlar yoluyla reel sektöre kaynak sağlayan sermaye piyasalarının üstlendiği ve yerine getirmeye çalıştığı işlevlerin önemi yadsınamaz. Gelişen ve büyüyen bir sermaye piyasasının, reel sektörün bol ve ucuz finansman kaynağına ulaşmasına ve böylece içinde bulunduğu ekonominin de gelişmesine ve büyümesine etki edeceği muhakkaktır. Sermaye piyasasının gelişmesinde ise, yurt içi tasarruf sahiplerinin tasarruflarını bu piyasada değerlendirme istekleri önemli rol oynamaktadır. Sermaye piyasasının küçük tasarruflar ile büyük yatırımların finanse edilmesinde aracılık fonksiyonunun yanında, sermayenin tabana yayılarak gelir dağılımına olumlu katkıda bulunması, raporlama standartları ile kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli paya sahip olabilmesi fonksiyonları da vardır. Diğer taraftan, uluslararası sermaye akışkanlığındaki hızlı artış, şirketlerin çok daha büyük bir yatırım havuzu içinden finansmana ulaşmalarını mümkün kılmaktadır.

Nitel ve nicel anlamda azımsanamayacak gelişmeler gösteren Türk sermaye piyasasına ilişkin bazı genel göstergeler Tablo 3.1'de verilmiştir.

3.1.1. Menkul Kıymet Stokları

Menkul kıymet stokları (Tablo 3.2), Türkiye'de çeşitli piyasalarda işlem gören menkul kıymetlerin toplam nominal değerini göstermektedir. Sermaye piyasasının ilk yıllarından itibaren menkul kıymet stoku içinde hazine bonosu ve devlet tahvili ağırlıklı olarak yer almaktadır. Ancak zaman içerisinde kamunun iç borçlanma gereğinin yüksekliği ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde, özellikle 2001 krizinden sonra kamu ve TMSF bünyesindeki bankalara sağlanan devlet tahvili ve hazine bonoları, kamu menkul kıymetlerinin hacim olarak katlanarak artmasına neden olmuştur. Böylece, 1990 yılında menkul kıymet stoku içinde hazine bonosu ve devlet tahvillerinin payı yüzde 59 iken, 2004 yılı itibarıyla yüzde 89'a yükselmiştir.

Tablo 3. 1. Sermaye Piyasasına İlişkin Göstergeler (Eylül 2005)

Kuruluşlar ve Portföy Değerleri	Büyüklük
SPK KAYDINDAKİ ŞİRKET SAYISI	625
İMKB ŞİRKETLERİ	312
-İşlem Gören Şirket Sayısı	302
- Borsa Dışında İşlem Gören Şirket Sayısı	10
İMKB DIŞI ŞİRKET SAYISI	313
İMKB ŞİRKETLERİNİN PİYASA DEĞERİ (Milyar YTL)	174.32
(Milyar Dolar)	129.06
İMKB'DEKİ HİSSE SENEDİ YATIRIMCISI SAYISI	1.066.464
YATIRIM FONLARI YATIRIMCISI SAYISI	2.907.988
ARACI KURULUŞLAR (Adet)	150
-Bankalar	41
-Aracı Kurumlar	109
YATIRIM FONLARI (Adet)	335
-Yerli Yatırım Fonları	288
-Portföy Değerleri (Milyar YTL)	28.0
(Milyar Dolar)	20.9
-Yabancı Yatırım Fonları (Adet)	47
-Portföy Değerleri (Milyon YTL)	22
(Milyon Dolar)	17
EMEKLİLİK YATIRIM FONLARI (Adet)	91
-Portföy Değerleri (Milyon YTL)	884
(Milyon Dolar)	654
YATIRIM ORTAKLIKLARI (Adet)	25
-Portföy Değerleri (Milyon YTL)	437
(Milyon Dolar)	324
GAYRIMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI (Adet)	10
-Portföy Değerleri (Milyon YTL)	1.015
(Milyon Dolar)	999
GİRİŞİM SERMAYESİ YATIRIM ORTAKLIKLARI (Adet)	2
-Portföy Değerleri (Milyon YTL)	104
(Milyon Dolar)	77
PORTFÖY YÖNETİM ŞİRKETLERİ (Adet)	20
-Yönetilen Portföy Değerleri (Milyar YTL)	26,4
(Milyar Dolar)	19,5
BAĞIMSIZ DENETİM ŞİRKETLERİ (Adet)	84
DERECELENDİRME KURULUŞLARI (Adet)	5

Kaynak: SPK

Hisse senetlerinin toplam menkul kıymet stoku içindeki payı, 2000 yılındaki yoğun halka arzlarla beraber yüzde 16'ya çıkmıştır. 2004 yılına gelindiğinde ise, bu payın yüzde 10'a gerilediği görülmektedir. Verilerden, kamunun özel sektörü dışlama etkisi oldukça çarpıcı bir biçimde görülmektedir. 1997 yılına kadar varlığını

sürdürmüş olan Özel Sektör Tahvili, Finansman Bonosu, Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler gibi özel sektörün finansman ihtiyacının sağlanmasına yönelik, "Diğer" başlığı altında izlenen yatırım araçları piyasası uygulamada ortadan kalkmıştır.

Tablo 3. 2. Menkul Kıymet Stokları (Milyon YTL)

	1990	1995	2000	2004	2005/08
Hisse Senedi	14	224	6.867	25.186	29.674
Hazine Bonosu ve Devlet Tahvili	24	1.143	36.421	224.483	239.517
Diğer	3	131	383	2.932	4.191
Toplam	**42**	**1.498**	**43.670**	**252.601**	**273.382**

Kaynak: SPK

3.1.2. Menkul Kıymet İhraçları

Hisse senetleri birincil halka arzlarının gelişimi Tablo 3.3'de verilmektedir. 2000 yılı sayıca ve halka arz büyüklüğü bakımından rekorların kırıldığı yıl olmuştur. Ancak 2001 ve 2002 yıllarında genel olarak sermaye piyasalarında görülen gerileme, halka arz piyasasında da etkisini göstermiş ve son dönemdeki hacim 2000 yılının gerisinde kalmistir.

Tablo 3. 3. Birincil Halka Arzlar (Milyon YTL)

	1990	1995	2000	2004	2005/10
Yıl İçi Toplam Hacim	2,6	10,7	1.720,6	713,9	635,3
Şirket Sayısı	35	29	35	12	8

Kaynak: İMKB

Tablo 3.4, SPK kaydına alınan tüm menkul kıymet ihraçlarının gelişimini sunmaktadır. Hisse senedi ihraçları yıllar itibarıyla artarak 2000 yılında 3 milyar YTL'ye (4,8 milyar dolara) ulaştıktan sonra, krizin de etkisiyle 2001-2003 döneminde bir duraklama yaşanmış, 2004 yılında ise tekrar önemli ölçüde yükselerek 3,8 milyar YTL'ye (2,7 milyar dolara) yükselmiştir. Finansal piyasalarda kamunun ağırlığına rağmen, 1986 yılından bu yana hisse senedi ihracı yoluyla reel sektöre aktarılan kaynak toplamı 26 milyar dolar gibi önemli sayılabilecek bir tutara ulaşmıştır.

3.1.3. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), menkul kıymetlerin ve diğer sermaye piyasası araçlarının güven ve istikrar içinde, serbest rekabet şartları altında kolayca alınıp satılabilmesini sağlamak ve oluşan fiyatları tespit ve ilan etmekle yetkili kuruluş olarak faaliyet göstermektedir.

Tablo 3. 4. SPK Kaydına Alınan Menkul Kıymet İhraçları (Bin YTL)

Yıllar	Hisse Senedi*	MKYF Kat.Belg.**	VDMK	Emeklilik Yatırım Fonu Payı*	Bank.Bon.ve Banka Gar.Bon.	Diğer	Toplam
1986	102	0	0	0	60	112	274
1987	187	45	0	0	76	374	683
1988	364	53	0	0	238	482	1.138
1989	972	162	0	0	98	1.072	2.303
1990	4.107	855	0	0	330	981	6.273
1991	4.444	65	0	0	726	1.496	6.730
1992	5.323	92	14.481	0	770	1.864	22.529
1993	9.573	5.355	52.756	0	2.388	1.921	71.993
1994	37.553	2.203	42.299	0	2.025	648	84.728
1995	51.333	4.249	113.928	0	1.300	3.716	174.526
1996	102.202	8.945	41.629	0	2.362	6.823	161.961
1997	305.732	34.330	23.000	0	9.935	5.453	378.449
1998	696.822	131.423	11.000	0	0	2.533	841.778
1999	678.871	176.674	0	0	0	0	855.545
2000	3.007.974	2.767.908	0	0	12.471	3.943	5.792.296
2001	1.684.498	3.830.879	0	0	147.697	67.321	5.730.394
2002	1.597.317	2.405.346	0	0	83.614	107.041	4.193.317
2003	1.749.597	6.078.693	0	40.000	0	13.437	7.881.726
2004	3.826.540	6.572.431	0	297.920	0	0	10.696.891
2005/8	843.444	2.188.008	0	508.667	0	0	3.540.119

Kaynak: SPK
** Piyasa değeri, nakit sermaye artırımlarını içermektedir.*
*** 1998'e kadar nominal değer, 1998 ve sonrası piyasa değeri*

İMKB işlem hacimlerine bakıldığında (Tablo 3.5), menkul kıymet stok rakamlarıyla paralel olarak kamu menkul kıymetlerinin ön plana çıktığı gözlenmektedir. 2000 yılına kadar artış gösteren hisse senedi işlem hacmi, 2001 yılında yaşanan ağır finansal krizlerin etkisiyle düşüş göstermiş, ardından toparlanmıştır. Tahvil-bono işlem hacmi de benzer bir seyir izlemiştir. 2000 yılındaki rekor düzeyden sonra, 2001 yılında yaşanan krizle birlikte kamu senetlerine olan güven azalmıştır. Son yıllarda ise, artan güvenle beraber işlem hacmi de yükselmiştir.

Tablo 3. 5. Menkul Kıymet İşlem Hacimleri (Tüm Yıl, Milyon YTL)

	1990	1995	2000	2004	2005/10
Hisse Senetleri	15	2.374	111.165	208.423	215.609
Tahvil Bono	100	21.420	479.189	372.670	413.585
Repo-Ters Repo	0	5.782	1.569.820	1.551.410	1.529.493
Toplam SGMK	100	27.202	2.049.009	1.924.080	1.943.078

Kaynak: İMKB

3.1.3.1. Hisse Senedi Piyasası

2005 yılı Ekim ayı itibarıyla İMKB Hisse Senedi Piyasası bünyesinde 5 alt piyasada toplam 302 şirkete ait hisse senetleri işlem görmektedir. Bu alt piyasalar

şunlardır: İMKB kotasyon şartlarını taşıyan şirketlerin yer aldığı *Ulusal Pazar (*280 şirket); İMKB Kotasyon Yönetmeliğindeki şartları sağlayamayan şirketler ile gelişme ve büyüme potansiyeli taşıyan KOBİ'lerin içeren *İkinci Ulusal Pazar* (15 şirket); telekomünikasyon, bilişim, elektronik, internet, bilgisayar üretim, yazılım ve donanım, medya veya İMKB Yönetim Kurulu'nca kabul edilecek benzeri alanlarda faaliyet gösteren teknoloji şirketlerinin yer aldigi *Yeni Ekonomi Pazari (*2 şirket); Çeşitli nedenlerle izleme ve inceleme kapsamına alınan şirketlere ait hisse senetlerinin işlem gördüğü *Gözaltı Pazarı (*4 şirket); Önceden alıcıları belirli olan veya olmayan, belirli bir miktarın üzerindeki hisse senedi işlemlerinin gerceklestirildigi *Toptan Satışlar Pazarı* (şu anda hiç bir şirkete ait bir işlem yoktur).

Hisse senedi piyasasinda kote şirket sayısı 2000 yılına kadar hızla artış göstermiş, 2000 yılındaki yoğun halka arzların ardından, şirketlerin borsa kotundan çıkarılmalarıyla azalmaya başlamıştır. 2004 yılından itibaren ise kote şirket sayısı yeniden artmaya başlamıştır (Tablo 3.6).

Tablo 3. 6. Borsaya Kote Şirket Sayısı

	1990	1995	2000	2004	2005/10
Şirket Sayısı	110	205	315	297	302

Kaynak: İMKB

Hisse senetleri piyasasının temel göstergesi olan İMKB-100 endeksi dolar bazında 2000 yılındaki rekor seviyesinden sonra önemli ölçüde düşüş göstermiştir (Tablo 3.7). 2003 yılında ise artışa geçmiş, 2005 yılında rekor seviyelere ulaşmıştır.

Tablo 3. 7. Hisse Senedi Endeksi (Dönem Sonu)

	1990	1995	2000	2004	2005/10
Ulusal-100 (YTL)	33	400	9.437	24.972	31.964
Ulusal-100 (Dolar)	643	383	817	1.075	1.387

Kaynak: İMKB

İMKB'de işlem gören şirketlerin toplam piyasa değeri, 2000 yılına kadar halka arzların ve değer artışlarının etkisiyle artmıştır (Tablo 3.8). Ancak 2000 ve 2001 yıllarındaki iki finansal kriz ve bu krizlerin sonucunda İMKB endekslerindeki gerileme, sınırlı sayıdaki halka arzlar ve İMKB kotundan çıkarılan hisse senetleri nedeniyle toplam piyasa değerinin GSYİH içindeki yüzdesi düşüş göstermiştir. 2003 yılından itibaren ise piyasa değeri tekrar yükselme eğilimine girmiştir. 2005 yılında

dolar bazında piyasa değeri, 2000 yılı Ocak ayından sonra tarihinin en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 3. 8. Halka Açık Şirketlerin Piyasa Değeri

	1990	1995	2000	2004	2005/06
Piyasa Değeri (Milyon YTL)	55	1.265	46.692	132.556	141.328
Piyasa Değeri/GSYİH (Yüzde)	14,1	16,3	37,5	30,8	30,9

Kaynak: İMKB

İMKB, kurulduğu yıldan itibaren toplam 25,5 milyar dolarlık kaynak aktarımına aracılık etmiştir. 1997-2005 döneminde, önceki dönemlerin çok üzerinde bir kaynak ekonomiye kazandırılmış olmasına rağmen, toplanan fonların GSMH'ya oranına bakıldığında, hisse senedi piyasaları aracılığı ile ekonomiye kazandırılan fonların daha da artmasının gerekli olduğu görülmektedir (Şekil 3. 1).

Şekil 3. 1. İMKB Aracılığıyla Ekonomiye Kazandırılan Fonlar (Milyon Dolar)

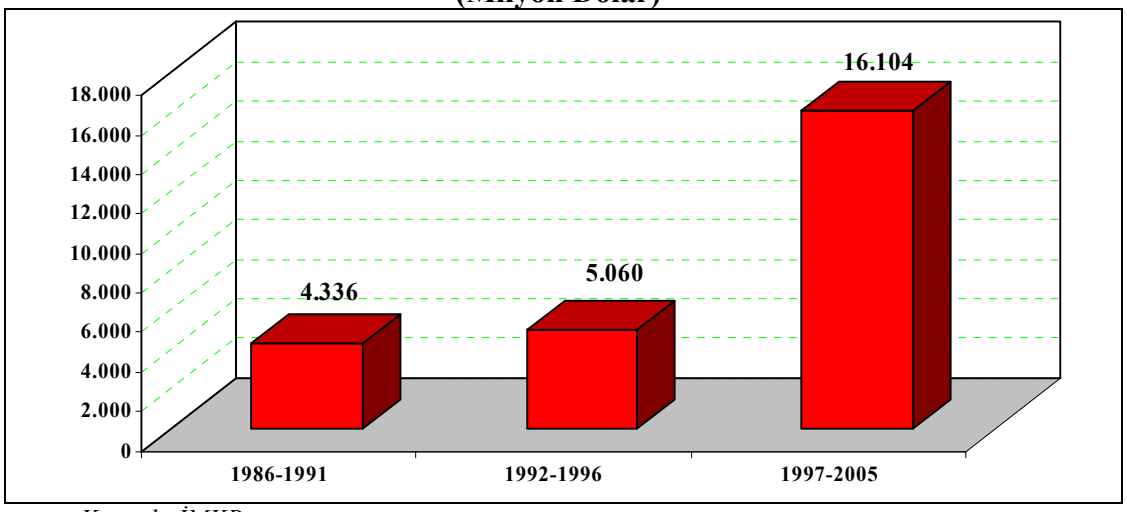

Kaynak: İMKB

Takasbank nezdindeki bakiyeli hesap sayıları ile belirlenen hisse senedi yatırımı olan yatırımcı sayısı 2000 yılından itibaren düşüş göstermekte, yatırımcı tabanı daralmaktadır. Yatırımcıların toplam nüfus içerisindeki payı 2000 yılındaki yüzde 2 seviyesinden yüzde 1,6 seviyesine gerilemiştir (Tablo 3.9).

Tablo 3. 9. Yatırımcı sayısı

	1997	2000	2004	2005/10
Bakiyeli Hesap Sayısı	250.849	1.383.526	1.072.663	1.070.733
Bakiyeli Hesap/ Toplam Nüfus (Yüzde)	0,4	2,1	1,6	1,6

Kaynak: Takasbank, TÜİK

Yabancı yatırımcılar, bir ülkenin sermaye piyasasında yatırımcı tabanını genişletmenin yanı sıra yeni sermaye akışı sağlamaları açısından da önemli olmaktadır. Öte yandan, yabancı yatırımcıların varlığı ve boyutu, ülkenin sermaye piyasasının güvenilirliğinin de bir göstergesidir. Hisse senetleri piyasasında yabancı yatırımcıların önemli bir payı bulunmaktadır. 2004 yılı sonu itibarıyla İMKB şirketlerinin halka açık kısmının yüzde 61'i Takasbank nezdindeki yabancı yatırımcıların saklama hesaplarında bulunmaktadır (Tablo 3.10). Yabancı yatırımcıların işlem hacmindeki payı ise 2003 yılında yüzde 8,7 iken, 2004 yılında hızlı bir artış göstererek yüzde 12,7'ye çıkarak tüm zamanların en yüksek oranına ulaşmıştır.

Tablo 3. 10. Yabancı Yatırımcı Verileri (Milyon Dolar)

	Saklama Bakiyesi	İşlem Hacmi	Birincil Piyasa Alış*	İkincil Piyasa Net Alış/Satış**	Net Sermaye Giriş/Çıkışı
1999	15.358	17.879	10	1.024	1.034
2000	7.404	33.410	2.677	-3.134	-457
2001	5.635	12.139	10	509	518
2002	3.450	12.869	64	-15	49
2003	8.954	17.334	82	1.010	1.091
2004	16.141	37.368	950	1.430	2.380

Kaynak: Takasbank, IMKB
** Birincil piyasa işlemleri birincil ve ikincil halka arzlarda yabancı yatırımcıların aldığı hisse senedi tutarlarını göstermektedir.*
*** İkincil piyasa işlemleri İMKB Hisse Senedi Piyasası'ndaki net alışlar-net satışlar farkından oluşmaktadır.*

3.1.3.2. Tahvil ve Bono Piyasası

İMKB Tahvil ve Bono Piyasası devlet tahvilleri, hazine bonoları, gayrimenkul sertifikaları, Özelleştirme İdaresinin ihraç ettiği tahviller ve borsa kotuna alınmış özel sektör tahvillerine etkin bir ikinci el piyasa sağlamak amacıyla kurulmuş olup, kesin Alım/Satım Pazarı, Repo/Ters Repo Pazarı ve Gayrimenkul Sertifikaları Piyasası olmak üzere üç ayrı pazar seklinde çalışmaktadır.

İMKB Tahvil ve Bono Piyasasında 2000-2005/8 döneminde gerçekleşen işlem hacimlerine bakıldığında (Şekil 3.2), işlem hacminin 2001-2002 yıllarında TL ve dolar bazında azaldığı, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında ise arttığı görülmektedir. 2000 ve 2001 yıllarında bankacılık sisteminde yaşanan krizler, ikinci el tahvil ve bono piyasasında gerçekleştirilen işlemleri olumsuz yönde etkilemiştir.

Şekil 3. 2. İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Günlük Ortalama İşlem Hacmi (Milyon Dolar)

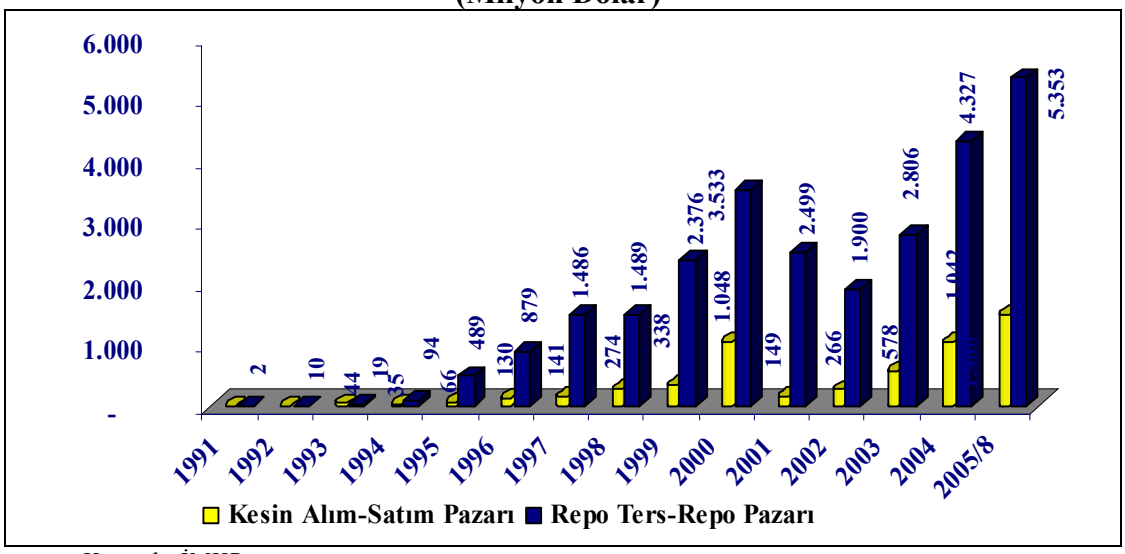

Kaynak: İMKB

Yabancı yatırımcılar Hisse Senedi Piyasasında gösterdikleri net alım eğilimini Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) piyasasında da göstermişlerdir. Yabancı yatırımcıların net alımlarındaki artışlar, DİBS endeksindeki artış ve faiz oranlarındaki düşüş ile paralellik göstermektedir (Şekil 3.3).

Şekil 3. 3. Yabancı Yatırımcıların Net DİBS Alımı ve İMKB DİBS Endeksi

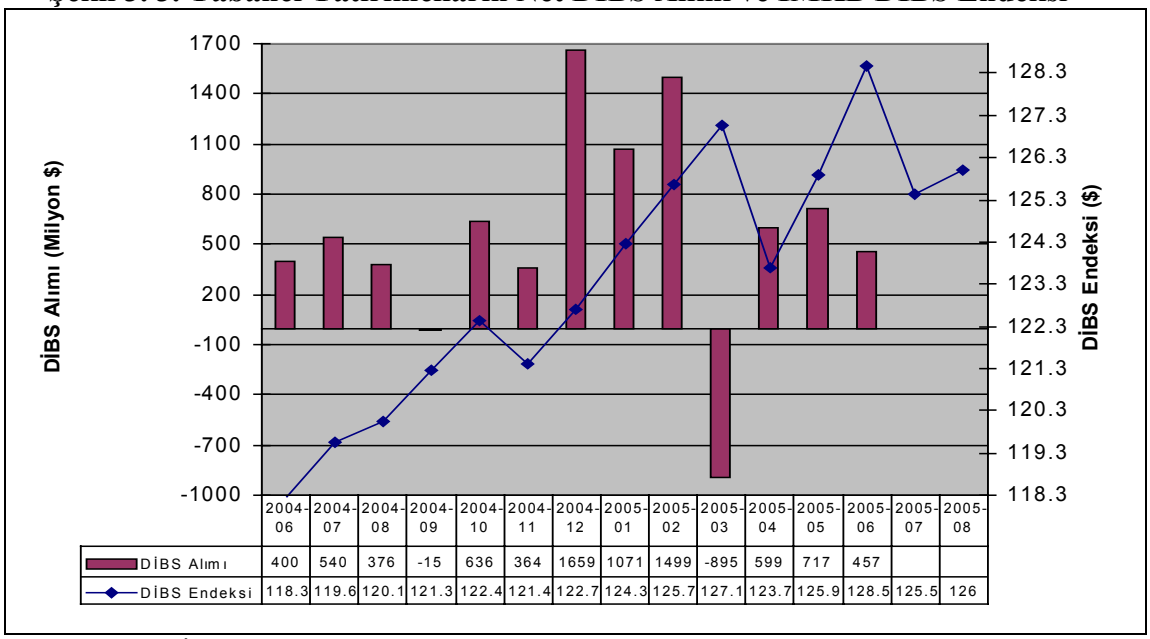

	2004-06	2004-07	2004-08	2004-09	2004-10	2004-11	2004-12	2005-01	2005-02	2005-03	2005-04	2005-05	2005-06	2005-07	2005-08
DİBS Alımı	400	540	376	-15	636	364	1659	1071	1499	-895	599	717	457		
DİBS Endeksi	118.3	119.6	120.1	121.3	122.4	121.4	122.7	124.3	125.7	127.1	123.7	125.9	128.5	125.5	126

Kaynak: İMKB, SPK

3.1.3.3. Uluslararası Karşılaştırmalar

İMKB bugün ulaştığı düzey ile uluslararası kimliği açısından büyük ilerleme kaydetmiş ve Avrasya bölgesinde lider borsa olma özelliğini kanıtlamıştır. Bu kapsamda 27 ülkeden 31 borsanın tam üye ve 7 borsanın gözlemci üye statüsünde olduğu Avrasya Borsaları Federasyonu (FEAS), İMKB'nin önderliğinde 1985 yılında kurulmuştur. Merkezi İstanbul'da olan FEAS'ın genel sekreterliği İMKB'de bulunmaktadır. Üye borsalar tarafından seçimle atanan FEAS Başkanlığını, kuruluşundan itibaren İMKB Başkanı yürütmektedir.

Bu bölümde, Türkiye'nin küresel ortamda bulunduğu konum incelenmektedir. Karşılaştırmalar, Türk sermaye piyasasının uzun vadeli gelişimini de izleyebilmek amacıyla 1995 ve 2004 yılları için, AB'ye üye, veya incelenen dönemde AB üyeliğine aday olan bazı ülkelerle, gelişmekte olan benzer ülkelerin sermaye piyasaları ile yapılmıştır.

a) Borsaların Ülke Ekonomilerindeki Yeri

Borsaya kote şirket sayısı açısından Türkiye (Tablo 3.11), diğer ülkelerin sermaye piyasası seviyesine ulaşamamıştır.

Tablo 3. 11. Çeşitli Ülkelerde Borsaya Kote Şirket Sayısı

	1995	2004
Güney Kore	721	683
İsrail	654	578
Tayland	416	463
Brezilya	544	358
Meksika	185	326
Yunanistan	186	321
Türkiye	**205**	**297**
Polonya	65	216
Arjantin	149	107
Macaristan	42	48

Kaynak: WFE

Borsaların, ülke ekonomisinin büyüklüğüne kıyasla yeri ve öneminin genel bir göstergesi olarak, işlem gören şirketlerin piyasa değerinin GSYİH'ya oranı kullanılmaktadır. İMKB, ilgili dönemde ekonomideki ağırlığını artırmış olmakla beraber, benzer ülkelere oranla geride yer almaktadır (Tablo 3.12). Bu tespit Türkiye'deki reel sektör firmalarının hisse senedi piyasaları aracılığı ile fon toplama oranını artırması ve daha fazla firmanın bu piyasalardan yararlanması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 3. 12. Çeşitli Ülkelerde Piyasa Değeri/GSYİH Oranları (Yüzde)

	1995	2004
İsrail	39,0	81,3
Tayland	80,8	69,6
Yunanistan	14,0	62,9
Güney Kore	37,2	59,7
Brezilya	21,0	59,2
Türkiye	**16,3**	**31,4**
Polonya	3,5	30,7
Macaristan	5,3	29,1
Arjantin	14,6	28,0
Meksika	31,7	25,9

Kaynak: WFE, IMF

b) İşlem Hacimleri

Hisse senedi işlem hacminin piyasa değerine oranlanması, bir borsanın hisse senedi devir hızını göstermektedir. Güney Kore ve Türkiye borsalarının yıllar itibarıyla devir hızı en yüksek borsalar olduğu görülmektedir (Tablo 3.13). İMKB işlem hacmi açısından 2004 yılında gelişmekte olan borsalar arasında 6'ncı, dünya borsaları arasında 22'nci sırada yer almıştır.

Tablo 3. 13. Çeşitli Ülkelerde Hisse Senedi İşlem Hacmi/Piyasa Değeri (Yüzde)

	1995	2004
Türkiye	245	150
Güney Kore	102	123
Tayland	44	101
Macaristan	15	47
İsrail	26	36
Yunanistan	37	36
Brezilya	39	32
Meksika	39	26
Polonya	60	24
Arjantin	85	12

Kaynak: WFE

Hızlı gelişimini sürdüren Tahvil ve Bono Piyasası, 2005 yılının ilk yarısını kapsayan dönem içerisinde Dünya Borsalar Birliği (FIBV) verilerine göre, işlem hacmi sıralamasında dünyanın önde gelen borsalarından Deutsche Börse A.G.'yi geride bırakarak dünya tahvil piyasaları arasında 4 üncü sıraya yükselmiştir. Ayrıca, İMKB Tahvil ve Bono Piyasasında sürekli artan işlem hacmi, ikincil piyasaların derinliğini artırarak kamu borçlanmasının sürdürülmesine önemli katkı sağlamıştır.

c) Sabit Getirili Menkul Kıymetler

Sabit getirili menkul kıymet (SGMK) stokunun Türk ekonomisindeki ağırlığı yıllar içerisinde artış göstermiş olup, benzer ülkelere göre yüksek seviyededir (Tablo 3.14). Türkiye'de, kamu kesimi borçlanma gereğinin iyice arttığı son yıllarda SGMK'lerin tümü kamu kesimi tarafından ihraç edilen devlet tahvili ve hazine bonolarından oluşmaktadır. 1995 yılında toplam SGMK içinde yüzde 5 oranında ağırlığı olan finansman bonosu, varlığa dayalı menkul kıymetler gibi özel sektör borçlanma senetleri, son 10 yıldır ihraç edilmemektedir (Tablo 3.15).

Tablo 3. 14. Çeşitli Ülkelerde Toplam SGMK/GSYİH (Yüzde)

	1995	2004
İtalya	139	141
Yunanistan	74	106
Güney Kore	44	83
Brezilya	33	62
Türkiye	**13**	**56**
Macaristan	26	53
Tayland	9	41
Polonya	18	40
Meksika	8	26
Arjantin	10	16

Kaynak: BIS, IMF

Tablo 3. 15. Çeşitli Ülkelerde Kamu SGMK/Toplam SGMK (Yüzde)

	1995	2004
Polonya	100	100
Yunanistan	97	100
Türkiye	**95**	**100**
Macaristan	97	90
Meksika	74	87
Brezilya	65	80
İtalya	76	63
Tayland	11	54
Arjantin	77	40
Güney Kore	15	30

Kaynak: BIS, Hazine Müsteşarlığı

3.1.4. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası

4 Şubat 2005'te İzmir'de faaliyete geçen Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) ülkemizin ilk özel ulusal borsasıdır. VOB'un kuruluş amacı ve faaliyet konusu; vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile her türlü türev araçtan oluşan sermaye piyasası araçlarının işlem göreceği piyasaları oluşturmak, geliştirmek, güven

ve istikrar içerisinde, serbest rekabet koşulları altında, dürüstlük ve açıklık ilkeleri çerçevesinde faaliyette bulunmasını sağlamaktır.

Ekim 2005 itibarıyla, önde gelen banka ve aracı kurumlarından oluşan 56 üyesi olan VOB'a kısa süre içinde diğer banka ve aracı kurumların da üye olması beklenmektedir. Şekil 3.4'te 4 Şubat-30 Aralık 2005 tarihleri arasında VOB'da gerçekleşen işlemlerin aylık YTL değeri görülmektedir. VOB'da işlem hacmi Kasım ve Aralık aylarındaki gerilemeye karşın her ay önemli oranda artış göstermiştir.

Şekil 3. 4. VOB'da 2005 Yılı Aylık İşlem Hacmi Gelişimi (YTL)

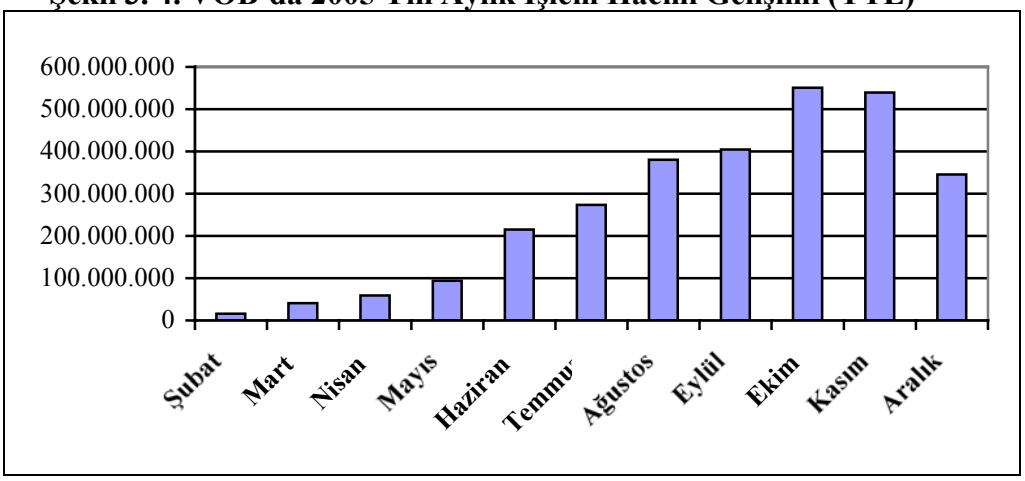

Kaynak: VOB

Şekil 3.5'te aynı dönemde gerçekleşen işlem hacminin dayanak varlık bazında dağılımını göstermektedir. Yüzde 77'lik bir oranla en yüksek işlem hacmine döviz VİS'leri sahip olurken, bu sözleşmeleri yüzde 23'lük bir oranla endeks VİS'leri takip etmektedir.

Şekil 3. 5. Dayanak Varlık Bazında VOB YTL İşlem Hacminin Dağılımı (2005, Yüzde)

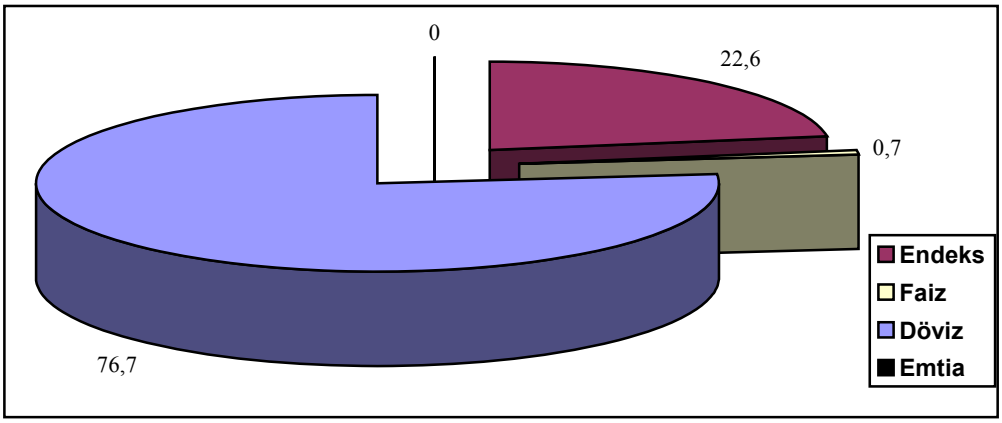

Kaynak: VOB

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dünyada uzun yıllardan beri yüksek işlem hacimleriyle kullanılmaktadır. 2004 Aralık sonu itibarıyla borsa türev işlem hacmi yaklaşık 1,1 katrilyon dolardır. Alım satıma konu olan sözleşme sayısı ise 8,8 milyar adet olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, 2004 yılında işlem hacmi bir önceki yıla göre yüzde 31 civarında bir artış göstermiştir. Bu rakamlara tezgah üstü piyasalar dahil edilmemiştir. 2005'in ilk yarısında toplam işlem hacmi 707 trilyon dolara ulaşmıştır

Şekil 3. 6. Dünyada Vadeli İşlem ve Opsiyon İşlem Hacimleri (Trilyon Dolar)

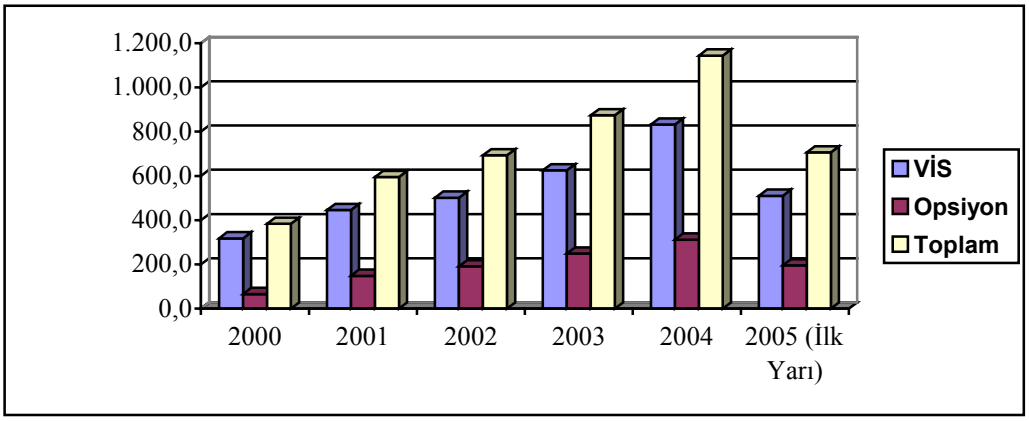

Kaynak: VOB

Mevcut sözleşmelerin farklı dayanak varlıklar temel alınarak yeni sözleşmelerle çeşitlendirilmesi, işlem saatlerinin uzatılması, yabancı yatırımcıların VOB'da işlem yapmalarını kolaylaştıracak teknik hazırlıkların tamamlanması, ileride opsiyon sözleşmelerinin piyasaya sunulması ve en önemlisi piyasanın katılımcılara daha kapsamlı tanıtılması VOB'un önünde bulunan projeler arasındadır.

3.1.5. İstanbul Altın Borsası

Ülkemizde ekonomik ve sosyal açıdan önemli bir yere sahip olan altının finansal piyasalarda bugünkü konumuna gelmesi uzun bir süreci yansıtmaktadır. 1993 yılında Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda yapılan değişikliklerle altının fiyatının belirlenmesi ile ithalatı ve ihracı serbest bırakılmıştır. Altın piyasasının liberalleştirilmesi yönünde alınan kararla ithal ve ihracat aşamasına yeni düzenlemeler getirilmiştir. Altın piyasasında alınan bu kararlar ile sektörde görülen büyüme ivmesi, mevcut altın potansiyelinin finans sektörüne kaynak olarak aktarılması hususunda yeni kararlar alınmasını da hızlandırmıştır.

İstanbul Altın Borsası (İAB) Türkiye'deki mevcut altın potansiyelini, kurulacak yeni bir yapı ile üretken yatırımlara dönüştürerek ekonomik kalkınmaya kaynak oluşturmada tamamlayıcı güç haline getirmek üzere 1995 yılında kurulmuştur.

İAB, altının finansal sisteme kazandırılmasında, altına dayalı yatırım araçlarının geliştirilmesinde ve uluslararası piyasalara açılmasında önemli bir aşama olmuştur. İAB ile altın fiyatları dünya fiyatlarıyla paralellik kazanmış, ithal edilen altınların genel kabul gören saflık ve standartta olması zorunluluğu getirilmiş, altın piyasasının kurumsallaşması ve kayıt altına alınması hızlandırılmış ve sektörün büyüme ve ihracat potansiyelinin önemli oranda artmasının altyapısı oluşturulmuştur.

İAB bünyesinde yer alan piyasalar;

- ***Kıymetli Madenler Piyasası (Altın, Gümüş, Platin, Standart Dışı Altın İşlemleri):*** Spot alım satımın yapıldığı piyasalar olup; altın işlemlerine 26 Temmuz 1995 tarihinde, gümüş ve platin işlemlerine 9 Temmuz 1999 tarihinde, standart dışı altın işlemlerine ise 1 Ekim 1999 tarihinde başlanmıştır. Standart dışı altın işlemleri hedef olarak; İstanbul Altın Borsası bünyesindeki piyasaların ürün çeşitliliğinin arttırılıp daha etkin çalışabilmesi, Borsa ile ülkemiz sanayi sektörleri arasında, yarattığı istihdam ve katma değer açısından önemli bir paya sahip olan kuyumculuk sektörünün entegrasyonunun sağlanabilmesi, halkın elindeki atıl kıymetli madenlerin daha iyi değerlendirilmesi ve ülke ekonomisine kazandırılması amacıyla Borsa bünyesinde, kıymetli madenler piyasalarında "hurda altın" olarak tanımlanmakta olan standart dışı altınların işlem görebilmesini amaçlamaktadır.
- ***Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası:*** 15 Ağustos 1997 tarihinde faaliyete geçmiş olup, standart vade ve miktarlarda, nitelikleri önceden hükme bağlanmış vadeli altın sözleşmelerinin işlem görmesi amacıyla oluşturulmuş bir piyasadır.
- ***Kıymetli Madenler Ödünç Piyasası:*** Yatırım ve finansman araçlarının arttırılması yönünde diğer bir adım ise 24 Mart 2000 tarihinde faaliyete geçen Kıymetli Madenler Ödünç Piyasası olmuştur. Kıymetli Madenler Ödünç Piyasasında altın kredilerini yurt dışından direkt olarak ithal edemeyen kuyumculuk şirketleri Kıymetli Madenler Ödünç Piyasası üyesi banka, yetkili müessese, kıymetli maden aracı kurumları, katılım bankaları ile yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşlar aracılığıyla bir aydan bir yıla kadar vadelerde organize bir piyasa ortamında ödünç alma ve verme imkanına sahiptirler.

Hazine Müsteşarlığı tarafından yayınlanan Kıymetli Madenler Borsası Üyelik Belgesi Verilme Esasları İle Kıymetli Madenler Borsası Aracı Kurumlarının Kuruluş

ve Faaliyetlerine Şartlarına İlişkin Yönetmeliğin 3 üncü maddesi uyarınca İAB'de işlem yapmak üzere faaliyet izni almış olan (Ocak 2006 tarihi itibarıyla); Bankalar (18), Yetkili Müesseseler (23), Katılım bankaları (0), Kıymetli Maden Üretimi ve Pazarlaması Yapan Kuruluşlar (2), Kıymetli Maden Aracı Kurumları (12), Yurt Dışında Yerleşik Kişi ve Kuruluşlar (0), İMKB Aracı Kuruluşları (2), olmak üzere toplam 57 üyesi tarafından işlem yapabilmektedirler.

3.1.5.1. Türkiye'nin Altın İthalatı ve İhracatı

Türkiye'nin on yıllık altın ithalatı ortalaması 150 ton olarak gerçekleşmekte ve sapmalar yıl içindeki mevcut ekonomik konjonktüre göre değişmektedir (Tablo 3.16). Altın ithalatı 2004 yılında 250.930 kg'a çıkmışken, bu rakam 2005 yılında işlenmiş altın ihracatının artmasıyla 269.489 kg'a ulaşmıştır (Tablo 3.17).

Tablo 3. 16. Altın ve Gümüş İthalat Verileri ve İAB İşlem Hacmi (Kg)

Yıllar	Altın İthalat Toplamı	Altın İAB İşlem Hacmi	Gümüş İthalat Toplamı	Gümüş İAB İşlem Hacmi
1999	107.340	491.474	40.500	69.226
2000	205.300	429.170	113.420	187.110
2001	103.485	144.742	59.400	160.250
2002	128.905	143.061	139.109	216.739
2003	213.642	237.374	155.500	272.230
2004	250.930	280.814	209.500	318.000
2005	269.489	328.752	207.900	362.820

Kaynak: İAB

Tablo 3. 17. 2002-2004 Yılı Altın İşlem Hacmi Dağılımı (Ton)

	2004	2005 (tahmini)	2006 (tahmini)
Külçe İthalatı	251	270	297
Geçici külçe ithalatı	13	14	15
Mücevher ithalatı	7	8	9
Hurda girişi	47	51	56
TOPLAM TALEP	318	343	377
Mücevher İhracatı	58	63	69
Bavul Ticareti	19	21	23
Turistik Satış	61	66	72
Yurt İçi Mücevher satışı	130	140	154
Darphane üretimi	47	50	55
Külçe birikimi	2	2	3
Külçe ihracatı	1	1	1
TOPLAM ARZ	318	343	377

Kaynak: Dünya Altın Konseyi Verileri, İstanbul, 2004.

Altında dışa bağımlılık sebebiyle yıllık talebin tamamına yakını yurt dışından karşılanırken, bu durum yurt içi üretimin önemli bir miktarı bulduğu gümüşte söz

konusu değildir. Türkiye'de yıllık ortalama 100 tona yakın gümüş üretimi bulunması sebebiyle ithalata bağımlılık düşük ve gümüş fiyatında esneklik bulunmaktadır. Gümüş ithalatı 2004 yılında 209.500 kg'a ulaşmış ve 2005 yılı değeri ise 207.900 kg olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 3. 7. 2004 Yılı Toplam Altın Talep ve Arz Bileşenleri (Yüzde)

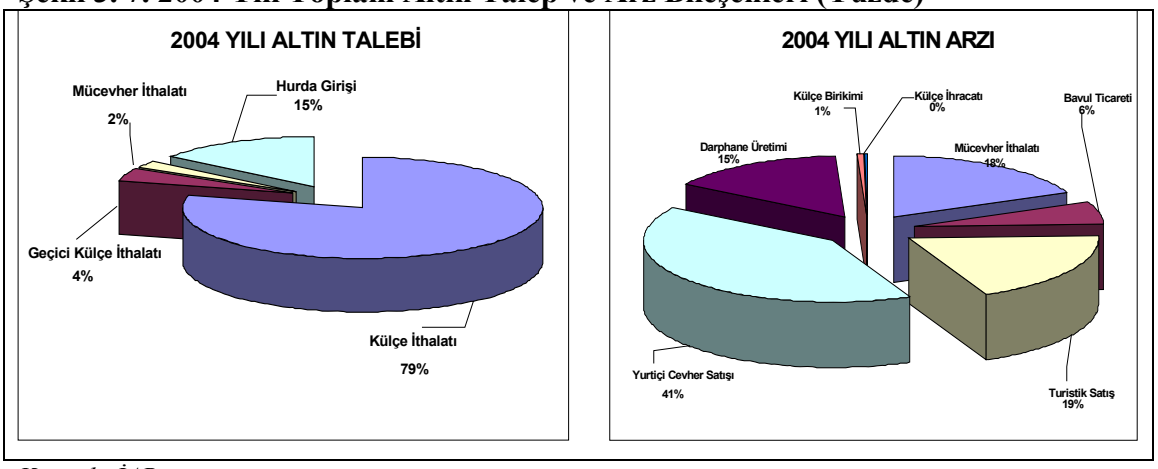

Kaynak: İAB

Tablo 3. 18. 2004 Yılı Altın Mücevharat İhracatı (Yüzde)

Ülke	Toplam İhracat İçindeki Payı
ABD	42
BAE	11
İsrail	7
Tayland	6
İtalya	5
Hong Kong	5
Almanya	2
İngiltere	2
Rusya Federasyonu	2
İspanya	1
Libya	1
Panama	1
İstanbul Serbest Bölge	1
Litvanya	1
Polonya	1
Çek Cumhuriyeti	1
Malta	1
Diğerleri	10

Kaynak: İAB

Türkiye'nin işlenmiş altın ihracat verilerine baktığımızda ise; 2002 yılında 50 tondan, 2003 yılında 53 tona, 2004 yılında ise 58 tona ulaşan değerler ortaya

çıkmaktadır. Resmi ihracat verileri olan bu rakamlar yanında, ağırlıklı olarak Laleli semtinden yapılan bavul ticareti yoluyla 2002 yılında 23 ton, 2003 yılında yine 23 ton ve 2004 yılında biraz düşme ile 19 ton altın yurt dışına çıkmış bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak güney sahillerinden turistler kanalıyla yapılan satışlarda ise 2004 yılında 61 tonluk bir değer göze çarpmaktadır ki bu rakam bir önceki yıla göre yüzde 16'lık bir artışı göstermektedir. 2002 yılında darphane tarafından üretilen altın lira ve ziynetlerin toplamı 29 ton gerçekleşirken bu rakam 2003 yılında yüzde 61'lik bir artışla 47 tona yükselmiş, 2004 yılında ise bir önceki yıla göre aynı kalarak yine 47 ton olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılında Türk kuyumculuk sektöründe 4,3 milyar dolarlık (318 ton) bir işlem hacmi gerçekleşmiştir. Bu rakam sadece 2004 yılı içinde Türkiye'de oluşan net altın değerini göstermekte olup, bu altınların işlenmesi sonucunda oluşan katma değeri kapsamamaktadır. Bu işlem hacminin 258 tonu ithalat olup bu rakam 3,4 milyar dolara karşılık gelmektedir. Yine 2004 yılı için ihracat ise 139 ton olup bu rakamın parasal karşılığı ise 1,9 milyar dolar olmuştur. 2004 yılı için ihracatın ithalatı karşılama oranı ise yüzde 53 olarak hesaplanmaktadır.

3.1.5.2. GZFT Analizi

a) Güçlü Yönler

- Kıymetli maden sektörünün finans piyasaları ile ilişkileri güçlenmekte, fonlarda bulundurulan altın miktarı gittikçe artmakta ve İAB, sektörün finans piyasalarına daha etkin katılımında önemli destekler sağlamaktadır.
- Halkın elinde önemli miktarda altın birikimi bulunmakta olup bu birikimin finans sektöründe dolaşıma sokacak altın bankacılığına yönelik zemin oluşmuş bulunmaktadır. Ayrıca, İAB'nin altın bankacılığının gelişimi için desteği sürmektedir.

b) Zayıf Yönler

- Finans piyasaları ile ilişkilerde istenilen düzeye ulaşılamamış, bu sebeple kıymetli maden sektörünün finansal ürünleri kullanma kapasitesi düşük kalmıştır.
- Altın bankacılığında istenilen hedefe ulaşılamamış ve buna bağlı olarak kıymetli madenlere dayalı türev ürünlerde çeşitlilik sağlanamamıştır.
- Halkın altın birikimlerini bankalarda değerlendirmesinin sağlanması hedefinde yeterli düzeye ulaşılamamıştır.

3.1.5.3. Geleceğe Dönük Stratejiler

İAB'nin temel hedefi, gelişmiş ülke örneklerine paralel bir organizasyon yapısına ulaşılması, dünya ticaretinde Türk Cumhuriyetleri-Ortadoğu bölümünün etkin bir üyesi olması ve sektörün uluslararası piyasalarda rekabetini arttıracak desteği sağlamasıdır. Ayrıca, vadeli ve spot piyasaların uluslararası rekabet edebilirliğini sağlamak, altının menkul kıymet haline getirilmesinde katkıda bulunmak, altına dayalı türev araçlarını geliştirmek ve fon yönetim tekniklerinin etkin kullanılmasını sağlamak, kıymetli maden ödünç işlemlerinin ve sertifikalarının işlerliğini arttırarak kuyumculuk kesimin finansman problemlerini aşmalarına yardımcı olmak, menkul kıymetler piyasaları ile entegre olmuş bir kıymetli madenler piyasası oluşturmak ve İstanbul'un uluslararası bir finans merkezi haline getirilmesine katkıda bulunmak diğer hedefler olarak sıralanmaktadır.

- **İstanbul Altın Borsasının sektörle işbirliği geliştirilmelidir**: İstanbul Altın Borsasının kıymetli maden sektöründe; sektörün gelişimi ve uluslararası rekabete açılmasında düzenleyici ve yol gösterici kimliği güçlendirilmelidir. Bu bağlamda sektörde büyümeyi kolaylaştıracak, kurumsallaşma, finans piyasaları ile ilişkilerin güçlendirilmesi ve ihracatın arttırılmasında İstanbul Altın Borsasının yol göstericiliği desteklenmelidir.

- **Finans sektörü ile işbirliği arttırılmalıdır:** Kuyumculuk sektöründe imalatta kullanılan hammaddenin büyük oranda altın olması sektörün finans sektörü ile yoğun bir işbirliği sürecini de gerekli kılmaktadır. Bu sebeple kuyumculuk sektörü ile finans sektörü arasında işbirliğinin arttırılması ve kıymetli madenlere dayalı türev ürünlerin riskten korunma amaçlı kullanımının desteklenmesi gerekmektedir. Bu durum özellikle üretim ve ihracat bağlantılarının gerçekleşmesi açısından önem arz etmektedir.

- **Altın bankacılığının gelişimi desteklenmelidir:** Halkımızın elindeki altın birikimlerinin yatırımlara dönüştürülmesinde kaynak oluşturması amacı ile finansal araç çeşitliliğinin tanıtımı ve yaygınlaştırılması desteklenmelidir. Bu yönde teşvik unsurları geliştirilmelidir.

- **Kıymetli maden rezervleri değerlendirilmelidir:** Mevcut kıymetli maden rezervlerinin işletilmesine hız verecek destek arttırılmalı, bu yönde kamuoyu desteği güçlendirilmelidir. Altın madeni potansiyelinin işletilebilmesi ve bilinen mevcut rezervlerin ekonomiye kazandırılması, bu sektörün özellikle işletme sermayesi

açısından desteklenmesine bağlı kalmaktadır. Bu amaçla sektörün finans sektörü ile işbirliğini arttırması ve gerekli işbirliğinin teşvik edilmesi bu yönde en önemli engelin aşılması anlamı taşımaktadır.

3.1.6. Kollektif Yatırım Kuruluşları

Türk sermaye piyasasında A-Tipi ve B-Tipi olmak üzere iki tür yatırım fonu bulunmaktadır. Bunlardan portföy değerinin en az yüzde 25'i hisse senedinden oluşan fonlar A-Tipi, kalanlar ise B-Tipi yatırım fonları olarak nitelendirilmektedir. Bu iki ana grup, fon portföyündeki finansal enstrümanlara bağlı olarak 12 alt gruba ayrılmıştır. Bunlar; Tahvil ve Bono Fonu, Hisse Senedi Fonu, Sektör Fonu, İştirak Fonu, Grup Fonu, Yabancı Menkul Kıymetler Fonu, Altın Fonu, Kıymetli Madenler Fonu, Değişken Fon, Karma Fon, Likit Fon ve Endeks Fondur.

Türkiye'de Eylül 2005 tarihi itibarıyla toplam 272 adet fon işlem görmektedir. Bunlar arasında 101 adet ile değişken ve 49 adet ile likit fonlar en yaygın fonlardır. Bu iki fon grubu, toplam fonların yüzde 57'sini oluşturmaktadır. Bunları yüzde 15 pay ile tahvil ve bono fonları, yüzde 8 pay ile karma fonlar izlemektedir.

Yatırım fonu pazarı yıllar itibarıyla hızlı bir büyüme göstermiş ve milli gelire oranını yüzde 0,4'ten yüzde 6,1'e çıkmıştır. A tipi fon büyüklüğü 2001 yılından itibaren reel bazda düşüş gösterirken, B tipi fonların portföy büyüklüğü hızlı bir artış göstermiştir. B tipi fonlarda son yıllarda görülen hızlı büyüme, ağırlıklı olarak yatırımcıların repoya alternatif gördükleri likit fonlara yönelmelerinden kaynaklanmıştır (Tablo 3.19).

Tablo 3. 19. Yatırım Fonları Büyüklükleri (Milyon YTL)

	1990	1995	2000	2004	2005/06
A Tipi Yatırım Fonu	0	4	520	780	823
B Tipi Yatırım Fonu	2	27	1.417	23.663	26.882
Toplam Yatırım Fonu	2	31	1.938	24.444	27.705
Toplam YF/GSYİH (Yüzde)	0,4	0,4	1,6	5,7	6,1

Kaynak: SPK, TÜİK

Yatırım fonları portföy büyüklüğünün GSYİH'ya oranı, ülkedeki kurumsal yatırımcı tabanının gelişmişliğinin göstergesidir. Türkiye'de yatırım fonlarının GSYİH'ye oranı yıllar itibarıyla artmasına rağmen diğer ülkeler ile kıyaslandığında düşük kalmaktadır (Tablo 3.20).

Tablo 3. 20. Çeşitli Ülkelerde Yatırım Fonları/GSYİH (Yüzde)

	2000	2004
Brezilya	24,7	36,5
Güney Kore	21,6	26,1
Yunanistan	25,6	21,0
Türkiye	**1,4**	**6,0**
Meksika	3,2	5,2
Polonya	0,9	5,0
Macaristan	4,2	4,9
Arjantin	2,6	1,5

Kaynak: ICI, IMF

İlki 1987 yılında kurulan yatırım fonlarının toplam portföy değerleri Eylül 2005 tarihinde, 2004 yılı sonuna göre dolar bazında yüzde 14 oranında artarak 28,1 milyar YTL'ye (20,8 milyar dolara) ulaşmıştır. Ayrıca 53 adet de yabancı yatırım fonu bulunmaktadır. Bunların Türkiye'de dolaşımda bulunan paylarının toplam değeri Eylül 2005 tarihi itibarıyla 21 milyon dolardır (Tablo 3..21).

Eylül 2005 tarihi itibarıyla, A-Tipi fonların portföy değeri bir önceki yıla göre yalnızca yüzde 5 oranında artarak 828 milyon YTL'ye yükselirken, B-Tipi yatırım fonlarının portföy değeri yüzde 14 oranında artarak 23,8 milyar YTL'den (17,7 milyar dolar) 27,2 milyar YTL'ye (20,2 milyar dolara) yükselmiştir.

Eylül 2005 tarihi itibarıyla Türk sermaye piyasasında toplam fon değeri 828 milyon YTL olan 125 adet A-Tipi yatırım fonu işlem görmektedir. A-Tipi yatırım fonlarının portföy kompozisyonunda hisse senetlerinin payı yıllar itibarıyla artarak 1994'te yüzde 33,7 iken Eylül 2005'de yüzde 65,2'ye ulaşmıştır.

147 adet B-Tipi yatırım fonunun toplam fon değeri ise Eylül 2005 tarihi itibarıyla 27,2 milyar YTL'dir. B-Tipi yatırım fonlarının portföylerinde, ilk yıllarda (1987-1991) önemli ölçüde özel sektör menkul kıymeti bulunmasına karşın bu durum, son yıllarda tamamen değişerek repo ve devlet iç borçlanma senetleri ağırlıklı bir yapıya dönüşmüştür. Eylül 2005 tarihi itibarıyla hazine bonosu ve devlet tahvili portföyün yüzde 72,3'ünü oluştururken, ters reponun payı yüzde 24,5 olmuştur.

Her iki tip fon birlikte değerlendirildiğinde, Eylül 2005 tarihi itibarıyla portföylerinin yüzde 24,1'i ters repo, yüzde 70,7'si hazine bonosu ve devlet tahvili ve yüzde 2'si ise hisse senedinden oluşmaktadır.

Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi 2003 yılında faaliyete geçmiş olup, Eylül 2005 tarihi itibarıyla halka arz edilmiş olan emeklilik fonu sayısı 89'dur. Söz konusu fonların portföy değeri 880,7 milyon YTL, toplam değeri ise 884,3 milyon YTL'dir.

Tablo 3. 21. A ve B Tipi Yatırım Fonlarının Toplam Portföy Dağılımı (Yüzde)

	Devlet Tahvili	Yabancı Devlet Tahvili	Hazine Bonosu **	Yabancı Hazine Bonosu	Ters Repo	Repo	Altın	Hisse Senedi	Yabancı Hisse Senedi	Diğer*	Toplam Port. Milyon Dolar	Fon Değeri Milyon YTL
1997	4,86	0,24	18,98	2,54	52,93	3,46	0,22	15,12	0,17	1,47	925	190
1998	5,61	0,12	29,46	0,09	56,08	-	0,02	8,45	0,09	0,14	1.105	347
1999	16,48	0,08	9,52	0,01	60,02	0,05	-	13,55	0,08	0,22	2.247	1.219
2000	12,66	0,16	0,06	0,01	74,56	0,08	-	12,40	0,02	0,06	2.870	1.938
2001	8,24	0,10	24,70	0,00	59,47	-	-	7,43	0,01	0,06	3.288	4.756
2002	9,00	0,06	40,28	0,04	48,04	-	-	2,56	0,00	0,02	5.691	9.347
2003	-	-	66,96	-	30,97	-	-	2,56	-	-	13.995	19.622
2004	-	-	67,26	0.02	27,69	-	-	2,22	-	2,82	18.309	24.573
2005/9	-	-	70,74	0.02	24,13	-	-	2,01	-	3,1	20.815	28.080

Kaynak: SPK
** Özel Sektör Tahvilleri, Yabancı Özel Sektör Tahvilleri, Finansman Bonosu ve Yabancı Finansman Bonosu bu kalem içinde yer almaktadır. Bu kalemi 2004 ve 2005/9 dönemlerinde Borsa Para Piyasası işlemleri oluşturmaktadır.*
*** 2003, 2004 ve 2005/9 dönemlerinde Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu Toplamı*

Nisan 2004'te yapılan düzenlemelerle, borsa yatırım fonları da sermaye piyasasındaki kurumsal yatırımcılara katılmıştır. Eylül 2005 tarihi itibarıyla borsada işlem gören yalnızca 1 borsa yatırım fonu bulunup (Dow Jones İstanbul 20-kurucusu Finansbank A.Ş.) söz konusu fonun toplam değeri 43 milyon YTL'dir.

Türkiye'de menkul kıymet yatırım ortaklıkları, gayrimenkul yatırım ortaklıkları ve girişim sermayesi yatırım ortaklıkları olmak üzere 3 tür yatırım ortaklığı faaliyet göstermektedir.

Türk sermaye piyasasında Eylül 2005 tarihi itibarıyla 24 adet A tipi ve 1 adet B Tipi yatırım ortaklığı bulunmaktadır. Çıkarılmış sermayeleri toplamı 188,1 milyon YTL olan bu ortaklıkların piyasa değeri 367,7 milyon YTL ve net aktif değerleri ise 433,8 milyon YTL'dir. Yatırım ortaklıklarının portföylerinin yüzde 52,4'ünü hisse senedi, yüzde 34,9'unu devlet tahvili ve hazine bonosu, yüzde 10,2'sini de ters repo işlemleri oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, Eylül 2005 tarihi itibarıyla Türkiye'de toplam net aktif değeri 2.005 milyon YTL, buna karşın piyasa değeri 2.105 milyon YTL olan 10 adet gayrimenkul yatırım ortaklığı faaliyet göstermektedir. İMKB'ye kote olan bu ortaklıkların portföylerinin yüzde 87,5'ini gayrimenkul yatırımları, yüzde 12,5'ini para ve sermaye piyasası araçları oluşturmaktadır.

Türkiye'de Eylül 2005 tarihi itibarıyla portföy değeri 109,5 milyon YTL (81,4 milyon dolar) olan 2 adet girişim sermayesi yatırım ortaklığı faaliyet göstermektedir. İMKB'ye kote olan bu ortaklıkların portföylerinin yüzde 40'ı girişim sermayesi yatırımlarından, yüzde 60'ı ise menkul kıymetlerden oluşmaktadır.

3.1.7. Aracı Kuruluşlar

Tablo 3. 22. Faaliyet Gösteren Aracı Kuruluş Sayısı

	1990	1995	2000	2004	2005/10
Aracı Kurum	48	103	129	112	109
Banka	51	62	73	42	41
Toplam	**99**	**165**	**202**	**154**	**150**

Kaynak: TSPAKB

Sermaye piyasasında faaliyette bulunmak üzere yetki belgesi almış olan banka ve aracı kurumlar, aracı kuruluşları oluşturmaktadır. Bankalar, 1997 yılından itibaren hisse senedi piyasasında doğrudan işlemde bulunamamaktadır.

Banka ve aracı kurum sayısı 2000 yılına kadar artış göstermiştir. Ancak daha sonra, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması çalışmaları çerçevesinde tasfiye olan bankalar ve aracı kurum sektöründeki konsolidasyon sebebiyle, faaliyette olan aracı kuruluş sayısı giderek azalmış ve 2005 yılı Ekim ayı itibarıyla 150'ye inmiştir.

3.1.8. GZFT Analizi

a) Güçlü Yönler

Piyasa Özellikleri

- Türkiye sermaye piyasası, temel büyüklükler açısından gelişmekte olan piyasalar arasında ön sıralarda yer almaktadır.
- Uluslararası yatırım yapılabilir piyasa olarak tanınmıştır.
- Sermaye piyasasının gelişiminde çok önemli rol oynayan bireysel emeklilik sistemi faaliyete geçmiştir.

Teknolojik Altyapı

- Teknolojik olarak gelişmiş, uzaktan erişime imkan veren sistemlere sahiptir.
- Piyasalara uzaktan erişim imkanı getirilmiştir (ExAPI Uygulaması). Bilişim teknolojileri güvenliği konusunda gerekli önlemler alınmaktadır. Uzman karar, destek sistemleri mevcuttur. Bilişim alanında donanım ve yazılım olarak gerekli teknolojik yatırım yapılabilmektedir. Bilişim teknolojileri yakından takip edilmekte ve mevcut sistemler üzerinde gerekli uygulamalar yapılmaktadır.

İnsan Kaynağı

- Sektör genç, tecrübeli, alanında yetişmiş, yeniliklere açık çalışanlardan oluşmaktadır.

Hukuki Altyapı

- Mevzuat altyapısı uluslararası gelişmelerle uyumludur.
- AB'nin sermaye piyasasına yönelik düzenlemelerinden önemli bir kısmının karşılığı, ülkemiz mevzuatının AB müktesebatı ile uyumlaştırılması hedefi çerçevesinde yapılan değişiklikler ile mevzuatımıza kazandırılmış bulunmaktadır ve uyum süreci devam etmektedir.

Uluslararası İşbirlikleri

- Sektördeki kurumlar, uluslararası gelişmeleri yakından izlemekte, uluslararası faaliyetlerde ve organizasyonlarda aktif roller almaktadır.

Bağımsız İdari Otoritenin Varlığı

- Sermaye piyasaları konusunda uzmanlaşmış ve kurumsallaşmış bağımsız idari otoritenin varlığı bu piyasaların geliştirilmesinde ve sorunların giderilmesinde önemli bir avantajdır. Tebliğ ve yönetmeliklerin yayımlanmasının yanı sıra doğrudan SPK'nın ilke kararları alarak düzenlemeler yapabilmesi, piyasalarımızda yaşanan hızlı gelişmeler karşısında, yine aynı hızda ve etkinlikte piyasa gereklerine cevap verilebilmesine olanak sağlamaktadır.

Yatırımcı Güveninin Tesisine Yönelik Gelişmeler

- Yatırımcı varlıklarının aracılık sistemi dolayısıyla maruz kaldığı risklere karşı korunmasını ve böylece sermaye piyasasına duyulan güvenin sağlanabilmesi amacıyla Yatırımcıları Koruma Fonu (YKF) kurulmuştur.
- Sermaye piyasasında güven ile ilgili olarak, menkul kıymetlerde kaydi sisteme geçiş, tüm sermaye piyasası katılımcıları açısından, daha düşük risk, zaman ve maliyetlerde tasarruf, sağlıklı ve güvenilir bilgi edinme imkanı, takas sürecinin daha kısa, etkin ve hızlı sonuçlandırılmasını sağlayacak, sistemik riski azaltacak; kısacası uluslararası endüstri standartlarının yakalanmasında ve entegrasyonda yardımcı olacaktır.
- Yabancı yatırımcılar açısından ise, gerek para piyasamıza gerekse sermaye piyasamıza giriş ve çıkışlarda herhangi bir ağırlaştırılmış hüküm bulunmaması ve sermaye hareketliliğine serbesti tanıyan ülkemiz düzenlemeleri sayesinde yabancı yatırımcıların sayısında ve yatırım tutarında artış gerçekleştirmeye elverişli bir ortam mevcuttur.

Risk Yönetimi Konusundaki Gelişmeler ve İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası

- Alternatif finansman araçlarının geliştirilmesi ve vadeli işlemler piyasaları gibi risk yönetimine yönelik piyasaların varlığı düşüncesi ile, Şubat 2005'te faaliyete geçen İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.'de pamuğa, buğdaya, 91 ve 365 günlük DİBS'lere, Avro/YTL ve Dolar/YTL kurlarına, İMKB 100 ve İMKB 30 endekslerine dayalı vadeli işlemler sözleşmeleri işlem görmektedir.

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Uygulanması ve Kurumsal Yönetişim İlkeleri

- Sermaye piyasasının şeffaflığı ve rekabetini artırmak için mevcut muhasebe standartları Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) ile uyumlu hale getirilmiş ve 01.01.2005 tarihinden itibaren hisse senetleri borsada işlem gören şirketler, aracı kurumlar, portföy yönetim şirketleri ve bunların konsolidasyona dahil iştirak, müşterek yönetime tabi teşebbüs ve bağlı ortaklıkları için uygulama yükümlülüğü getirilmiştir.
- Uluslararası alanda, muhasebe skandalları sonrasında finansal raporlama ve bağımsız denetimin etkinliğinin artırılmasına yönelik olarak önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere paralel olarak Türkiye'de, bağımsız denetçilerin çıkar çatışmalarının önlenmesi ve finansal raporlamada etkinliğin sağlanması suretiyle muhasebe ve denetim usulsüzlüklerinin önlenmesini teminen 2002 yılında mevzuat değişikliğine gidilmiştir. Bu değişiklikle bağımsız denetim faaliyetleri ile danışmanlık faaliyetleri ayrılmış, bağımsız denetim kuruluşlarına 5 yıllık rotasyon zorunluluğu getirilmiş, hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıklarda denetimden sorumlu komite kurulması zorunlu tutulmuştur. Ayrıca, finansal tablolar ile yıllık raporların SPK muhasebe standartlarına uygun olarak hazırlanmasından, sunulmasından ve gerçeğe uygunluğu ile doğruluğundan sorumlu olan ortaklık yetkilileri belirlenmiştir.
- Diğer taraftan, sermaye piyasasına yönelik "Kurumsal Yönetişim İlkeleri"nin kamuya duyurulması ve uluslararası alanda kurumsal yönetişim uygulamalarının kalitesini ölçen kurumsal yönetişim ilkelerine uyum derecelendirmesinin önem kazanması nedeniyle, sermaye piyasasında derecelendirme mevzuatı, 2003 yılında kredi derecelendirmesi ile kurumsal yönetişim derecelendirmesini birlikte düzenleyecek şekilde revize edilmiştir.

- Muhasebe, bağımsız denetim ve derecelendirmeye ilişkin mevzuat değişiklikleri ile hem uluslararası gelişmelere hem de Avrupa Birliği düzenlemelerine uyum sağlanmış olup, kamuyu aydınlatma kapsamında, yatırımcıların bilgi ihtiyaçları daha etkin bir şekilde karşılanmaktadır. Böylece, finansal raporlama anlamında, şirketler açısından uluslararası alanda şeffaflık ve rekabet gücü de artmıştır.

b) Zayıf Yönler

Yetersiz Tasarruf Akışı

- Yurt içi tasarruf dağılımı incelendiğinde tasarrufların çok küçük bir bölümünün sermaye piyasası araçlarında değerlendirildiği görülmektedir.

Sermaye Piyasası Kültürünün Yerleşmemiş Olması

- Toplumsal bilgi eksikliği, risk-getiri analizi yapmakta güçlük çeken tasarrufçuların geleneksel yatırım araçlarını tercih etmesine yol açmaktadır. Öte yandan, benzer durum sermaye piyasasından fon sağlama konusundaki bilgi eksikliği ile de arz tarafına yansımaktadır.

Yetersiz Bireysel ve Kurumsal Yatırımcı Tabanı

- Bireysel yatırımcı tabanı ve portföy büyüklüğü, gelişmiş ülkelerdekine kıyasla oldukça düşük seviyelerdedir. Buna karşın bireysel yatırımcı portföylerinin konsantrasyonu da oldukça yüksektir.
- Ülkemizde kurumsal yatırımcı çeşitliliği azdır. Bununla beraber, son yıllarda hızla gelişen yatırım fonları portföy büyüklüğü, esas olarak repoya alternatif olarak değerlendirilen likit fonlardan kaynaklanmaktadır.

İhraççıların Sermaye Piyasasından Düşük Yararlanma Düzeyi

- İhraççıların sermaye piyasasından yararlanma düzeyi istenen ölçekte değildir. Öte yandan, şirketlerin halka açıklık oranları da göreceli olarak düşüktür.

Yetersiz Sermaye Piyasası Aracı Çeşitliliği

- Ülkemizde sermaye piyasası aracı olarak sadece hisse senetleri ve kamu borçlanma senetleri ihraç edilmektedir. Diğer sermaye piyasası araçları çeşitli sebeplerle ihraç edilemez hale gelmiştir.

Hisse Senedi Piyasasının Sermaye Piyasası İçindeki Ağırlığı ve Kamu Finansman Gereğinin Yarattığı Dışlama Etkisi (Araç Arzı Eksikliği)

- Kamu menkul kıymetlerinin toplam menkul kıymetler içindeki payı yüzde 92 iken, Özel sektörün sadece hisse senedi şeklinde olan payı yüzde 8'dir. Özel sektör

şirketleri tahvil ve/veya diğer borçlanma araçları ihraç ederek düşük maliyetten borçlanamamakta ve sermaye piyasası devletin ana fon talep eden olmasından dolayı etkin çalışamamaktadır.

Aracılık Sektöründe Kırılganlıklar

- Toplam faaliyet gelirlerinin büyük bir kısmının katma değeri fazla olan portföy yönetimi, yatırım danışmanlığı gibi sermaye piyasası faaliyetleri yerine salt aracılık komisyonlarına bağlı olması, aracı kurumların İMKB işlem hacminin değişimlerinden büyük ölçüde etkilenmesine yol açmaktadır. Bu da kriz ve benzeri ortamlarda meydana gelen düşük işlem hacimli ortamda aracı kurumların gelirlerinin azalmasını ve mali yapılarında sıkıntıların yaşanmasına neden olabilmektedir.

Yatırımcı Güveninin Temin Edilememiş Olması

- Yatırımcı güveninin sağlanmasına yönelik çeşitli düzenleme ve mekanizmaların uygulanmasına rağmen istenilen düzeyde güven temin edilememiştir. Yatırımcı güveni açısından üzerinde durulması gereken önemli hususlardan bir tanesi ülkemizde ihtisaslaşmış mahkemelerin eksikliği ve hukuki süreçlerdeki aksamalardır. İşlenen sermaye piyasası suçlarının zamanında ve suçla orantılı bir şekilde cezalandırıldığını iddia etmek güçtür. Mağdur yatırımcılar haklarını kolayca arayamamakta ve bu aksayan süreç de, piyasaya duyulan güveni aşındırmaktadır. Ayrıca, ülkemizdeki şirketlerin ortaklık ve yönetim yapılarından kaynaklanan nedenlerle azınlık ortakların haklarının korunması konusunda çeşitli zorluklarla da karşılaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak kurumsal yönetişim ilkelerinin hayata geçirilmesi, önemli bir ilerleme olacaktır.

Sermaye Maliyetinin Yüksekliği

- Genel olarak gelişmekte olan ekonomilerdeki sermaye maliyeti, gelişmiş ekonomilerdekinden hayli yüksektir. Bu durum, diğer gelişmekte olan ekonomilerde olduğu gibi Türkiye'de de şirketlerin yoğun olarak kredi ile finansmanı tercih etmesinde belirleyici etmen olmuştur.

Vergi Politikaları

- Yapılan yeni vergi düzenlemeleriyle özel sektör borçlanma araçları ile kamu sektörü borçlanma araçları arasındaki vergisel adaletsizliği ortadan kaldırmasına yönelik tedbirler alınmıştır. Böylece, yatırım fonu katılma belgelerine ve vadeli işlemlerden elde edilen kazançlara teşvik edici politikalar benimsenmiştir. Ancak halen hisse senetlerine uzun vadeli yatırımı cazip hale getirecek, borsaya katılımı ve

şirketlerin halka açılmasını özendirecek nitelikte sermaye piyasasında aracılık maliyetlerini düşürmek yönünde etkide bulunacak tedbirler konusunda eksiklikler bulunmaktadır.

Bilgi Yetersizliği

- Türkiye genelinde gerek yatırımcılar gerekse fon talep eden kesim açısından sermaye piyasasının işleyişi, unsurları, yararları, riskleri, faydalanılma yolları, bilinçli yatırım yapma vb. konularda büyük bir bilgi eksikliğinden söz etmek mümkündür.

İkincil Piyasanın Sığ ve Dalgalı Olması

- Hem arz hem de talep yetersizliğinin doğal bir sonucu olarak ikincil piyasada derinlik konusunda problemler mevcuttur. Yeterince derin olmayan piyasalar, arz talep dengesizliklerini fazlasıyla yansıtmakta, dolayısıyla yüksek volatilitede seyretmekte, bu durum da finansal suç konusunu oluşturabilen işlemlere zemin hazırlayabilmektedir. Bu yüzden gerek fiyatlama mekanizması, gerekse yatırımcı güveni açılarından olumsuzluklar teşkil etmektedir.

Özel Sektörün Taşıdığı Yüksek Döviz Kuru Riski

- İMKB şirketleri başta olmak üzere halka açık şirketlerin yüksek döviz kuru riski taşıması, dışsal şokların şirketler üzerindeki etkilerini artırmakta ve özellikle faiz ve döviz kurlarında hızlı oynamaların yaşandığı makroekonomik kriz dönemlerinde şirketler hem karlılıkta büyük kayıplar yaşamakta, hem de temerrüt ve likidite riski ile karşı karşıya kalmaktadır.

c) Fırsatlar

Global Makroekonomik Ortam ve Uluslararası Finansal Piyasalardaki Olumlu Gelişmeler

- Devam eden küresel büyüme, uluslararası mali piyasaların yukarı yönlü eğilimi, gelişmiş ekonomilerdeki getiri oranlarının düşüklüğü ve gelişmekte olan ekonomilerin makroekonomik temellerinin iyileşmiş olması tüm dünyada likidite arzının artmasına, artan likiditenin getiri elde etmek amacıyla gelişmekte olan ekonomilere yönelmesine neden olmuştur. Global olarak makroekonomik ortamda ve finansal piyasalarda kısa ve orta vadede ani ve beklenmedik gelişmelerin yaşanmaması durumunda, gelişmekte olan ekonomilerce ihraç edilen sermaye piyasası araçlarına yönelik talebin devam etmesi ve Türk sermaye piyasasının da söz konusu fon arzından artan oranda yararlanması mümkün olabilecektir.

- Finansal küreselleşme ile finansal kurumlar arası birleşme ve satın almalar geçtiğimiz yıllara damgasını vurmuş, tüm dünyadaki bu akımın bir parçası olarak Türk şirketleri de yabancı muadilleri ile daha yakın ilişkiler kurmuşlardır. Uluslararası entegrasyon ile birlikte başta know-how olmak üzere portföy yönetiminde ve aracılık faaliyetlerinde verilen hizmet ile ihraççı şirketlerin yönetim kalitesinin iyileşmesi, yatırım araçlarının ve bu araçlar kullanılarak yaratılacak ürünlerin ülkemiz sermaye piyasasına olan yabancı ve yerli yatırımcı talebini artırması ve sermaye piyasamızdan finansman sağlamak isteyen şirketlere daha geniş bir yelpazede imkan sunulması söz konusu olabilecektir.

Türkiye'nin Makroekonomik Temellerinde İyileşme

- 2001 yılından itibaren uygulanmakta olan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nın yanı sıra AB ile uyum çerçevesinde atılan adımlar makroekonomik istikrar ve kamu maliyesi hususlarındaki başarıları getirmiştir. Dış borçlanma maliyetlerinde de belirgin bir iyileşme sağlanmış ve uluslararası sermaye piyasalarında ülkemizin risk primlerinde çarpıcı düşüşler kaydedilmiştir. Tüm bu gelişmeler, ülkemizde halen yüksek seviyede bulunan reel faiz oranlarının düşmesine, vadelerin uzamasına ve böylelikle özel sektörün sermaye piyasası aracılığıyla borçlanmasına katkıda bulunmuştur. Bu eğilimin artarak sürmesi beklenmektedir. Diğer yandan, kamu maliyesinde disiplinin sağlanması ve gerekli yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesiyle kamunun borçlanma ihtiyacında da azalma kaydedilmiştir. Böylelikle, hem kamunun sermaye piyasasından tek borçlanıcı olma durumu son bulacak ve dışlama etkisi ortadan kalkacak hem de Türkiye'nin kredi notunun artırılması ile ülkemize yönelik uluslararası yatırımlar (gerek doğrudan gerek dolaylı olarak) artacaktır. Reel faiz oranlarının ve kamu borçlanma gereğinin düşmesi ile birlikte, özel sektör tahvil piyasası da canlanabilecektir.

Yabancı Yatırımcıların Sermaye Piyasamıza İlgisinin Artması

- Gerek ülkemizin kredi notundaki iyileşmeler, gerek makroekonomik istikrar yolunda atılan önemli adımlar, gerekse global likidite ve yüksek getiri arayan fonların gelişmekte olan ülkelere olan yönelimi nedeniyle ülkemize giren net portföy yatırımlarında artışlar gerçekleşmiştir. Yabancı yatırımcıların hisse senedi piyasamızdaki saklama oranları 2004 yılı Eylül ayından beri yüzde 50'nin üzerinde seyretmiş ve 2005 yılında yüzde 60'ı geçmiştir.

- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen halka arzlarda yabancılardan gelen talep yoğundur.
- Ülkemizin kredi notunun yatırım yapılabilir dereceye çıkması, yatırımcı haklarının etkin şekilde korunması, kurumsal yönetişim ilkelerinin yaygın şekilde uygulanması ile başta emeklilik fonları ve sigorta şirketleri olmak üzere uzun vadeli yatırım yapan kurumsal ve bireysel yatırımcıların, sermaye piyasamıza katılımları sağlanabilecektir.

İslami Finansa Yönelen Fonlardan Pay Alabilme

- Faiz gibi belirli kriterlere hassas kesimlerin elinde bulunan fonların alternatif yatırım araçlarının geliştirilmesi sayesinde ülkemiz sermaye piyasasına kazandırılması, finansal piyasalarımızın derinliğini artırıcı bir etken olup, fon arayışındaki reel sektörümüz için de önemli bir kaynak sağlayacaktır.

AB'ye Tam Üyelik Süreci ve Uyumlaştırma

- AB müzakere süreci, ekonominin de dahil olduğu birçok alanda ülke standartlarının AB standartlarına uyumunu gerektirmektedir. Bu gelişmenin Türk sermaye piyasasına duyulan güveni pekiştirmesi ve sonuç olarak da sermaye piyasamıza yönelik fon girişini artırması beklenmektedir.

Türk Sermaye Piyasasının Arz Yönünün Gelişme Potansiyeli

- Makroekonomik istikrarın ve sürdürülebilir büyümenin yakalanması ile İMKB'ye kote olabilecek potansiyel şirketler göz önüne alındığında, hisse senedi piyasamızın sermaye piyasamız açısından büyük bir fırsat oluşturduğu gözlemlenmektedir. Fon temininde sermaye piyasasından çok az sayıda büyük şirket yararlanmaktadır. Öte yandan, sermaye piyasamızdan finansman temin edecek şirketlerin potansiyeli belirlenirken sadece halen faaliyette olan büyük ölçekli şirketler değil, girişimcilik kültürünün bir sonucu olarak kurulacak veya hali hazırda kurulmuş ancak küçük ölçekli şirketlerin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda özellikle makroekonomik ortamın giderek iyileşmesi ve sermaye piyasası araçlarının sahip olduğu dışsal (vergisel vb.) dezavantajların ortadan kalkması durumunda sadece halka açılmaların artması değil özel sektör borçlanma araçlarının yeniden ihraç edilmesi gibi olumlu gelişmeler de beklenmektedir.

Türk Sermaye Piyasasının Talep Yönünün Gelişme Potansiyeli

- Sermaye piyasamıza duyulan güvenin artması, makroekonomik ortamdaki iyileşmeler, yatırım kültürünün gelişmesi ve yasal düzenlemelerdeki değişiklikler

sermaye piyasamıza yeni bireysel ve kurumsal yatırımcıların kazandırılmasına katkıda bulunacaktır. Örneğin, sosyal güvenlik sistemi reformu kapsamında, toplanan fonların belli risk sınırlamaları çerçevesinde en etkin şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu fonların kurumsal yatırımlar vasıtasıyla değerlendirilmesi, sermaye piyasamızın derinliğini artıracak bir fırsattır. Yatırım fonları ve ortaklıkları kurumsallaşmış kimlikleri ile riskin dağıtılması ve portföy yönetimindeki etkinlikleri nedeniyle sermaye piyasasında güven duyulan en önemli yatırım araçlarının başında gelmektedir. Bu çerçevede, risk sınırlamasının önem kazandığı sigortacılık sektöründe toplanan fonların yatırım fonları ve ortaklıklarında değerlendirilmesi, piyasa derinliğini artırıcı bir fırsat olup, bu yolla sigorta şirketleri fonlarının da etkin bir şekilde yönetilmesi sağlanacaktır.

Tasarrufların Dağılımının Yeniden Şekillendirilebilmesi

- Uygulanmakta olan mevcut ekonomik program ile enflasyonla mücadelede ve reel faiz oranlarının gerilemesinde önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bu durum alternatif yatırım olanaklarını değerlendirmek isteyen yatırımcı kitlesine yeni ürünler sunulmasını kolaylaştıracaktır.

Menkul Kıymet İhraçlarının Canlandırılması

- Makroekonomik istikrar, geleceğe dönük belirsizliklerin azalması, reel faizlerin düşmesi gibi faktörler menkul kıymet ihraç maliyetleri konusunda yapılacak düzenlemelerle birleştirilirse, ihraççıların sermaye piyasasından fon sağlama imkanları artırılmış olacaktır.
- Halen İMKB'de menkul kıymetleri işlem görmeyen, ancak borsaya kote olabilecek çok sayıda yüksek nitelikli şirket bulunmaktadır.

Yatırımcı Tabanını Genişletme İmkanı

- Türkiye genç ve sermaye piyasasına ilgi duyabilecek bir nüfusa sahiptir.
- Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesi, piyasaya yönelecek yabancı yatırımcı sayısını ve ölçeğini yükseltecektir.
- Bilgilendirme kampanyaları ve toplantıları ile yerli ve yabancı yatırımcı ilgisi sermaye piyasasına yönlendirilebilir.

Maliyetlerin Azaltılması

- İMKB, kendi bölgesinde yer alan ve geniş bir coğrafyaya yayılmış çeşitli borsalarla temas kurabilme imkanına sahiptir. Uzaktan erişimin tamamlanmış olması, bu imkanları realize etmeyi kolaylaştırmaktadır.

- Tamamen uzaktan erişim sistemine geçilmesi maliyetleri önemli ölçüde azaltacaktır.

d) Tehditler

Global Makroekonomik Ortam ve Uluslararası Finansal Piyasalardaki Olumsuz Gelişmeler

- Finansal piyasaların ve kurumların sağlıklı ve dayanıklı yapısının yanı sıra global makroekonomik dengesizliklerin ve getiri elde etme amacı ile yatırımcılar tarafından taşınan riskin artma eğilimi uluslararası finansal piyasaları ve dolayısıyla ülkemiz de dahil olmak üzere gelişmekte olan ekonomileri etkileyebilecek riskler doğurmaktadır. Bu risklerin gerçekleşmesi durumunda, finansal küreselleşme nedeniyle diğer finansal piyasalardan yüksek oranda etkilenen sermaye piyasamızda varlık fiyatlarında hızlı düzeltmeler yaşanabilecek ve gelişmekte olan ekonomilere yönelen fonlardan aldığımız payın azalmasına bağlı olarak makroekonomik istikrarda duraksamalar gözlemlenebilecektir. Bu çerçevede, gelişmekte olan ekonomilere yönelen fonlar azaldığında sadece kamunun değil özel sektörün borçlanma koşullarının da ağırlaşacağı veya İMKB'de gerçekleşecek özelleştirme dahil halka arzlara yabancı yatırımcı ilgisinin gerileyebileceği göz önüne alınmalıdır.

Türkiye'nin Makroekonomik Ortamı

- Sürdürülebilir büyümede aksaklık yaşanması durumunda hem yurt içi, hem yurt dışı tasarruflar kısa vadeli kamu borçlanma araçlarına kayacak, hatta yurt dışındaki görece güvenli araçlara yönelebilecektir. Diğer yandan, bu aksaklık nedeniyle kamu borçlanma gerekliliğinin artması ve bu gereklilik çerçevesinde kamunun sermaye piyasasından tek borçlanıcı olma konumunun devamı özel sektörümüzün borçlanma aracı ihraç etmesine engel olacak ve sermaye piyasamızda araç ve ihraççı çeşitlenmesinin yaşanmasını engelleyebilecektir. Ayrıca, büyüme aksadığı için halka açılmalar ve bu açılmalarda oluşacak talep daralacak, hisse senedi piyasamızda büyük oranda değer kayıpları oluşabilecek, sağlıklı işleyen bir sermaye piyasamızın gelişmesi engellendiğinden ilgili türev piyasamızın gelişmesi de sekteye uğrayacaktır.

AB Sürecinin Aksaması

- AB üyelik süreci sermaye piyasamız kadar tüm mali sistemimizin önemli bir istikrar unsurudur. Bu konuda yaşanan en ufak olumsuz gelişme karşısında, hem para

hem sermaye piyasamız anında tepki vermektedir. Bu çerçevede, AB'ye tam üyelik sürecinde yaşanacak olumsuz gelişmeler, makroekonomik denge, faiz seviyesi ve vadesi, ülkemizin kredi notu, uluslararası kurumsal ve bireysel yatırımcıların ülkemize hem doğrudan hem dolaylı olarak gerçekleştireceği yatırımların tutarı ve sermaye piyasamızın istikrar ve gelişmişlik düzeyi üzerinde ciddi olumsuzluklar yaratabilir.

Kayıt Dışılık

- Sermaye piyasasına dahil olacak kurumlar için kayıt dışılık önemli bir soru işaretidir. Ülkemizde, yapılan düzenlemelere uyulup uyulmadığının denetimi zayıftır. Bu nedenle kayıt dışı olarak faaliyetlerini sürdüren kurumlar, diğer kurumlara göre başta vergisel anlamda olmak üzere önemli avantajlara sahip olmaktadırlar. Vergi sisteminde denetimin zayıf olması, sık sık vergi affı yapılması, vergi kaçırılması durumunda uygulanan cezaların mali esaslı olması ve hapis cezalarının asgaride uygulanması zamanında ve yasal ölçülerde vergi veren mükellefleri kayıt dışılığa teşvik etmektedir. Kayıt dışılığı özendirici ekonomik ve yasal ortamın devam etmesi, yeni katılımcıların sermaye piyasasına girmesine engel olmaktadır.

3.2. AB'ye Katılım Sürecinin Etkileri

3.2.1. Genel Hatlarıyla AB Müktesebatı

Sermaye piyasası konusundaki AB düzenlemeleri, her geçen gün bütünleşmiş tek bir sermaye piyasası hedefine doğru geliştirilmektedir. AB direktifleri menkul kıymetler alanındaki etkin ve sağlıklı işleyen bir piyasanın temel unsurları, düzenleyici otoritelere yönelik kurallar, yatırımcıların korunması, sermaye piyasası suçları, yatırım şirketlerinin faaliyet koşulları, şirketler için menkul kıymet ihraç şartları, kamuyu aydınlatma esasları, mali tablolara ilişkin hususlar ile kolektif yatırım kuruluşlarının faaliyet esasları ve AB genelinde pazarlanması gibi konuları düzenlemektedir.

Menkul kıymet piyasalarına ilişkin AB Direktiflerinin üç temel özelliği bulunmaktadır. Birincisi, tek izindir. Buna göre, kredi kuruluşlarının, sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunan yatırım şirketlerinin, portföy yönetim şirketlerinin sadece kuruldukları ülkede faaliyet izni almaları yeterli olmakta ve bu şirketler diğer üye ülkelerde ilave bir izne gerek olmadan hizmet sunabilmektedirler. İkinci özellik, temel düzenlemelerde uyumlaştırmaya gidilmesi ve bu düzenlemelerin

uygulanmasından, gözetiminden sermaye piyasası kuruluşlarının kuruldukları ülkenin (orijin ülke) sorumlu olmasıdır. Kurulduğu ülkedeki standartlara göre faaliyet gösteren bir mali kuruluş ev sahibi ülkenin daha yüksek düzenleme standartları olsa bile orada faaliyet gösterebilmektedir. Üçüncü özellik orijin ülke kontrolünün esas olmasıdır. Ev sahibi ülkeler tamamlayıcı rol oynamakta ve kendi sınırları içerisinde kamu yararının gözetilmesi ile ilgili sorumluluk ve yetkileri bulunmaktadır. Mali sektörde hizmet sunacak kuruluşların belirli koşullara tabi olması, koşulları sağlayan ve uygun kişilerin aranması, menkul kıymet ihraçlarında kamuyu aydınlatma koşulları, kurumsal yatırımcıların portföy dağılımına ilişkin kurallar ve benzeri düzenlemelerle ihtiyatlı denetim amaçlanmaktadır. Düzenlemelerin odak noktasını yatırımcılar oluşturmakta, yatırımcılara anında, nitelikli ve gerekli bilgilerin sunulması ve yatırımcıların risklere karşı korunması düzenlemelerin temel amacını oluşturmaktadır.

Tek izin sadece sermaye piyasası kuruluşlarına izin verilmesi ile sınırlı kalmamakta menkul kıymet ihraçlarında yayımlanacak izahnamelerin belirlenen standartlarda hazırlanması koşuluyla tüm ülkelerde geçerli olmasına kadar geniş bir alana yayılmaktadır.

Yabancı sermaye piyasası araçlarının Türk piyasasına girişi önündeki engellerin ya da ayrımcı muamelenin kaldırılması, yabancı menkul kıymetlere yatırımın kısıtlanmaması da sermayenin serbest dolaşımı çerçevesinde temel kuraldır. Yabancı ihraççılarla ilgili olarak yapılacak düzenlemeler kamuyu aydınlatma, yatırımcıları koruma, menkul kıymetlerin şekil şartlarına uygunluk gibi konularda ilave koşullar içerebilmektedir.

Ulusal Programda sermaye piyasası ile ilgili AB düzenlemeleri “hizmet sunum serbestisi”, “şirketler hukuku” ve “sermayenin serbest dolaşımı” alt başlıklarında toplanmaktadır:

A. Hizmet Sunum Serbestisi

- Kollektif Yatırım Kuruluşları (UCITS) Direktifi,
- Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşların Mali Tablolarına İlişkin Direktif,
- Kote Edilmiş Bir Şirketteki Çoğunluk Hisselerinin Ele Geçirilmesine İlişkin Direktif,
- Finansal Kuruluşların Şubelerinin Mali Raporlamalarına İlişkin Direktif,

- Yatırım Şirketlerinin Sermaye Yeterliliğine İlişkin Direktif,
- Finansal Araç Piyasaları Direktifi,
- Yatırımcı Tazmin Sistemlerine İlişkin Direktif,
- Menkul Kıymet Takas İşlemlerine İlişkin Direktif,
- Uzaktan Pazarlama ve Elektronik Ticarete İlişkin Direktifler,
- Menkul Kıymetlerin Kotasyonuna İlişkin Direktif,
- Finansal Holdinglere Bağlı Kredi Kuruluşları, Sigorta Şirketleri ve Yatırım Şirketlerinin İlave Denetimine İlişkin Direktif,
- İzahname Direktifi,
- İzahnamede Yer Alacak Bilgilere İlişkin Yönetmelik,
- Menkul Kıymetleri Kote Edilmiş İhraççılar Hakkındaki Bilgilerin Şeffaflık Koşullarına İlişkin Direktif,
- Piyasanın Kötüye Kullanılmasına İlişkin Direktif,
- Geri Satın Alma Programları ve Finansal Araçların İstikrarına İlişkin Muafiyetler ile İlgili Yönetmelik,
- Yatırım Tavsiyelerine İlişkin Uygulama Direktifi,
- İçeriden Öğrenenlerin Ticareti ve Manipülasyonun Tanımına İlişkin Uygulama Direktifi,
- Kabul Edilebilir Piyasa Uygulamaları, Türev Araçlara İlişkin İçeriden Öğrenenlerin Ticaretinin Tanımı, İçeriden Öğrenenlerin Listesi, Yöneticilerin İşlemlerinin ve Şüpheli İşlemlerin Bildirilmesine İlişkin Uygulama Direktifi,
- Çağrı Yolu ile Hisse Senedi Toplanmasına İlişkin Direktif.

B. Şirketler Hukuku ve Muhasebe

- Sermayenin Tesciline İlişkin Direktif,
- Sınırlı Sorumlu Ortaklıkların Sermayelerine İlişkin Direktif,
- Sınırlı Sorumlu Ortaklıkların Yıllık Mali Tablolarına İlişkin Direktif,
- Birleşme ve Bölünme Direktifleri,
- Konsolide Mali Tablolara İlişkin Direktif,
- Bağımsız Denetçilerin Onaylanmasına İlişkin Direktif,
- Uluslararası Muhasebe Standartları ile İlgili Yönetmelikler,
- Kamuyu Aydınlatma Direktifi.

C. Sermayenin Serbest Dolaşımı

- Sermaye Hareketlerine İlişkin Direktif,
- Finansal Sistemin Kara Paranın Aklanması Amacıyla Kullanılmasını Önlemeye Yönelik Direktif,
- Finansal Teminat Düzenlemelerine İlişkin Direktif.

3.2.2. AB Müktesebatına Uyumun Mevcut Düzeyi

AB'nin sermaye piyasasına ilişkin düzenlemelerinin önemli bir kısmının ülkemizde de karşılığı bulunmaktadır. Nitekim Ulusal Programda ve ilerleme raporlarında sermaye piyasası alanındaki ülkemiz düzenlemelerinin temelde AB müktesebatı ile uyumlu olduğu belirtilmekte olup, bu durumu 2004 yılında Avrupa Birliğinden gelen uzmanlar tarafından hazırlanan Eksiklik Analizi ve Eylem Planı (Gap Analysis and Action Plan) çalışmaları teyit etmiştir. Bundan sonra yapılması gereken ise düzenlemelerimizin geliştirilerek tam uyumun sağlanmasıdır.

Sermaye Piyasası Kurulu ve Avrupa Birliği uzmanları tarafından gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde tespit edilen kısmi eksiklikler aşağıdaki başlıklarda gruplandırılmıştır:

- Konsolide mali tabloların kapsamı,
- Sermaye yeterliliği alanındaki risk hesaplamaları,
- Risk faktörleri dahil izahnamelerdeki geleceğe dönük bilgilerin açıklanması,
- Sermaye piyasası faaliyetleri,
- Yatırımcıları koruma fonunun kapsamının genişletilmesi,
- Kolektif yatırım kuruluşlarının kurucuları, portföy sınırlamaları ve faaliyet esasları,
- İçeriden öğrenenlerin ticareti ve manipülasyon ile ilgili bazı düzenlemeler,
- Türk Ticaret Kanununda değiştirilmesi gereken hususlar.

AB mevzuatına uyum çalışmaları çerçevesinde Türkiye'ye sağlanmakta olan Katılım Öncesi Mali Yardımlarının 2004 Programlaması kapsamında PHARE programından yararlanmak üzere Sermaye Piyasası Kurulunca hazırlanan Eşleştirme Projesi AB tarafınca onaylanmıştır. Eşleştirme Projesine 2005 yılı Aralık ayı sonunda başlanmıştır. Almanya Federal Maliye Bakanlığı ile birlikte gerçekleştirilecek söz konusu proje 24 aylık bir süreyi kapsamakta olup, temel hedefleri aşağıda özetlenmiştir:

- AB müktesebatına tam uyumlu Türk sermaye piyasası düzenlemeleri,
- AB ve dünya standartlarına paralel uygulamaların geliştirilmesi ile birlikte etkin bir denetim ve gözetim sistemi,
- AB düzenlemelerinin getireceklerine ilişkin "Düzenleme Etki Değerlendirme Sistemi" (Regulatory Impact Assesment System),
- SPK personelinin ve piyasa katılımcılarının eğitime tabi tutulması, eğiticilerin eğitimi programının tamamlanması,
- Kamuoyu Bilgilendirme Programının planlanması, onaylanması ve uygulamaya geçirilmesi.

3.2.3. Tam Olarak Uyum Sağlanması Halinde Beklenen Etkiler

Sermaye piyasası alanındaki AB müktesebatına tam uyumun sağlanması, başta yatırımcılar olmak üzere sermaye piyasamızdaki bütün katılımcıların (şirketler, aracı kuruluşlar, fon sağlayanlar vb.) haklarını garanti altına alma ve piyasaların güven içerisinde işlemesi yolunda önemli bir merhale olacaktır. Ayrıca kara paranın aklanması, içeriden öğrenenlerin ticareti ve manipülasyon gibi mali suçlarla mücadelede düzenleyici kurumların etkinliği artacaktır.

AB müktesebatına uyum süreci uluslararası yatırımcıların Türk mali piyasalarına olan güvenlerinin artmasına yol açmak suretiyle ülkemize gelen yabancı sermaye miktarının artmasına katkıda bulunacaktır. Uzun vadeli yatırım stratejileri olan yabancı kurumsal yatırımcıların ülkemiz sermaye piyasasına yatırım yapması, sermaye piyasamızın derinlik ve genişliğine katkıda bulunacaktır. Ayrıca özel emeklilik fonlarının gelişim sürecinin de, bu süreçten olumlu yönde etkilenmesi beklenmektedir.

Maastricht kriterleri çerçevesinde bütçe ve kamu borçlanmasında sağlanacak disiplin, beraberinde düşük faiz oranlarını getirecektir. Düşük faiz oranları ise kamunun üzerindeki borç yükünü azaltmak suretiyle özel sektör borçlanma araçları piyasasının önünü açacaktır.

Tek lisans prensibi çerçevesinde bir AB üyesi ülkede kurulu finansal aracı kuruluş ülkemizde de faaliyet gösterebilecektir. Mali piyasalarımızdaki rekabetin artmasına yol açacak bu durumdan ise öncelikle yatırımcılar istifade edeceklerdir. Öte yandan ülkemiz aracı kuruluşlarının artan rekabet ile birlikte hem yabancı hem de yerli aracı kuruluşlar ile ortaklık kurmaları da beklenmektedir.

3.2.4. Diğer Ülkelerin Talep Ettiği ve Aldığı Derogasyonlar

2004 yılında AB'ye üye olan ülkelerden Slovakya 2006 yılı; Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya ve Polonya 2007 yılı sonuna kadar; 2007 yılında AB'ye üye olması beklenen Bulgaristan 2009 yılı, Romanya ise 2011 yılı sonuna kadar daha düşük yatırımcı koruma düzeyi konusunda derogasyon almışlardır.

3.2.5. Ayrıntılı Etki Değerlendirmesi Yapılması Önerilen Müktesebat

Aşağıdaki Müktesebat üzerinde ayrıntılı etki değerlendirmesi yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir:

- Yatırım Hizmetleri Direktifi,
- Sermaye Yeterliliği Direktifi,
- Kolektif Yatırım Kuruluşları (UCITS) Direktifi,
- Kamuyu Aydınlatma Direktifi,
- Birleşme ve Bölünme Direktifleri.

3.3. Geleceğe Dönük Stratejiler

Dinamik ve hızla büyüyen sermaye piyasaları, sermayenin tabana yayılmasını ve dolayısıyla da, halkımızın sermaye piyasasına yatırım yapmak suretiyle ülke ekonomisine katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışması, tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunması bu piyasaların kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesinin ön koşuludur.

3.3.1. Stratejik Amaçlar

1- Sermaye piyasasının güven, açıklık ve istikrar içinde çalışmasını temin etmek,

2- Yatırımcıların hak ve menfaatlerini korumak,

3- Uluslararası piyasalarla entegrasyonu sağlamak,

4- Sermaye piyasasının ekonomik gelişmede etkin bir rol oynamasını sağlamak.

3.3.2. Hedefler

Stratejik amaçlar doğrultusunda belirlenen başlıca hedefler aşağıda özetlenmiştir.

- Piyasaların ve ürünlerin geliştirilmesi
  - *Yeni piyasa ve ürünlerin geliştirilmesi, özel sektör tahvilleri başta olmak üzere ürün çeşitliliğinin sağlanması*
  - *Mevcut piyasaların geliştirilmesi ve piyasa işleyiş kurallarının AB normlarıyla uyumlaştırılması*
  - *Sermaye piyasasına yatırımın cazip kılınması*
- Piyasa derinliğinin artırılması
  - *Şirketlerin halka açılmaları ve halka açıklık oranlarını artırmalarının teşviki*
  - *Kurumsal yatırımcı eksikliğinin giderilmesi*
  - *KOBİ'lerin sermaye piyasalarından yararlanma düzeyinin yükseltilmesi*
- Piyasalarda şeffaflığın artırılması
  - *Bilginin hızlı ve kolay yayılmasını sağlayacak önlemlerin alınması*
  - *Derecelendirme kuruluşlarının faaliyetlerinin desteklenmesi*
  - *Sermaye piyasasında kurumsal yönetişim ilkelerinin yerleştirilmesi*
  - *Muhasebe ve bağımsız denetim alanında uluslararası standartlarla uyumun sağlanması*
- Uluslararası işbirliklerinin geliştirilmesi
- Bilişim teknolojilerinden daha etkin olarak yararlanılması
- Düzenleyici otoritelerin mali ve idari özerk yapısının devam ettirilmesi

3.3.3. Hedefleri Gerçekleştirecek Faaliyetlerin Belirlenmesi

- Piyasaların ve ürünlerin geliştirilmesi
  - *Yeni piyasa ve ürünlerin geliştirilmesi*

Son dönemde Borsada İşlem Gören Fonlar (ETF) ihraç edilmiş olsa da bu ürünler henüz gerek büyüklük gerekse sayı olarak arzu edilen düzeyde değildir. Bunun yanı sıra İMKB'nin bölgesel nüfuzunun artırılması için, bölge ülkelerden talebi çekebilecek uygun finansal ürünlerin geliştirilmesine ağırlık verilebilir. Ayrıca özel sektör tahvil piyasasının gelişmesi, ekonominin bankacılık kesimi üzerine yüklenen riskin dağılmasını sağlayacağından ülke ekonomisi açısından çok önemlidir. Bu kapsamda yeni vergi düzenlemeleriyle özel sektör tahvilleri ile devlet tahvilleri

arasındaki vergisel eşitsizlik giderilmiş olmakla birlikte, halen özel sektör tahvilleri hakkında aşağıdaki önlemlerin alınmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir.

- DİBS'in tabi olmadığı, fakat özel sektör borçlanma senetleri üzerinden alınan Damga Vergisinin kaldırılması,
- DİBS'lerden alınmayan ve tahvil ihracının faiz oranını etkileyecek orandaki kayda alma ücretlerinin düşürülmesi,
- DİBS'lerde olduğu üzere kayda alma ve kotasyon ücretleri üzerinden alınan finansal faaliyet harcının alınmaması,
- İcra İflas Kanununda tasfiyedeki öncelik açısından tahvil alacaklılarının çek ve poliçe alacaklıları karşısındaki dezavantajını giderecek düzenlemelerin yapılması
- Özel sektör borçlanma araçlarının disponibl değer olarak kabul edilmesine ilişkin düzenleme yapılması.

Bilindiği üzere 2007 yılından itibaren uygulanmaya başlanması planlanan BASEL II kriterleri, bankacılık sektörüne risk odaklı yeni düzenlemeler getirmekte olup, bu kapsamda KOBİ'lerin de derecelendirme kuruluşlarınca derecelendirilmesi gündeme geleceğinden, bu durum, riskten kaçınan yatırımcıların KOBİ'lerin tahvil ihraçlarına yönelmelerini olumlu yönde etkileyebilecektir. Ayrıca, bireysel ihraçlar yerine KOBİ tahvillerinden oluşan bir portföyün ihracı, riski dağıtacak ve özel sektör menkul kıymetlerine dönük talebi artırabilecektir.

- *AB normlarıyla harmonizasyon*

Büyük ölçüde AB'yle uyumlu olan sermaye piyasası mevzuatının AB mevzuatı ile uyumlaştırma çalışmaları devam etmektedir. AB ile uyumlu mevzuat stratejik amaçlara ulaşılmasında önemli bir role sahiptir. Yatırımcılara sağlanacak yüksek koruma standartları ve şeffaflık piyasaların derinleşmesine, yatırımcı sayısının artmasına katkı sağlayacağı gibi uluslararası piyasalarla entegrasyona da katkıda bulunacaktır.

- *Sermaye piyasasına yatırımın cazip kılınması*

Piyasanın talep yönünün desteklenmesi için gerekli teşviklerin sağlanması önem arz etmektedir. Güçlü bir talep yönü olmaksızın piyasaların gelişmesi sınırlı kalacaktır. Bu konuda küçük yatırımcıların piyasaya katılımlarını sağlamak açısından güvenliğinin artırılması konusunda ilerleme sağlanmalıdır.

- Piyasa derinliğinin artırılması
    - *Şirketlerin halka açılmaları ve halka açıklık oranlarını artırmalarının teşviki*

Halka açılmanın şirketler açısından cazip kılınması önem taşıyan diğer bir husustur. İMKB'nin kuruluş yıllarında Kurumlar Vergisi Kanunu ile halka açık anonim şirketlerin kazançlarının halka açılma derecesine göre düşük vergilenmesi avantajı, ilgili dönemde halka açılmaları cazip hale getirmiş ve halka açık şirket sayısının artmasına önemli katkı sağlamıştır. Bu uygulama belirlenecek yeni koşullarla tekrar yürürlüğe konulabilir. Bunun yanı sıra halka açıklık oranının artırılması yönünde alınacak tedbirler, piyasanın derinleşmesi açısından önem taşımaktadır.

- *Kurumsal Yatırımcı Eksikliğinin Giderilmesi*

Sermaye piyasasının gelişmesinde önemli rolleri olan kurumsal yatırımcıların eksikliğinin giderilmesi ile piyasadaki aşırı fiyat değişkenliği azalacak ve arz talep dengesizliklerinden destek alan yönlendirilmiş işlemlerin zeminini zayıflatacaktır. Bu kapsamda, kurumsal yatırımcıların gelişmesini sağlayacak katkıların artarak devam ettirilmesi gerekmektedir. Uygulamaya girmiş olan bireysel emeklilik fonlarının gelişiminin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Kurumsal yatırımcıların girişim sermayesi yatırım ortaklıkları gibi yollarla hisse senetlerine yatırım yapmalarının özendirilmesi, sermaye piyasasının derinleşmesine önemli katkıda bulunacaktır. Bu kapsamda bireysel emeklilik fonlarına ödenen katkıların vergi matrahından düşülebilecek bölümünün asgari ücretin bir yıllık tutarı ile sınırlandırılması uygulamasının gözden geçirilmesi yararlı görülmektedir.

- *KOBİ'lerin Sermaye Piyasasından Yararlanma Düzeyinin Artırılması*

KOBİ'lerin sermaye piyasasından daha etkin yararlandırılmaları amacıyla KOSGEB ve ilgili çeşitli kuruluşlarla protokoller yapılmıştır. Ayrıca OECD ve Sermaye Piyasası Kurulu ile ortaklaşa olarak "Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi" ve "KOBİ'lerin Geliştirilmesi" müşterek projeleri sonuçlandırılarak kitap haline getirilmiştir.

Mevcut Ulusal, Bölgesel ve Yeni Şirketler Pazarı yapılanması Ulusal, İkinci Ulusal ve Yeni Ekonomi Pazarı şeklinde yeniden yapılandırılmıştır. Bu sayede KOBİ'ler ile yeni ekonomi şirketlerine oldukça esnek kriterlerle işlem görmelerinin yolu açılmıştır. Bu yapılanma ile kotasyon koşullarının oldukça esnek olduğu iki yeni

pazar kurulmuştur. İkinci Ulusal Pazar KOBİ'lere, Yeni Ekonomi Pazarı da teknoloji şirketlerine yöneliktir.

İMKB'de işlem gören şirketler piyasa değeri açısından incelendiğinde; işlem gören 300 şirketin yüzde 62'lik bölümünü oluşturan 187 şirketin her birinin 100 milyon doların altında bir değeri ifade ettiği görülmektedir. İMKB büyük ölçekli şirketlerin yanında pek çok küçük ölçekli şirketin sermaye piyasalarından yararlanmasını sağlamıştır.

KOBİ'lerin ekonomimiz için önemi dikkate alınarak finansman konusunda yaşadıkları sıkıntıların giderilebilmesi amacıyla, KOBİ'lerce ihraç edilen sermaye piyasası araçlarının işlem göreceği bir piyasanın oluşturulması çalışmaları da devam etmektedir. Sermaye Piyasası Kanunun 40 ıncı maddesinin 4 üncü fıkrası ile Sermaye Piyasası Kuruluna verilmiş yetki çerçevesinde, "Borsa Dışı Teşkilatlanmış Menkul Kıymetler Piyasalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" 18.03.2003 tarihinde yayımlanmıştır. Bu Yönetmeliğin amacı, başta KOBİ'ler olmak üzere, tüm sektörlerde gelişme ve büyüme potansiyeline sahip işletmelerin sermaye piyasasından fon sağlamalarına imkan verecek teşkilatlanmış piyasaların kuruluş ve faaliyet esaslarını belirlemektir. Böylelikle KOBİ'lere yönelik piyasanın oluşabilmesi için gerekli hukuki altyapı gerçekleştirilmiştir.

Yönetmelik çerçevesinde piyasayı oluşturmak üzere bir "Kurucu Şirket" kurulması gerekmektedir. Bu şirket, sermaye piyasası araçlarının aracı kuruluşlar vasıtasıyla alım ve satımının yapıldığı işlem platformunu ve bunun gerektirdiği organizasyonu oluşturacak ve geliştirecektir. Bu kapsamda 14.07.2005 tarihinde piyasada alım ve satımının yapılacağı işlem platformunu ve bunun gerektirdiği organizasyonu oluşturacak ve geliştirecek şirketin, **Gelişen İşletmeler Piyasaları A.Ş.'nin (GİP)** kuruluşuna Sermaye Piyasası Kurulu tarafından izin verilmiştir. KOSGEB' in de GİP'e ortak olmasına ilişkin işlemler yürütülmektedir.

- Piyasalarda Şeffaflığın Artırılması
    - *Bilginin Hızlı ve Kolay Yayılmasını Sağlayacak Önlemlerin Alınması*

Başta internet olmak üzere diğer teknolojilerin yaygın olarak kullanılmasına yönelik tedbirler ve teşvikler önem taşımaktadır. Bilginin tüm piyasa katılımcılarına en düşük maliyetle, en hızlı ve güvenli yayılmasını sağlayacak teknoloji yatırımlarının sürdürülebilmesi şeffaflığın sağlanabilmesi açısından önemli rol oynamaktadır.

- *Derecelendirme Kuruluşlarının Faaliyetlerinin Desteklenmesi*

Şirket değerlemesi ve özel sektör tahvil derecelendirmesi yapabilecek derecelendirme kurumu sayısı sınırlıdır. Bu nedenle derecelendirme kuruluşlarının faaliyetlerinin desteklenmesi ve sayılarının artması sağlanmalıdır.

- *Sermaye Piyasasında Kurumsal Yönetişim İlkelerinin Yerleştirilmesi*

Şirketlerin uzun dönemli performanslarını doğrudan etkileyen kurumsal yönetişim ilkelerinin ülkemiz sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketlerde uygulanmasını teşvik etmek ve bu ilkelerin hayata geçirilmesini sağlamak önem taşımaktadır. SPK tarafından Temmuz 2003'de Kurumsal Yönetişim İlkelerinin yayımlanması ve İMKB Kurumsal Yönetişim Endeksinin oluşturulması bu yönde atılmış önemli adımlardır. Bu ilkelerin yaygın olarak yerleşmesini sağlayacak ek önlemlerin alınması faydalı olacaktır.

- Uluslararası İşbirliklerinin Geliştirilmesi

Sermaye piyasasının gelişmesinde uluslararası işbirliği ve uluslararası seviyede belirlenen ilke ve standartlara uyum büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede Avrupa Birliği mevzuat ve uygulamalarına, uluslararası kuruluşların standartlarına uyum kapsamında yapılan çalışmaların yanı sıra, diğer düzenleyici kurumlar ve uluslararası kuruluşlarla iletişimin artırılması yönündeki çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir.

AB yardımlarından yararlanmak üzere 2004 yılı Türkiye-Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları Programlaması çerçevesinde hazırlanan "Sermaye Piyasası Kuruluna AB Sermaye Piyasası Standartlarına Uyumda Yardım" başlıklı eşleştirme (twinning) projesi ve aday ülkelere AB mevzuatına uyum sağlanması ve gerekli idari altyapının kurulması için teknik yardım sağlayan Teknik Yardım Bilgi Paylaşımı Ofisinden çeşitli konularda (menkul kıymetlerin saklanması, emeklilik fonları, içeriden öğrenenlerin ticareti, yatırımcıları koruma fonu vb.) teknik yardım sağlanması mevzuatı iyileştirme yönünde gerçekleştirilen işbirliklerine önemli örnekler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, 18 Mayıs 2004 tarihinden bu yana SPK Başkanının başkanlığını yürüttüğü Sermaye Piyasaları Düzenleme ve Denetleme Kurulları Danışma Komitesi (Consultative Group) Avrupa Birliği sermaye piyasalarında teknik ve hukuki alanda yaşanan güncel gelişmelere ilişkin bilgi alışverişinde bulunulan önemli bir platformdur.

Uluslararası Sermaye Piyasası Kurulları Örgütü (International Organization of Securities Commissions – IOSCO), sermaye piyasalarındaki düzenleyici/denetleyici

otoritelerin, ilgili alanlarda eşgüdümünü ve işbirliğini sağlamak, sermaye piyasalarının yasal ve kurumsal yapısına ilişkin olarak ortak uluslararası standartlar oluşturmak ve üyeler arasında bilgi alışverişini olanaklı kılmak amacıyla 1983 yılında oluşturdukları bir kuruluştur. 174 üyesi bulunan IOSCO'ya Sermaye Piyasası Kurulu 1988 yılında üye olmuştur. Bu kapsamda SPK IOSCO bünyesindeki komite ve çalışma grubu çalışmalarına aktif olarak iştirak ederek IOSCO amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi yönünde politika oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

IOSCO'nun Mayıs 2002 tarihinde gerçekleştirilen toplantısında, SPK Başkanı, iki yıl süre ile 77 ülkenin oluşturduğu Gelişmekte Olan Piyasalar Komitesinin (Emerging Markets Committee – EMC) başkanlığına seçilmiştir. Böylece, SPK, IOSCO çalışmalarında en önemli fonksiyonları yerine getiren üç komiteden (Teknik Komite, Yürütme Komitesi ve Gelişmekte Olan Piyasalar Komitesi) birini yönetir hale gelmiştir. 2004 yılı Mayıs ayında SPK Başkanı ikinci kez EMC Başkanı olarak seçilmiştir.

"Sermaye Piyasası Düzenlemelerine İlişkin IOSCO Amaç ve İlkeleri" 1998 yılında IOSCO Başkanlar Komitesi tarafından onaylanmış olup, yatırımcının korunması, adil, etkin ve şeffaf piyasaların sağlanması ve sistemik riskin azaltılması amaçlarını taşımaktadır. SPK, söz konusu 30 ilkeye uyum seviyesinin ölçülmesine yönelik, IOSCO destekli Öz-Değerlendirme pilot proje çalışmasına katılmıştır. Sermaye piyasası mevzuatı ve uygulamalarının bu ilkeler ile tam olarak örtüşmediği alanlar tespit edilerek, gerek mevzuatta gerekse uygulamada yapılması gereken değişiklikler ve bunlara ilişkin zamanlamaları içeren bir eylem planı hazırlanmıştır.

Küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde sınır ötesi menkul kıymet işlemleri önemli artış göstermiş, sınır ötesi suçların tespiti ve cezalandırılması ve sermaye piyasalarında müşterilerin korunması ile piyasaların etkin ve şeffaf bir şekilde faaliyet göstermesini temin etmek için düzenleyici kuruluşlar arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesine olan ihtiyaç artmıştır. Bu kapsamda SPK, IOSCO üyeleri arasında işbirliği ve bilgi paylaşımını öngören ve konuyla ilgili usul ve esasları düzenleyen IOSCO Çok Taraflı Mutabakatını (Multilateral Memorandum of Understanding) 2002 yılında imzalamıştır. Ayrıca, diğer ülkelerdeki sermaye piyasalarında düzenleme ve denetim yetkisine sahip kuruluşlarla sermaye piyasası alanında işbirliği ve bilgi paylaşımına yönelik ikili Mutabakat çalışmaları da sürdürülerek 18 ülke otoritesiyle iki taraflı mutabakat imzalamış bulunmaktadır.

- Bilişim teknolojilerinden daha etkin olarak yararlanılması

Bilişim teknolojilerinden daha etkin olarak yararlanılması verilmekte olan hizmetin kalitesini artıracağı gibi süresini de kısaltacaktır. Diğer taraftan verinin bilgiye dönüşüm hızıyla doğru orantılı olarak analiz yapmak ve karar vermek daha çabuk ve verimli bir şekilde gerçekleşecektir.

- *Standardizasyon Çalışmaları*

Sermaye piyasalarında bilişim standartlarının oluşturulması ve ilgili kurumlarca kullanılması amacıyla çalışmalar (International Securities Identification Number ISIN (ISO 6166), Ortak Saat Uygulaması, International Bank Account Number (IBAN) vb.) yürütülmektedir. ISO 6166 standardına Takasbank tarafından geçilmiştir.

- *AB Projeleri*

AB ile uyumlu sermaye piyasası mevzuatının uygulanmasında gerekli bilgi işlem altyapısının oluşturulması amacıyla Avrupa Birliği fonlarından yararlanmak üzere AB uzmanlarıyla 2004 – 2005 yılları içerisinde çalışmalar yürütülmüştür. Söz konusu çalışmalar neticesinde Stratejik Bilgi Sistemleri Planlaması, Elektronik Başvuru ve Veri Toplama Platformu ve İleri Gözetim Platformu bilişim projesi hazırlanmış bulunulmaktadır.

- *Kamuyu Aydınlatma Platformu*

SPK, İMKB ve TÜBİTAK-BİLTEN işbirliğiyle yürütülen "Kamuyu Aydınlatma Platformu"nda (KAP) son aşamaya gelmiştir. Elektronik imzanın ilk kez kullanıldığı projenin kapsamına İMKB'de işlem gören anonim ortaklıklar ve aracı kuruluşlara ait mali tablo ve özel durum açıklamalarının güvenli bir şekilde internet üzerinden toplanması ve anından kamuyla paylaşılması girmektedir. Böylece zaman kazanılmakta, sistemdeki insan hataları en aza indirilmekte ve piyasa katılımcılarının eş anlı bilgilendirilmesi yapılabilmektedir. Projenin kamuya açık tarafı http://kap.gov.tr internet sitesidir.

- *Gözetim Sistemi*

Gözetim faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması, teknolojik altyapının ve yazılımların geliştirilerek; bilgilerin mümkün olan en kısa sürede işlenip, piyasalarda gerçekleşen işlemlerin eşzamanlı olarak izlenmesi, olağan dışı durumların daha etkin ve çabuk tespit edilmesi, detaylı ve koordine biçimde incelenmesi ve raporlanması amacına yönelik olarak, SPK ve İMKB tarafından eşgüdümlü ve ortak olarak yürütülen gözetim sistemi projesine ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

- *Olağanüstü Durum Merkezi (ODM)*

Sermaye piyasasında, "Olağanüstü Durum Merkezi" olgusu, kullanımdaki verinin mali piyasalara ait olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Piyasalardaki hız ve süreklilik ihtiyacı nedeniyle verinin kaybı kabul edilemez bir durumdur. ODM ile deprem, sel vb. her türlü afet durumunda verinin güvenliği, devamlılığı, güvenilirliği ve sistemin sürekliliği sağlanmış olacaktır. Önümüzdeki süreçte varlık ve risk değerlendirmeleri ile olağanüstü durum ve beklenmedik durum politikaları oluşturulacak, bu kapsamda da sistem kurulumları tamamlanacaktır.

- *Afet Telafi*

Hisse Senetleri Piyasası ile Tahvil ve Bono Piyasası kullanıcılarının İMKB'de yer alan sistemler üzerinde herhangi bir sorun oluşması durumunda Takasbank'daki sistemler üzerinden seans başı itibarıyla alım satım faaliyetlerini sürdürebilmesi konusunda çalışmalar devam etmektedir.

- *Bilgi İşlem Güvenliği*

Tehdit tespit sistemleri, anti-virüs katmanlarının geliştirilmesi ve güncelliğinin devamlılığı, kurumsal güvenlik yönetimi, bilgi güvenliği denetimi konularında izleme, güncelleme, prosedür ve kapsam genişletme çalışmaları devam etmektedir.

- *Uzaktan Erişim Geliştirme*

Piyasa derinlik ve likiditesinin artırılması amacıyla aracı kuruluşların üye ofislerin sisteme emir girmelerine olanak sağlayan uzaktan erişim projesi hayata geçirilmiştir. Derinlik bilgileri tüm veri yayın kuruluşlarına gerçek zamanlı olarak verilmektedir. Üyelerin Türk Telekom TTNet şebekesi üzerinden gerçekleştirilen uzaktan erişim bağlantıları Turpak şebekesi üzerinden yedeklenmiştir.

4. SİGORTACILIK SEKTÖRÜ

Sigorta, belli bir miktar primin sigortacıya ödenmesi şartıyla, önceden tanımlanmış bir rizikonun gerçekleşmesi sonucu uğranılan zararın, aynı rizikoyla karşı karşıya olanlar arasında bölüştürülmesine dayanan ve bu işlevi sistematik olarak sürdürüp yönlendiren bir sistemdir. Sigortanın sosyal amaçlı olan bu "risk dağıtım işlevi", ekonomik işlevleri ile birlikte sigortalıya ve milli ekonomiye çeşitli faydalar sağlamaktadır.

Sigortalı açısından sigortanın, güven yaratan, teminat altına alınan belirli sosyal, ekonomik ve fizyolojik risklerin yol açabilecekleri gider artışlarına ve gelir kayıplarına karşı bireyleri koruyan, ileride ortaya çıkması muhtemel hasarları karşılamaya yönelik önlemleri aldıran, kişi için önemli bir tasarruf aracı niteliğinde bir olgu olduğu görülmektedir.

Sigortacılığın en önemli ekonomik işlevlerinden ilki ekonomide sermaye birikimine olanak sağlaması ve bir tasarruf kaynağı olmasıdır. Sigortalılar tarafından ödenen primlerin bir kısmı sigorta şirketleri tarafından teminat ve teknik karşılıklar olarak ayrılmakta, bu birikimler şirketler tarafından çeşitli gayrimenkul ve menkul değerlerin edinilmesinde kullanılarak fonların oluşmasına ve gelişmesine yardımcı olmaktadır. Kişilerin tasarruf yapmak için normal yollarla ayıramadığı kaynaklar sigorta sistemi aracılığıyla tasarrufa ve dolayısıyla yatırıma dönüşmektedir. Ekonomi ve sermaye piyasaları için uzun vadeli fon yaratma fonksiyonu olan sigortacılık sektöründe elde edilen fonlarla yaratılan gelirler ile bu gelirlerin toplumun diğer kesimlerine transfer edilmesi, ekonomik aktivitenin canlanmasına, dolayısıyla toplumsal refah düzeyinin yükselmesine yardımcı olmaktadır. Bu anlamda sigorta hizmetleri, milli geliri artırmak için araç olarak kullanılan, aynı zamanda da toplumsal ve bireysel refahı yükseltme amacına dönük temel hizmetlerden birisidir. Ayrıca sigorta hizmetleri yatırımcıların ileride karşılaşabilecekleri risklere karşı fon ayırmalarını, bu şekilde atıl kalabilecek fonların neden olabileceği kaynak israfını önleyerek, ülkenin ekonomik kaynaklarının korunmasını sağlar, vergi geliri yaratılmasına destek olur ve kayıt dışı ekonominin engellenmesine katkıda bulunur.

Belirli bir süre sonunda toplu ödeme veya aylık bağlamayı garanti eden hayat sigortalarına ödenen primler ise en önemli uzun vadeli tasarruf araçlarından birisidir. Ayrıca, hayat sigortaları fonlarındaki tahvillerin vade ortalaması diğer yatırım enstrümanlarından daha uzun olduğundan, hayat sigortalarının yaygınlaşması,

sermaye piyasalarının gelişmesi ve devletin borçlanma gereğini azaltması bakımından önem taşımaktadır.

Reasürans sistemi sayesinde de riskin uluslararası alanda paylaşılması mümkün hale gelmekte, ülkenin ihracatında görünmeyen işlemler kalemi altında döviz girdisi sağlanmış olmaktadır.

Kısaca özetlenen bu faydalar sigorta hizmetlerinin önemini, gelişme sürecindeki bir ülkede gelişmiş ülkelere oranla daha da artırmaktadır. Bu nedenle sağlıklı yapılandırılmış bir sektör tarafından sigorta hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, ülke ekonomisine kazandıracağı faydalar ve getireceği fırsatlar açısından büyük önem arz etmektedir.

4.1. Durum Analizi

Türk mali sektörü 1980 yılından başlayarak uygulamaya konulan liberal politikalar sonucunda önemli ölçüde yapısal değişikliğe uğramış, dinamizm kazanmıştır. Finansal faaliyetlerin gayrisafi milli hasıla içindeki payı giderek genişlemiş, mali piyasaların derinliği artmıştır. Bu süreçte, mali piyasalar içinde sigortacılıkta da önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Bununla birlikte, önemine rağmen ülkemizde sigortacılık, Avrupa sigortacılığına göre çok genç olup sektördeki gelişme ancak yakın tarihlerde başlamıştır. Üstlendiği fonksiyonlar ve ülke ekonomisine çeşitli açılardan sağladığı faydalar nedeniyle sigortacılık sektörünün ulusal kalkınmada kilit konuma sahip olabilme potansiyeli oldukça yüksektir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne kapsamlı bir sigortacılık mevzuatı intikal etmemiştir. 1926 yılından beri uygulamaya konulan yasal düzenlemeler, geniş bir sigortacılık faaliyetinin gerektirdiği toplumsal ve ekonomik şartların o tarihlerde oluşmaması nedeniyle sigortacılığın gelişmesine katkıda bulunamamıştır. 1996–2000 tarihlerini kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planına kadar olan planlı dönemde kalkınma planlarında yer alan sigortacılıkla ilgili hedeflerin de pek azı gerçekleştirilebilmiştir.

4.1.1. Şirket Sayısı ve İstihdam

Piyasadaki serbestleşme hareketlerini müteakip sigorta şirketlerinin sayısında 1980'lerin sonundan itibaren önemli bir artış gerçekleşmiştir. 1988 yılında 35 olan şirket sayısı 2000 yılında 63'e ulaşmış, sonraki yıllarda piyasadan çekilen şirketler

nedeniyle günümüzde 47'ye düşmüştür. Bununla birlikte zaman içerisinde şirket sayısında gözlenen artışın tamamı sektöre yeni giren şirketlerden kaynaklanmamıştır. Mevzuatımızda sigortacılık faaliyetleri hayat ve hayat-dışı olarak iki ana gruba ayrıldığından ve bir şirket bu ana grupların sadece birinde faaliyet gösterebileceğinden, şirket sayısındaki artışın en önemli nedeni, şirketlerin hayat faaliyetlerini ayrı bir şirket kurmak suretiyle yürütme yoluna gitmesidir. Halihazırda faaliyette bulunan şirketlerin 9'u hayat, 10'u hayat/emeklilik, 1'i emeklilik, 15'i hayat-dışı, 12'si ise kompozit şirkettir. Ayrıca sektörde 1 de reasürans şirketi faaliyet göstermektedir. Geçtiğimiz yıllarda 16 şirketin faaliyeti durdurulmuş ve bu şirketlerden 5'i iflas etmiştir.

Sigorta sektöründe faaliyette bulunan şirket sayısı ve sektördeki istihdam, Avrupa Birliği'nin önde gelen ülkeleri ile kıyaslandığında oldukça düşüktür.

Bununla birlikte, pazardaki şirket sayısı analiz için tek başına ele alınması yeterli bir gösterge değildir. Nüfus, ölçek, kişi ve şirket başına düşen ortalama prim üretimi, üretilen primlerin GSYİH içindeki payı gibi göstergeler, bir ülkede faaliyet gösteren sigorta şirketi sayısının optimalliği hakkında sağlıklı bilgi vermektedir.

AB-15 ülkelerinde ülke başına ortalama 295 şirket düştüğü; AB'de faaliyet gösteren yaklaşık 4.400 şirketin toplam yıllık 1,1 trilyon dolar düzeyinde prim ürettiği göz önüne alındığında, şirket başına düşen yıllık ortalama prim üretiminin 274 milyon dolar olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, ülkemizde şirket başına düşen prim üretimi 2004 yıl sonu itibarıyla 98 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo 4. 1. Seçilmiş AB Ülkeleri ile Türk Sigorta Sektöründe Şirket Sayısı ve İstihdam Düzeyi (2003)

Ülke	Sigorta Şirketi Sayısı	Reasürans Şirketi Sayısı	İstihdam (kişi)
Almanya	648	46	224.569
İngiltere	544	44	214.233
Fransa	444	33	138.500
İtalya	249	10	40.358
İsviçre	203	62	42.246
Yunanistan	105	1	-
Polonya	78	1	32.446
Macaristan	67	-	29.270
Türkiye	**53**	**3**	**11.216**
Çek Cumhuriyeti	42	-	62.718

Kaynak: Insurance Statistics Yearbook 1994-2003, OECD

Bu açıdan bakıldığında, ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketi sayısının, halihazırdaki piyasa göz önüne alındığında, olması gerekenin üzerinde olduğu

anlaşılmaktadır. Geçtiğimiz dönemde derin ve sigortalılık oranının son derece yüksek olduğu AB sigortacılık piyasasında bile şirketlerin birleşme ve satınalmalar sonucu sayılarında azalma olduğu göz önüne alındığında, ülkemizde de optimal şirket sayısına erişmek için önümüzdeki dönemlerde şirket sayısında azalma gözlenmesi kuvvetle muhtemeldir.

Şirket sayısı ve istiham düzeyinin düşüklüğüne ilave olarak, sektörde yüksek oranda yoğunlaşma göze çarpmaktadır. 2004 yıl sonu itibarıyla, sektörde faaliyet gösteren en büyük 5 şirketin prim üretimindeki payı hayatta yaklaşık yüzde 70, hayat-dışında yüzde 50 olarak gerçekleşmiştir. Toplam aktifler açısından da buna benzer yüksek bir yoğunlaşma söz konusudur. Büyük şirketlerden bazılarının aynı sermaye grubuna ait olduğu da dikkate alınırsa, sektördeki yoğunlaşmanın ve olumsuz rekabet şartlarının çok daha yüksek olduğu görülür. AB-15 ülkelerinde hayat-dışı branşlarda faaliyet gösteren en büyük 5 şirketin prim üretimindeki payının 1990 yılında yüzde 30 iken 2004 yılında yüzde 45'e, hayat branşında ise 1990 yılında yüzde 40 iken 2004 yılında yüzde 52'ye yükseldiği görülmektedir. AB'de yoğunlaşmada gözlenen bu artışın temel nedeni, büyük sermayeli uluslararası şirketlerin yeni şirketler kurararak piyasada belli bir konuma ulaşmak yerine, sahip oldukları mali kaynakları kullanarak iştirak ve şubeleri vasıtasıyla birleşme ve satınalmalar yoluyla genişleme stratejisi izlemeleridir. Nitekim, AB'de yerel şirketlerin sayısında son 10 yılda görülen azalma da bu tezi desteklemektedir.

Şekil 4. 1. Prim Üretimi (Milyon Dolar)

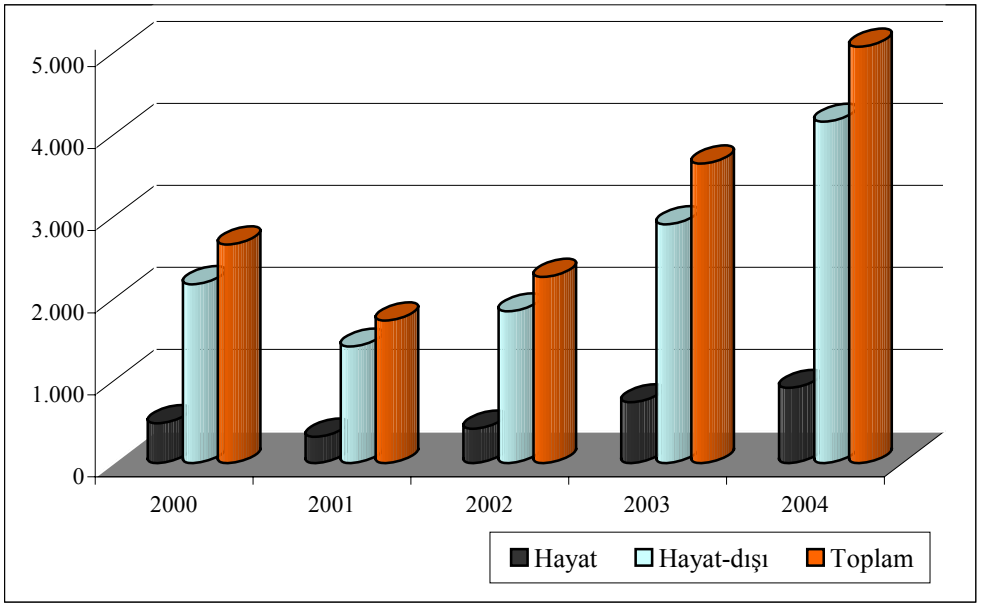

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

4.1.2. Sigorta Prim Gelirleri

Prim üretimindeki gelişmeler, sektörün bugün içinde bulunduğu durumun belirlenebilmesinde önem arz etmektedir. Yıllar itibarıyla incelendiğinde sektörde prim üretiminde ciddi bir artış göze çarpmaktadır. Nitekim kriz dönemleri olan 1994 ve 2001 yılları hariç, sektörde son yirmi yıl boyunca hep genel ekonomik büyümenin üzerinde bir gelişme kaydedilmiştir.

1981 fiyatları ile 23 milyar TL olan direkt prim üretimi, on beş kattan fazla reel artış göstererek 2004 yılı sonu itibarıyla 388 milyar TL (cari fiyatlarla 6,6 milyar YTL) olmuştur. Dolar bazında prim üretimine göz atıldığında ise, 2003 yılında 3,6 milyar dolar olan prim üretiminin, yüzde 40 artış göstererek, 2004 yılında 5,1 milyar dolara yaklaştığı görülmektedir.

Tablo 4. 2. Seçilmiş Ülkeler ile Türk Sigorta Sektörünün Karşılaştırması (2004)

	Kişi başına düşen prim (Yıllık, Dolar)	Toplam prim miktarının GSYİH'ya oranı (Yüzde)
İsviçre	5.716	11,75
İngiltere	4.508	12,60
Japonya	3.874	10,51
ABD	3.755	9,36
Almanya	2.286	6,97
İsrail	1.043	6,16
Slovenya	920	5,61
G. Kıbrıs Rum Kesimi	862	4,39
Çek Cumhuriyeti	430	4,15
Yunanistan	402	2,10
Macaristan	287	2,83
Hırvatistan	248	3,20
Polonya	193	3,07
Estonya	188	2,29
Litvanya	96	1,48
Türkiye	**65**	**1,54**
Bulgaristan	60	1,92
Suudi Arabistan	51	0,48
İran	28	1,15
Hindistan	20	3,17
OECD	**2.517**	**8,81**
AB-15	**2.727**	**8,56**
AB-25	**2.324**	**8,32**

Kaynak: World Insurance in 2004, No: 2/2005, Sigma, Swiss Re.

Prim üretimindeki hızlı artışa rağmen, toplam prim hacmi, toplam primlerin GSYİH'ya oranı ve kişi başına düşen prim miktarı gibi sektörel temel gelişmişlik

göstergeleri açısından ülkemiz AB-15 ve hatta 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla AB'ye üye olan ülkelerin bile oldukça gerisinde yer almaktadır. Ek olarak, AB-25 ülkelerinde 2004 yıl sonu itibarıyla toplam prim miktarının GSYİH'ya oranı yüzde 8,32 iken, Türkiye'de bu oran sadece yüzde 1,5 olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde kişi başına düşen yıllık prim miktarı AB 15'te 2.727 dolar, AB 25'te 2.324 dolar iken, bu rakam ülkemizde sadece 65 dolardır. Bu değerler dikkate alındığında, Türkiye'de sigortacılığın ekonominin bulunduğu düzeyle karşılaştırılmayacak ölçüde geri olduğu söylenebilmektedir.

4.1.3. GZFT Analizi

a) Güçlü Yönler

1. Yüksek büyüme potansiyeli: Türkiye'de modern anlamda sigortacılık 19 uncu yüzyılın ortalarında başlamasına rağmen, sektördeki gerçek anlamda büyüme 1980'lerin sonlarında başlamıştır. Sektör uzun yıllar boyu ekonomik istikrarsızlıklar ve enflasyonun hüküm sürdüğü bir ekonomide bile yıllar boyunca giderek artan bir büyüme eğilimi göstermiştir. Nitekim sektör prim üretimi açısından, kriz yılları olan 1994 ve 2001 dışında hep ekonomik büyümenin üzerinde reel büyüme kaydetmiştir.

Geçmişte yaşanan yüksek enflasyon ve ekonomik istikrarsızlık, finansal kesimi oluşturan tüm sektörler gibi sigortacılığı da olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle enflasyon, prim üretimi ve tahsilatları olumsuz etkilemekte; gerçekçi fiyat politikası ve hasar/prim dengesini bozmakta; yükümlülük karşılama yeterliliği ile teknik ve mali karlılıkta sorunlar yaratmakta ve kar paylı poliçeleri olumsuz etkilemektedir.

Bununla birlikte son dönemde ekonomik istikrarın sağlanması, enflasyonun tek haneli rakamlara gerilemesi, faizlerde istikrarlı düşüş kaydedilmesi ve tüm bunların sonucu olarak hanehalkı harcanabilir gelirinde gözlenecek göreceli iyileşme sektörde halihazırda mevcut bulunan büyüme potansiyelinin kullanılabilmesine yol açacaktır.

Araştırmalar sigorta ürünlerinin gelir esnekliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Gelir seviyesi düşük kişilerin geleceklerini güvence altına almaktan ziyade günlük ihtiyaçlarını karşılamaya öncelik vermesi ve sigortalanabilecek mal varlığı stokunun da gelir ve servetle orantılı olması, sigortayı gelir esnekliği yüksek bir ürün yapmaktadır. Bu nedenle, gelir seviyesinin düşüklüğü yanında gelir dağılımının bozukluğu da sigorta ürünlerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasının aleyhine işlemektedir. Ekonomik istikrarın sağlandığı ve düşük enflasyonun hüküm sürdüğü bir ekonomide harcanabilir gelirde ortaya çıkacak artış ve gayrimenkul ve otomobil

gibi sigortalanabilir varlıklara olan talebin artması, bir süre sonra sektörün gelişmesini engelleyici diğer olumsuz faktörlerin de giderilmesi ile birlikte, orta ve uzun dönemde sektörün büyüme potansiyeline olumlu etkide bulunacak ve sigorta ürünlerine olan talepte artışa yol açabilecektir.

2. Gelişmiş altyapı ve yaygın dağıtım ağı: Sektörde yer alan şirket sayısı AB ve OECD ülkeleri ile kıyaslanamayacak ölçüde düşük olmasına rağmen, şirketlerin özellikle son yıllarda yapmış olduğu altyapı yatırımları ile Türkiye çapında faaliyet gösteren 10.238 adet yetkili acente, 49 broker ve banka şubeleri ile güçlü bir pazarlama ağına sahiptir. Bu açıdan sigorta ürünlerinin pazarlanması ve potansiyel sigorta müşterilerinin sigorta ürünlerine kolaylıkla ulaşabilmesi açısından herhangi bir kısıt bulunmamaktadır.

3. Kamu-özel sektör işbirliği ile yeni kurumların oluşturulması: Kamu – özel kesim işbirliği ile oluşturulan DASK, TRAMER ve Tarım Sigortaları Havuzu, sektörün kurumsallaşmasına katkıda bulunmuş ve sektör açısından yeni fırsatlar yaratmıştır.

b) Zayıf Yönler

1. Sigortacılık Kanunu Tasarısının Yasalaşamaması: 1959 tarihinden beri yürürlükte olan Sigorta Murakabe Kanunundaki temel değişiklikler ilk olarak 3379 sayılı Kanunla 1987 yılında yapılmıştır. Ancak, yapılan değişiklikler hızla gelişen sektörün gerisinde kalmıştır. 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanununun sektördeki yapı değişikliği için yeterli olmadığının anlaşılması, sektörün ülke ihtiyaçlarına cevap verecek dinamizmi kazanması için kademeli olarak tarife serbestisine geçildiği 1990 yılından itibaren yeni bir denetim hukuku çerçevesi çizilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Kanundaki eksiklikleri gidermek amacıyla hazırlanan ve Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk edilen Kanun Tasarısının uzayan yasalaşma sürecinde sorunlara acil çözüm getirmek amacıyla hazırlanan ve 1992 yılında yürürlüğe giren 510 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin yetki yasasına bağlı olarak iptal edilmesi ile birlikte, özü itibarıyla 510 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameden farklı olmayan 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararname 1994 yılında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak, 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin yasal dayanağını teşkil eden 3991 sayılı Yetki Yasasının 10.02.1995 tarihinde iptali ile, 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin ve buna bağlı olarak da değişikliğe uğrayan Sigorta Murakabe Kanunu hükümlerinin iptali söz konusu olmuştur. Nitekim, Sigorta Murakabe Kanununun 20

nci maddesinin üçüncü fıkrasının (d) bendi, 9 uncu maddesinin son fıkrası ile bunun sonucunda Acenteler Yönetmeliği, 26 ıncı maddesinin son fıkrası ile 16.01.2003 tarihinde geçerli olacak şekilde 27 nci maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Her ne kadar Sigorta Murakabe Kanunu'nun diğer maddeleri yürürlükteyse de, mevcut düzenlemenin yetersiz olması yeni bir Kanun hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca, mali piyasalarımızın uluslararası piyasalarla bütünleştirilmesi esastır. Bunun sağlanabilmesi için mali piyasalar içinde yer alan sigortacılıkla ilgili düzenlemelerin de AB ve uluslararası standartlara intibak ettirilmesi gereklilik arz etmektedir.

2. Sigorta Şirketlerinin İmaj Sorunu ve Şirketlere Karşı Güven Yetersizliği: Finansal hizmetler alanında sözleşmenin uygulanması sırasında belki de en fazla ihtilaf ve şikayetlerin ortaya çıktığı alan sigortacılıktır. Sektördeki birtakım şirketlerin özellikle tazminat ödeme konusunda izlediği olumsuz uygulamalar ile geçtiğimiz yıllarda 16 şirketin faaliyetinin durdurulması ve bu şirketlerden 5'inin iflas etmiş olması sektöre olan güveni azaltıcı etkide bulunmuştur. Tüm bu etkenler sigortacılık konusunda toplumdaki genel bilgi eksikliği ile birlikte, sigorta ürünlerine olan talebin aleyhine işleyen bir unsur olmuştur.

3. Fiyata Dayalı Rekabet Sorunları: Türk sigorta sektöründe genel olarak şirketler arasındaki rekabet, hizmet kalitesini ve sigortalı memnuniyetini yükseltme, ürün çeşitliliğini artırma konusunda çalışmalar yapma, tazminat ödeme sürelerini kısaltıcı tedbirler alma gibi şirketlerin uzun dönemde piyasada kalıcı şekilde tutunmalarını destekleyici anlamda olmamıştır. Rekabet daha ziyade, piyasadaki az sayıda şirketin sigorta primlerini aşağı çekmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Nakliyat sigortaları başta olmak üzere bazı branşlarda primler, aktüearyal tekniklerle ve ürünlerin maliyetleriyle izah edilemeyecek seviyelere gerilemiştir. Fiyatların aşağı çekilmesinde, fiyat tespiti için gerekli istatistiki verilerin yetersiz oluşunun yanısıra, doğru risk analizi yapamama ve halihazırda dar olan piyasadan olabildiğince fazla pay alabilme gibi kısa vadeli davranış şekli rol oynamaktadır. Tüm bu etkenler, riziko fiyatının ve maliyetinin altında pazarlanan poliçe sayısını artırmakta, bu da sektör açısından ciddi bir risk teşkil etmektedir.

4. Ürünlerle İlgili Sorunlar: Sigortacılık sektöründe zorunlu sigortalar başta olmak üzere sigorta ürünlerinin çeşitliliğinde yetersizlik söz konusudur. Ayrıca, aktüeryal hesaplamaların çoğu kez gerçekçi ve tekniğine uygun şekilde yapılmaması yanında şirketlerin araştırma-geliştirme birimlerinin yetersiz olması da yeni ürün

geliştirme sürecini olumsuz etkilemektedir. Poliçelerin yeterince açık ve net olmaması da sözleşmenin uygulanışı ve hasar ödeme süreçlerinde ihtilaflara yol açabilmektedir.

5. Sigorta Konusunda Bilgi ve Bilinç Eksikliği: Sigortacılık, risk hesaplamalarına dayanan ve kapsamlı matematik ve aktüeryal teknikleri kullanan, bu nitelikleri itibarıyla da mali sektörde halk tarafından anlaşılması en zor alanların başında gelmektedir. Sigortacılık tekniği, sigortacılık kavramları, sigorta türlerinin hangi rizikolara ne ölçüde teminat verdiği gibi konular genellikle halkımız tarafından çok iyi bilinmemektedir. Ayrıca, toplumdaki bilinç eksikliğinin giderilmesine, sigortacılığın ve sigorta ürünlerinin halka tanıtılmasına yönelik olarak ülke genelinde herhangi bir çalışma veya kampanya yürütülmemiş olması da bilinçlendirme konusunda bir gelişme sağlanamamasına katkıda bulunmuştur.

6. İhtilafların Geç Çözülmesi: Sigorta sözleşmesinin tarafı olan sigorta ettirenler veya sigorta sözleşmesinden menfaat sağlayan kişiler ile riski üstlenen taraf arasındaki ilişkiler sözleşme hukukunun konusudur. Sigorta ettirenler veya sigorta sözleşmesinden menfaat sağlayan kişiler ile riski üstlenen taraf arasındaki uyuşmazlıklar adli yargı mekanizmalarıyla çözümlenmektedir. Ancak sigortacılık alanında ihtisas mahkemelerinin olmaması, yargı sürecinin uzun zaman alması ve masraflı olması, sigortalıların mağduriyetine neden olmakta ve zararın telafisi uzun zaman aldığından sigortanın var olma amacına aykırılık teşkil etmektedir. Bu nedenle, sigortalılar, bazı uyuşmazlıklarda, riski üstlenen tarafların haksız da olsa önerdikleri tazminatı kabul etmek durumunda kalmaktadır. Bu durum, sigortacılık sektörüne olan güveni sarsan bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

7. Aracılarla İlgili Sorunlar: Sigorta acenteleri, sigortacılık sektöründe sigortacılık işinin bir çok aşamasında doğrudan rol üstlenen ve bir veya birden çok sigorta şirketiyle olan ilişkileri ile önem kazanan sigortacılık aktörleridir. Acente, sigortalıyı doğrudan ilgilendiren ve satın aldığı hizmetin kalitesini etkileyen, dolayısıyla da sigortalının yaşam kalitesine olumlu veya olumsuz etkide bulunan bir rol üstlenmektedir. Sigorta ürünlerinin pazarlanmasında en önemli rolü üstlenen ve sözleşmenin her safhasında sigortalılarla bire bir ilişki halinde olan sigorta acentelerinin pek çoğunun mesleki eğitim alanında eksikliği bulunmaktadır. Bunda, teknik bir faaliyet olan sigorta acenteliğinin, münhasıran iştigal edilen bir meslek olarak gelişmemiş olması önemli rol oynamıştır.

8. Eksperlerle İlgili Sorunlar: Sigorta eksperleri, genel olarak hasarın ortaya çıkması noktasında rol üstlenen ve bağımsız yapılarıyla önem kazanan sigortacılık

aktörleridir. Eksperin bağımsızlığı, hem sigorta ettiren hem de sigortacı açısından büyük öneme haizdir. Eksperin, ön ekspertizdeki veya ortaya çıkan hasara ilişkin oluşturduğu kararının objektif, yansız ve bağımsız bir şekilde ortaya çıkması, sözleşme taraflarının haklarının korunmasında son derece önemlidir. Bununla birlikte, sektördeki birtakım şirketlerin eksperleri, kendilerine tabi kişiler olarak görme eğilimi ve bunun meslek mensupları tarafından algılanması, bazı eksperlerin uygulamada tam anlamıyla bağımsız ve tarafsız olarak hareket edebilme iradelerinde zaman zaman zaafiyete neden olmaktadır.

9. Vergi Düzenlemeleri ile İlgili Sorunlar: Sektörün tabi olduğu vergi düzenlemeleri ile ilgili sorunlar aşağıda yer almaktadır:

- Ödenen primlerin sabit bir oranı için yeterli vergi avantajı sağlanamamaktadır.
- Vefat halinde ödenecek tazminatın vergilendirilmesi, sigorta ürünlerine olan talebi etkilemektedir.
- Sigorta şirketlerinin sigortalılara yaptıkları toptan ödemeler ücret olarak nitelendirilmektedir.
- İptal edilen poliçelerde, iptal tutarı, iptali izleyen dönemin BSMV matrahından indirilememektedir.
- Sigortacılık sektörü, özellikle uzun vadeli fon yaratma kapasitesi bulunan hayat sigortalarında uygulanan vergi politikaları ile olması gerektiği gibi teşvik edilememiştir.

4.2. AB'ye Katılım Sürecinin Etkileri

4.2.1. Sigortacılıkta Genel Hatlarıyla AB Müktesebatı

AB mevzuatı, Birliği kuran antlaşmalar (birincil mevzuat) ile ikincil düzenlemelerden oluşmaktadır. AB'de sigortacılık konusundaki düzenlemelerin büyük bölümünü ikincil mevzuat olan direktifler oluşturmaktadır. Esnek yapıda mevzuat düzenlemeleri olan direktiflerin büyük çoğunluğu düzenleme ve denetlemeye ilişkindir. Direktifler çerçevesinde alınacak kararların ulusal mevzuata uyarlanması üye devletlere bırakılmaktadır. Bu nedenle direktiflerin uygulanabilmesi için ulusal hukuka adapte edilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle Hazine Müsteşarlığının mevzuat uyumlaştırma konusunda esas aldığı mevzuat direktiflerdir.

Sigortacılık alanında AB direktifleri; hayat sigortası, hayat-dışı sigortacılık faaliyetleri, motorlu taşıtlar, muhasebe, mali tablolar ve denetim, yükümlülük karşılama yeterliliği, istatistik, tasfiye ve yeniden yapılanma, aracılar, reasürans, koasürans, e-ticaret ve uzaktan satış, sigorta komitesi, rekabet ve sigorta gruplarının ek denetimi konularındadır.

4.2.2. AB Müktesebatına Uyumun Mevcut Düzeyi

AB sigortacılık mevzuatının temel prensipleri Türk sigortacılık mevzuatında yer almasına rağmen, halihazırda AB düzenlemeleri ile ülkemiz uygulamaları arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır.

AB'nin ilgili sigortacılık direktifleri karşısındaki Türk sigortacılık mevzuatının mevcut durumu aşağıdaki şekildedir:

- AB Direktiflerinin sekizi ile uyum içindedir: 64/225/EEC, 76/580/EEC, 77/92/EEC, 79/267/EEC, 87/344/EEC, 90/619/EEC, 91/674/EEC, 92/96/EEC,
- AB Direktiflerinin beşi sadece üye ülkeler için uyum gerektirmektedir: 91/323/EEC, 91/371/EEC, 91/675/EEC, 2155/91/EEC, 93/43/EEC,
- AB Direktiflerinin on biri ile uyum gerekmektedir: 72/166/EEC, 73/239/EEC, 73/240/EEC, 78/473/EEC, 84/5/EEC, 88/357/EEC, 90/232/EEC, 90/618/EEC, 92/49/EEC, 97/828/EC, 97/78/EC.

Sigorta ve reasürans şirketlerinin kuruluş aşamasında aranan şartlar yerli ve yabancı girişimciler için aynıdır ve bu anlamda herhangi farklı bir uygulama bulunmamaktadır. Sigorta ve reasürans şirketlerinin faaliyetleri ve kuruluşlarına ilişkin gerekli şartlar, Avrupa ülkelerindeki gerekli şartlarla benzerlik arz etmektedir.

Pazara giriş, izin ve ruhsata tabidir. Yönetici ve ortaklara ilişkin kurallar AB'nin kurallarıyla uyumludur.

Türk Sigortacılık Mevzuatı AB'de olduğu gibi hayat ve hayat-dışı arasında bir fark gözetmemektedir. Bu iki ana sigorta branşı tek bir mevzuat altında toplanmıştır. 1998 yılının başlangıcından itibaren sigorta şirketlerine hayat ve hayat-dışı işlemlerini ayırma zorunluluğu getirilmiş, kompozit şirketlerin hayat poliçesi üretebilmeleri için sigortacılık işlemlerinde söz konusu ayırıma gitme zorunluluğu getirilmiştir.

AB'deki reasürans ve retrosesyon konusunda yerleşme ve hizmet sunma serbestisi üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması hakkındaki 25 Şubat 1964 tarihli Konsey Direktifi (64/225/EEC) hükümlerinin muadilleri, 7397 sayılı Sigorta

Murakabe Kanunu ve bunda değişiklik yapan 539 sayılı Karar, Sigortacılık ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelik ve 1160 sayılı Mükerrer Sigorta Hakkındaki Kanunda yer almaktadır.

AB'deki hayat sigortası dışındaki doğrudan sigorta işine giriş ve faaliyeti sürdürme ile ilgili kanun, tüzük ve idari kararların koordinasyonu hakkındaki 73/239/EEC sayılı Direktifte değişiklik yapan 29 Haziran 1976 tarihli Konsey Direktifi (77/92/EEC) hükümlerinin muadilleri, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ve bunda değişiklik yapan 539 sayılı Karar ile Sigortacılık ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelikte yer almakta olup, mevzuatımız ilgili AB Direktifi hükümleri ile uyumludur.

AB'deki sigorta acenteleri ve aracıların faaliyetleri konusunda yerleşme ve hizmet sunma serbestisinin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayacak tedbirler hakkındaki 13 Aralık 1976 tarihli Konsey Direktifi (76/580/EEC) ile değişikliklerinde yer alan hükümlerin muadilleri, Sigorta ve Reasürans Aracıları hakkındaki Yönetmelikte yer almakta olup, mevzuatımız ilgili AB Direktifi hükümlerine uyumludur.

79/267/EEC sayılı Direktifin taşıdığı hükümlerin muadilleri, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ve bunda değişiklik yapan 539 sayılı Karar ile Hayat Sigortası hakkındaki Yönetmelikte yer almakta olup, mevzuatımız ilgili hükümlere uyumludur.

87/344/EEC sayılı Direktifin taşıdığı hükümlerin muadilleri, Hukuki Giderler Sigortası Dalının Kurulması Hakkındaki Tebliğde yer almakta olup, mevzuatımız ilgili hükümlere uyumludur.

90/619/EEC sayılı Direktifin taşıdığı hükümlerin muadilleri, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ve bunda değişiklik yapan 539 sayılı Karar ile Hayat Sigortası hakkındaki Yönetmelikte yer almakta olup, mevzuatımız ilgili hükümlere uyumludur.

91/674/EEC sayılı Direktifin taşıdığı hükümlerin muadilleri, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ve bunda değişiklik yapan 539 sayılı Karar ile Sigortacılık ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelikte yer almakta olup, mevzuatımız ilgili AB Direktifi hükümleri ile uyumludur.

92/96/EEC sayılı Direktifin taşıdığı hükümlerin muadilleri, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ve bunda değişiklik yapan 539 sayılı Karar ile Hayat Sigortası hakkındaki Yönetmelikte yer almakta olup, mevzuatımız ilgili hükümlere uyumludur.

95/26/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifinin taşıdığı hükümlerin muadilleri, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ve bunda değişiklik yapan 539 sayılı Kararda yer almakta olup, mevzuatımız ilgili hükümlere uyumludur.

Son olarak, Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanan, sektörün AB sürecinde temel vizyonunu ifade eden ve ivedilikle yasalaşması ülkemizin AB'ye tam üyelik çalışmalarında büyük önem arz eden Sigortacılık Kanunu Tasarısı Taslağının AB mevzuatı karşısındaki durumu aşağıda yer almaktadır:

a) Kanun Taslağında Yer Alan ve AB Mevzuatı ile Uyum Sağlanan Konular

1. Kuruluş öncesi ön izin kaldırılmış; izin ruhsat aşaması ile ilişkilendirilerek AB mevzuatına uyum sağlanmıştır.

2. Şirketler için branşlar itibarıyla asgari sermaye miktarı öngörülmek suretiyle AB direktifleriyle uyum sağlanmıştır. Halihazırdaki durumda olduğu gibi, hayat ve hayat-dışı ayrımı aynen korunmuş, ancak kuruluş sermayesi yerine faaliyet sermayesi esası benimsenmiştir. Buna göre AB Direktifleri dikkate alınarak Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakanlık tarafından belirlenecek sigorta branşlarında faaliyet göstermek isteyen sigorta şirketleri, kuruluş aşamasında öngörülen sermayeyi o branşlar itibarıyla Hazine Müsteşarlığı tarafından tespit olunacak miktara yükseltmek zorunda olacaktır.

3. AB Direktiflerinde olduğu gibi ruhsat iptal nedenleri şirketlerin mali durumlarıyla ilişkilendirilerek yeniden düzenlenmiştir.

4. AB mevzuatında olduğu gibi şirketin belirli bir süre boyunca sigorta sözleşmesi akdetmemesi ruhsat iptal nedeni sayılırken faaliyete ara verilmesi, ruhsat alındıktan sonra bir yıl içerisinde sigorta sözleşmesi akdedilmemesi ve faaliyet gösteren bir şirketin altı ay süreyle sigorta sözleşmesi akdetmemesi şeklinde ikiye ayrılmıştır.

5. Tarifeler kural olarak serbest bırakılmış ve ilke olarak AB mevzuatı ile uyum sağlanmıştır.[9]

6. Zorunlu sigortaya ilişkin olarak teminat belirleme yetkisi alınmış, tarifeler serbest bırakılmıştır.

[9] Hayat, bir yıldan uzun süreli ferdi kaza, sağlık ve hastalık sigortaları tarifeleri ile prim, formül ve cetvellerinin uygulamaya konulabilmesi Bakan tarafından Müsteşarlığın onayına tabi kılınabilecek veya özel kanunlardaki hükümler saklı kalmak kaydıyla gerek görülen hallerde, tespit ve ilan ettiği aracılık komisyonları ile tasdike tabi tarifeleri serbest bırakabilecektir.

7. Kuruculardа aranılan "güvenilir kişi olma" şartı AB mevzuatı ile uyumludur.

8. Gerekli mesleki niteliklere ya da deneyime sahip kişilerce yönetilme gerekliliği şeklindeki AB direktifi ile uyum sağlanmıştır.

9. AB Direktiflerinde olduğu gibi sermaye ve oy haklarının devrine ilişkin olarak mevcut kanundaki her yüzde 10'luk pay değişikliği kriteri kaldırılmış, sadece belirli eşikler için izin kabul edilmiştir. Ayrıca, doğrudan veya dolaylı edinimler arasında bir fark olmayacağı da tasarıda açık bir şekilde ifade edilmiştir.

10. Aktüerler ve aracılarla ilgili hususlar ilke olarak uyumludur.

11. Karşılıklarla ilgili düzenlemelerde uyum sağlanmıştır.

12. Tasfiye, birleşme, devir ve portföy devri ile iflas konularında sigortalılara sözleşmeyi sona erdirme hakkı tanınması bakımından AB mevzuatı ile uyum sağlanmıştır.

13. AB direktifleri uyarınca gizlilik esas olup zorunluluk arzeden durumlarda üye ülkeler tarafından bilgi istenebilmesinin düzenlenebileceği öngörüldüğünden taslaktaki bilgi verme yükümlülüğü ilke olarak AB mevzuatı ile uyumludur.

14. AB mevzuatına aykırı olan 1160 sayılı Mükerrer Sigorta İnhisarı Hakkında Kanunun yürürlükten kalkacağı öngörülmek suretiyle uyum sağlanmıştır.

b) Taslakta Düzenlenmemekle Birlikte İkincil Mevzuatta Yer Alacak Konular

1. Ruhsat aşamasında aranılan işletme planının içeriği AB ile uyumlu şekilde yönetmelikte yer alacaktır.

2. Branş ayrımları Bakanlar Kururlu Kararıyla, buna göre aranılacak asgari ödenmiş sermaye miktarı ise Müsteşarlıkça belirlenecektir.

3. Teknik karşılıkların yatırılacağı varlıklara ilişkin ilkeler ile ne oranda yatırılacağına ilişkin düzenlemeler yönetmelikle yapılacaktır.

4. AB direktiflerine uygun olarak aracılarda yeterli mali kapasiteye sahip olma hususu daha sonra yönetmelikle düzenlenecektir.

c) Uyum İçin Düzenleme Yapılmasına Gerek Olmayan Konular

1. Direktiflerde, her üye devletin herhangi bir ret halinde mahkemeye başvurabilme hakkını elde etmek için yasal düzenleme yapması da kabul edilmiştir. Ancak, Türk hukuk sistemi içerisinde idarenin her türlü kararı idari yargıya tabi olduğundan, bu konuda söz konusu Kanun Tasarı Taslağında özel bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmamaktadır.

2. AB direktiflerinde, aracıların kendi üye devletlerinde tescil olunması ve bunun faaliyete başlama ve sürdürmenin ön koşulu olması gerektiği şeklinde düzenleme mevcuttur. Taslakta bu yönde bir hüküm yer almamakla birlikte, konu Türk Ticaret Kanununda düzenlendiği için direktiflerle aykırılık söz konusu değildir.

d) AB Mevzuatı ile Tamamen Uyumsuz Konular

1. Yabancılar için Türkiye'de şirket kurma veya şube açma suretiyle faaliyette bulunma esası getirilmiş olması nedeniyle AB mevzuatı ile şu an için uyum sağlanamamıştır. Ancak, yabancı şirketlerin Türkiye'deki faaliyetlerine ilişkin esaslar Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenecektir. Böylelikle, tam üyelik veya hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin müzakereler çerçevesinde Kanun değişikliğine gerek kalmaksızın uyum sağlanmış olacaktır.

2. Bazı sigortaların Türkiye'de yapılacak olmasının zorunlu kılınması AB mevzuatı açısından uyumsuzluk teşkil etmektedir.

e) AB Mevzuatı ile Uyumsuz Olmasına Rağmen Gerektiğinde Yeni Düzenleme Yapılarak AB Mevzuatı ile Uyum Sağlanabilecek Konular

1. Taslağa göre sigorta genel şartlarının Hazine Müsteşarlığı tarafından onaylanması esastır. Ancak Müsteşarlık, gerek piyasa koşullarının oluşması, gerekse AB'ye tam üyelik hallerinde onay zorunluluğunu kaldırma ve genel şartların belirlenmesini sigorta şirketlerine bırakma yetkisine sahiptir. Bu şekilde AB mevzuatı ile uyum sağlanmış olacaktır.

2. Diğer taraftan, yurt dışında yaptırılabilecek sigortaların kapsamı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenecektir. Böylelikle, tam üyelik veya hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin müzakereler çerçevesinde Kanun değişikliğine gerek kalmaksızın uyum sağlanmış olacaktır.

f) Türk Hukuk Sistemine Uygun Olmadığı İçin Düzenleme Yapılmasına Gerek Bulunmayan Konular

1. AB direktiflerine göre, sigorta aracısı serbest iş şeklinde ya da maaşlı eleman olarak sigortacılık faaliyeti yapan kişileri ifade etmektedir. Ancak, maaşlı eleman olarak iş yapanlar bağımsız tüccar yardımcısı olmadıklarından (Kastedilen bağımsızlık direktifindeki anlamda bir bağımsızlık değildir. Sadece tacirin denetimi altında olmamayı ifade etmektedir.) sigortacılık kanununda düzenlenmeleri uygun değildir. Nitekim, bu kimseler hakkında Türk Ticaret Kanununda düzenlemeler mevcuttur.

2. Direktiflerde acenteler için de sorumluluk sigortası yaptırılmasından bahsedilmektedir. Acentenin sorumluluğunun şirkete karşı olması ve gerektiğinde acentesinden sorumluluk sigortası yaptırmasını isteyebilecek olması nedeniyle bu şekilde bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmamaktadır.

g) AB'ye Tam Üyelik Halinde Hayata Geçirilecek Düzenlemeler

1. Yabancı acentelerin Türkiye'deki faaliyetleri ile Türkiye'deki acentelerin yabancılar adına Türkiye'deki faaliyetlerine ilişkin esaslar Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenecektir. Böylelikle, tam üyelik veya hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin müzakereler çerçevesinde Kanun değişikliğine gerek kalmaksızın uyum sağlanmış olacaktır.

2. Yabancı eksperlerin Türkiye'deki faaliyetlerine ilişkin esaslar Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakanlık tarafından belirlenecektir.

4.3. Geleceğe Dönük Stratejiler

Finansal hizmetler alanında önemli bir yer tutan sigorta sektörünün, AB'ye uyum sürecinde sağlıklı ve rekabetçi bir yapıya kavuşabilmesi, sektörü yakından ilgilendiren mevzuat değişikliklerinin hızla gerçekleştirilmesi ile mümkün olacaktır. Bu kapsamda sektör için AB süreci son derece önemli bir fırsattır. Yapılan ve yapılacak olan çalışmalarda bu sürecin getirdiği dinamizmden en etkin şekilde yararlanmak için çalışmalar yürütülmektedir. Sektörün sağlıklı şekilde yapılandırılması ve gelişimi açısından son derece önemli görülen konular aşağıda başlıklar halinde yer almaktadır.

a) Sigortacılık Kanunu Tasarısı Taslağının Yasalaşması: Sigortacılık sektörünün büyümesini artırması için gereken en önemli adım sigorta düzenleme ve denetleme işlemlerini en etkin şekilde gerçekleştirecek altyapının oluşturulmasıdır. Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakan tarafından Başbakanlığa sunulmuş bulunan ve AB normları dikkate alınarak hazırlanan Sigortacılık Kanunu Tasarısı Taslağının ivedilikle yasalaşması AB sürecinde ülkemiz açısından büyük önem arz etmektedir.

Söz konusu Taslak, sigortacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik genel hükümlerin yanı sıra, sigortacılık sektörünün önemli unsurları olan acenteler ve eksperler tarafından kurulacak meslek birliklerine ve sigortalılar ile sigorta şirketleri arasındaki ihtilafların yargı sürecine intikal etmeden çözülebilmesi

için sigortacılıkta tahkim müessesesinin oluşturulmasına ilişkin hükümler de içermektedir.

Taslağın hazırlanması sırasında ilke olarak Avrupa Birliği kriterlerine uyum sağlanması gözetilmiştir. Hazırlanan Taslak, hukuk sistemimizle paralel olarak bir çerçeve kanun niteliğinde hazırlanmış, uygulamaya ilişkin esaslar ise ikincil düzenlemelere bırakılmıştır. İkincil mevzuatın hazırlanması sırasında AB Direktifleri temel hareket noktasını oluşturacaktır. Bu şekilde, kanun değişikliğine gerek kalmaksızın, bir yandan AB'ye tam üyelik durumunda ikincil mevzuat ile uyum sağlanacak, bir yandan da Direktiflerde meydana gelebilecek değişiklikler hızlı bir şekilde hayata geçirilebilecektir.

b) Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Yasalaşması: Yeni hazırlanan Türk Ticaret Kanunu Tasarısının altıncı kitabı sigorta hukuku başlığını taşımakta olup; sigorta sözleşme hukukuna ilişkin hükümler ihtiva etmektedir. Tasarı hazırlanırken Avrupa Birliği normları ve üye ülke mevzuatları dikkate alınmıştır. Tasarıda can sigortaları ve sorumluluk sigortaları olarak ikili bir ayrım benimsenmiştir. Bu kapsamda mevcut kanunda bulunmayan sorumluluk sigortalarına ilişkin düzenlemelerin Tasarıda yer alması olumludur. İlgili taslağın ivedilikle yasalaşması, Türk sigorta sözleşme hukukunun modern bir yapıya kavuşması için önemli bir adım olarak görülmektedir.

c) Ürün Çeşitliliğini Artırmaya Yönelik Mevzuat Değişikliklerinin Gerçekleştirilmesi: Sektörde sunulan ürün çeşitliliğinin artırılması ve bu kapsamda ilgili mevzuat değişikliklerinin gerçekleştirilmesi; sektörün gelişimi, kendini yenileyebilmesi ve tüketiciye daha iyi hizmet verebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

d) Sigortalıların Bilgilendirilmesine Yönelik Çalışmaların Yapılması ve İlgili Mevzuat Değişikliklerinin Gerçekleştirilmesi: Sektördeki mevcut yüksek potansiyelin değerlendirilebilmesini sağlamak amacıyla sigorta ürünlerine olan talebin artırılması ve sigortalıların sigortacılık ve sigorta ürünleri hakkında daha kapsamlı şekilde bilgi sahibi olması büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, sigorta ürünlerinin bireylere tanıtımı konusunda, hem sigorta şirketleri hem devlet kurumları hem de üniversitelerin işbirliği halinde önemli projeler geliştirmeleri ve uygulamaları gerekmektedir.

Bu projelerle, toplumdaki sigorta bilincinin artırılması sağlanmalıdır. Özellikle de ilköğretim çağındaki çocuklara yönelik olarak sigorta bilincinin arttırılması

yolunda çalışmalar yapılması sektörün geleceği açısından büyük önem taşıyacaktır. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ekonominin temel taşlarından biri olan sigortanın ülkemizde de geliştirilmesi ancak sigorta bilincinin artırılması ve sigortanın her türlü alanda yaygınlaştırılması ile mümkün olacaktır. Bunun için de sigorta kavramının Devlet ve Hükümet politika ve stratejilerinde mutlaka daha etkin bir şekilde yer alması, sektörün gelişmesini engelleyen sıkıntıların ve problemlerin sektör ile işbirliği içinde çözümüne destek verilmesi çok büyük önem arz etmektedir.

e) Sigorta Ettirenler veya Sigorta Sözleşmesinden Menfaat Sağlayan Kişiler ile Riski Üstlenen Taraf Arasındaki Uyuşmazlıkların Hızlı Bir Şekilde Çözülmesi İçin Tahkim Sisteminin Getirilmesi: Ülkemizde sigortacılık alanında ihtisas mahkemelerinin olmaması, yargı sürecinin uzun zaman alması ve masraflı olması, sigortalıların mağduriyetine neden olmakta ve zararın telafisi uzun zaman aldığından sigortanın var olma amacına aykırılık teşkil etmektedir. Bu durum, sigortacılık sektörüne olan güveni sarsan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan, uluslararası uygulamalar incelendiğinde, yapıları farklılık arz etse de bir çok ülkede sigortacılık alanında tahkim müessesesinin mevcut bulunduğu görülmektedir. Bu çerçevede, uluslararası uygulamalarda varolan "Ombudsman Sistemi"nin işleyişine benzer, ülkemizdeki hukuk sistemi ile paralellik sağlanmasını teminen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda yer alan tahkim sisteminin temel esas ve usulleri çerçevesinde bir sistemin getirilmesi zorunluluk arz etmektedir. Bu amaca uygun bir sistem yeni Sigortacılık Kanunu Tasarısı Taslağında yer almaktadır.

f) Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Uyumun Gerçekleştirilmesi: Türk sigorta sektörünün Avrupa Birliği'ne uyumu sürecinde yapılması gereken önemli çalışmalardan biri de, 1.1.2005 tarihinden itibaren AB ülkelerinde uygulanmaya başlanan "Uluslararası Finansal Raporlama Standartları"na uyum sağlanmasıdır. Bu konuda standartların Türk sigorta sektörüne etkin biçimde adapte edilmesi gerekmektedir. Nitekim, bu konudaki çalışmalar Hazine Müsteşarlığı ile Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği tarafından ortaklaşa yürütülmektedir.

g) Solvency Gerekliliklerinin Yerine Getirilmesi: Toplam 7,8 milyar dolarlık aktif büyüklüğe ve kişi başına düşen 65 dolar prim tutarına sahip Türk sigorta sektöründeki şirketlerin, sadece bir şirketi 500-600 milyar dolar aktif büyüklüğe ve ortalama 2.324 dolar tutarında kişi başına düşen prime sahip olan AB sektöründeki şirketlerle serbest bir ortamda rekabet edebilmesi için öncelikle mali yapılarının daha

güçlü olması gerekmektedir. Bu çerçevede, Avrupa Birliği'nde yer alan minimum yükümlülük karşılama yeterliliğiyle bağlantılı Garanti Fonu uygulamasına paralel bir uygulama, hazırlanan Sigortacılık Kanunu Taslağında öngörülmektedir.

Ancak, AB'de sigorta şirketleri için mevcut Solvency sistemini geliştirmek üzere alınması planlanan önlemler dizisi olan Solvency II sistemiyle daha fazla risk belirleneceği ve tutulması gereken sermaye miktarının artacağı da göz önünde tutulmalıdır. Dolayısıyla özkaynakları zaten zayıf olan Türk sigorta şirketleri açısından önemli sonuçlar doğurabilecek bu projenin, sigorta şirketleri tarafından da yakından takip edilmesi ve şirketlerin şimdiden hazırlıklara başlamasının sağlanması gerekmektedir.

h) Sigorta Aracıları ile İlgili Mevzuatın Güncellenmesi: Türk sigorta sektörünün sağlıklı gelişimini teminen sigorta aracılarının faaliyetlerinin düzenlenmesine yönelik mevzuat çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda genel sigortacılık ilkeleri ve AB'nin ilgili düzenlemeleri de dikkate alınarak, sigorta aracılarına ilişkin ikincil mevzuatın güncel bir yapıya kavuşması sektör açısından gereklilik arz etmektedir.

i) Türkiye Sigorta Acenteleri Birliğinin Kurulması: Sigorta acenteliği mesleğinin ve acentelik hizmetinin gelişmesi ve yaygınlaşmasının temini, hizmetlerde uzmanlık ve şeffaflık sağlanabilmesi, mesleki dayanışmanın güçlendirilmesi ve sigorta acenteliği kurumunun yurt içinde ve yurt dışında temsil edilmesi, sigorta acentelerinin mesleki bir birlik çatısı altında toplanması ile mümkün bulunmaktadır. Sigorta acenteliği kurumunun kamu tüzel kişiliğine haiz mesleki bir organizasyon etrafında örgütlenmesi hususu, mesleğin kurumsallaşması, ahlaki değerlerinin belirlenmesi, kayıt prosedürlerine ilişkin gerekli işlemlerin yürütülmesi ve genel olarak sigortacılık piyasasına kendi bakış açısından katkı sağlaması son derece önem taşımaktadır. Oluşturulacak birlik, sigortacılık piyasasının adil ve güvenilir bir şekilde kamu yararına faaliyetlerini sürdürmesi ve serbest piyasada tüketicinin korunması için çok önemli iki mekanizmanın oluşmasını sağlayacaktır.

j) Türkiye Sigorta Eksperleri Birliğinin Kurulması: Sigorta eksperliği mesleğinin ve eksperlik hizmetinin gelişmesi ve yaygınlaşmasının sağlanması, bağımsızlık ve tarafsızlığının korunması, mesleki dayanışmanın güçlendirilmesi ve sigorta eksperliği kurumunun yurt içinde ve yurt dışında temsil edilmesi, sigorta eksperlerinin bir birlik çatısı altında toplanması ile mümkün bulunmaktadır. Bu doğrultuda, sigorta eksperliği kurumunun kamu tüzel kişiliğine haiz mesleki bir

organizasyon etrafında örgütlenmesi hususu, söz konusu mesleğin kurumsallaşması, ahlaki değerlerinin belirlenmesi, ruhsatlandırma ve kayıt prosedürlerine ilişkin gerekli işlemlerin yürütülmesi ve genel olarak sigortacılık piyasasına kendi bakış açısından katkı sağlaması son derece önemlidir. Sözü edilen birlik, sigorta eksperlerine ilişkin gerekli kayıt ve ruhsatlandırma işlemleri ile çok çeşitli temsil işlerini de üstlenecek bir yapıda olmalıdır. Eksperler Birliği, aynı zamanda yasa koyucunun iradesinin gerçekleşmesi ve adil bir sigortacılık piyasasının oluşması için de önemli roller üstlenecektir.

k) AB Mali Fonlarının Etkin Şekilde Kullanılması: Ülkemizin AB'ye uyum sürecinde, AB'nin diğer üye ülkelerine yaptığı gibi ve AB ile entegrasyon sürecinin bir gereği olan ve üye ülkelerin rekabet seviyelerinin birbirleriyle eşit düzeye getirilmesi için oluşturulan mali fonlardan, Türk sigorta sektörünün de etkin ve verimli bir şekilde kullanmasının sağlanması önem arz etmektedir. Özellikle, sigortalı sayısının artırılması için üyelik öncesinde sektörün ihtiyaç duyduğu fonların, sübvansiyonların ve koruyucu önlemlerin tespit edilmesi ve diğer ülkelerin AB üyelik sürecinde olduğu gibi, ülkemize de kullandırılmasının sağlanması gerekmektedir.

l) Vergisel Teşviklerin Oluşturulması: Sigortacılık faaliyetlerinin artırılması ve özellikle ekonomide sermaye birikimine olanak sağlaması açısından hayat sigortalarında teşvik edici mahiyette ve mevcut vergi avantajlarını daha da artıracak şekilde vergi politikalarının oluşturulması sağlanmalıdır.

m) Aktüerya Biliminin Etkin Şekilde Kullanılması: Sigortacılık faaliyetlerinde kamusal denetimin yanısıra iç denetim de büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, prim hesabından sigorta tazminatının ödenmesine kadar geniş bir yelpazede aktüerya ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan, sigortacılık sektörüne genel olarak bakıldığında, son yıllarda yatırım enstrümanlarının reel getirileri azalmaya başladığından, sektörde mali gelirlerin genel giderleri karşılamada yetersiz kaldığı ve bu aşamada teknik karlılığın üzerinde çalışmaların yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede aktüerya bilimi ön plana çıkmakta olup, bu alanda ihtiyaç duyulan eğitim ve yatırımların gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

n) Kredi Sigortasının Yaygınlaştırılması: Dünya finans piyasalarında yaygın olarak kullanılan ve Türk finans piyasalarının gelişimine önemli katkıları olacak kredi sigortası uygulamasının daha kolay kullanılabilir hale gelmesi ve bu ürünün yaygınlaştırılması, ülkemiz sigorta sektörünün büyümesi açısından önem arz etmektedir.

5. BANKA DIŞI MALİ KURUMLAR

Yatırımların finansmanı için bankacılık ve sigortacılık sektörü dışında alternatif finans tekniklerini içeren faktoring, finansal kiralama, tüketici finans şirketleri, Türk finans sisteminde yer alan diğer önemli sektörleri oluşturmaktadır.

5.1. FAKTORİNG

Ekonomik gelişmenin gerektirdiği kaynak ihtiyacı, yeni finansal teknikleri ve finansal kurumları beraberinde getirmiştir. Önce gelişmiş ülkelerde uygulamaya konan bu yeni finansal teknikler, finans piyasalarının hızlı gelişmesi ve dünya ekonomisindeki bütünleşme sonucu gelişmekte olan ülkelere de yayılmıştır. Bu yeni finansal ürünlerden biri de "faktoring"tir.

Yurt dışında, özellikle Amerika'da bir asırdan beri modern şekli ile uygulanmakta olan faktoring işlemlerine aslen Anadolu'da 4000 yıl önce Kaneş(Kültepe-Kayseri)'de Asurlular zamanında başlanmıştır. Türkiye'de modern şekli ile 1988 yılında bir banka tarafından başlanmış, daha sonra, yurt dışında bu işlemlerin genel olarak bankalar dışında kurulmuş faktoring şirketleri tarafından yürütüldüğünün anlaşılması üzerine 1990 yılında ilk faktoring şirketi kurulmuştur. Bu yıldan itibaren faktoring sektörü şirketleşme bazında gelişmesini sürdürmüştür.

1994 yılına kadar Türkiye'de faktoring işlemleri Borçlar Kanununun alacağın temliki ile ilgili hükümleri ile Ticaret Kanunu genel hükümleri içinde yürütülmüştür. 1994 yılında çıkarılan Ödünç Para Verme İşlemleri Hakkında 545 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile mevzuatımıza ilk defa faktoring şirketi tanımı girmiş ve bu konuda bazı düzenlemeler getirilmiştir. Aynı yıl Faktoring Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır. Bu yönetmelik faktoring sektörünün hukuki altyapısını oluşturmanın ilk adımlarından biri olarak büyük önem taşımaktadır.

1988 yılından sonra hızlı bir gelişme süreci içinde olan bu yeni finansal teknik, özellikle KOBİ'ler açısından çok önemli bir finansal üründür. Çünkü KOBİ'lerin banka kredilerinden yararlanma olanakları görece daha sınırlıdır. Bankalar, kredi verecekleri işletmelerin güçlü bir bilançoya ve yeterli teminata sahip olmasını isterler ki KOBİ'ler genellikle bu nitelikler bakımından nispeten dezavantajlı durumdadır. Bu durumda KOBİ'lerin nakit yönetimi için kullanabilecekleri finansman kaynaklarından en önemlisi faktoring olmaktadır.

Faktoring, KOBİ'lerin yurt içi satışlarına dayalı olarak finansman sağladığı ve bu tip işletmelerin önemli zamanını alan alacakların tahsili işlemlerini yürüttüğü gibi, yurt dışı işlemlerle de ihracatı kolaylaştırmakta, sunduğu finansman yanında ihracat bedelinin ödenmesini garanti etmek ve bu bedelin vadesinden önce yurda getirilmesine olanak sağlamaktadır.

KOBİ'ler açısından önemi bir yana, faktoring gibi banka dışı finansal ürünlerin mali kesim içindeki ağırlıklarının artması, Türk ekonomisi açısından da önemli yararlar sağlayacaktır. Türk ekonomisinde yaşanan krizlerin önemli nedenlerinden biri de finans sektöründe farklılaşmanın olmamasıdır. Bankaların piyasanın ağırlıklı kısmını oluşturması, diğer bir deyimle banka dışı finans kurumlarının bu piyasada yeterli bir büyüklüğe ulaşamamış olması, ulusal veya uluslararası piyasalarda yaşanan olumsuzlukların kısa sürede ekonomik krize dönüşmesine neden olmaktadır. Faktoring gibi alternatif finans kurumlarının yeterince gelişememiş olması dolayısıyla mali veya ekonomik beklentileri olumsuz yönde etkileyen bir olay karşısında bankaların, kredileri dondurmak, verilmiş kredileri geri istemek, faizleri artırmak gibi davranışları çok kısa sürede reel ekonomik kesimi etkileyerek çok önemli sorunlara yol açmaktadır. Bu tür olayların reel ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletecek yollardan biri faktoring gibi alternatif finans kurumlarının piyasadaki etkinliklerini artırmaktır.

5.1.1. Durum Analizi

Hukuki ve ticari anlamda faktör, mal satımı ve hizmet arzı ile uğraşan işletmelerin bu satışlar dolayısı ile doğmuş veya doğacak alacakları temellük ederek tahsilini üstlenen, bu alacaklara karşılık peşin ödemelerde bulunarak finansal kolaylıklar sağlayan, aynı zamanda mali, ticari ve idari konularda işletmeye verdiği hizmetler karşılığı ücrete hak kazanan kişi veya kuruluştur.

1990'lı yıllar boyunca oluşturulan hukuki altyapı yeterli gibi görünmesine rağmen, faktoring hakkında olumsuz yargıların ilk kaynağını da oluşturmuştur. Öncelikle faktoring hizmet ağırlıklı bir finansman tekniği olarak ödünç para işlerinden farklıdır. Ayrıca 545 sayılı KHK aynı zamanda ikrazatçıları da düzenleyen bir kararname olduğundan faktoring hizmetlerinin ikrazatçılık olarak algılanmasına neden olmuştur. Ayrıca, bazı ikrazatçıların, faktoring ismi altında faaliyet göstermeleri de faktoring konusunda karmaşa oluşturmuştur.

Olumsuz yargılara rağmen faktoring, özellikle yasal altyapısının oluşturulduğu 1994 yılından itibaren, hızlı bir gelişme süreci içine girmiştir. Sektörün, 1995 yılında 43 milyon YTL olan ciro hacmi 2004 yılında 14 milyar YTL'ye yükselmiştir. Benzer bir gelişme toplam aktifler ve özkaynaklarda da görülmektedir. Buna karşın, çalışan sayısında 2001 Krizinden bu yana devam eden bir gerileme söz konusudur.

2004 yılı sonu itibarıyla sektörde 97 kuruluş faaliyet göstermekte ve 1.500 personel istihdam edilmektedir. Toplam özkaynaklar 1 milyar YTL, toplam aktifler ise 4,1 milyar YTL'ye ulaşmıştır. Sektör bu haliyle Türk finans sisteminin yaklaşık yüzde 1'ini oluşturmaktadır. Ayrıca dış ticaret işlemlerinin yüzde 3'ü faktoring aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Tablo 5.1. 1. Seçilmiş Sektör Göstergeleri

	2002	2003	2004
Faktoring Şirketleri (Adet)	110	93	97
Çalışan Sayısı (Kişi)	1.745	1.550	1.500
Toplam Özkaynak (Milyon YTL)	430	671	957
Toplam Aktif (Milyon YTL)	2.091	2.939	4.099
Toplam Aktif/GSYİH (Yüzde)	0,76	0,84	0,95
Türkiye İhracatındaki Payı (Yüzde)	3,49	2,99	3,32

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Faktoring işlemlerinin sektörel dağılımına bakıldığında, sanayi sektörünün yüzde 82, hizmetler sektörünün ise yüzde 18 oranında pay sahibi olduğu görülmektedir. Sanayi sektörü içinde tekstil, otomotiv, gıda ve demir-çelik alt sektörleri ön plana çıkmaktadır.

Tablo 5.1. 2. Faktoringin Dış Ticaret İçindeki Yeri (Milyon Dolar)

	2000	2001	2002	2003	2004
Türkiye için göstergeler					
Dış Ticaret Faktoring Hacmi	921	990	1.260	1.413	2.093
Toplam İhracat	27.774	31.334	36.059	47.252	63.120
Faktoring/ T.İhracat (Yüzde)	3,32	3,16	3,49	2,99	3,32
Dünyada Türkiye'nin yeri					
Dış Ticaret Faktoring Hacmi (Dünya)	41.704	43.460	53.702	59.669	92.158
- Türkiye'nin Payı (Yüzde)	2,21	2,28	2,35	2,37	2,27

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Faktoringin dış ticaret içindeki yeri incelendiğinde, dış ticarete dönük olarak yapılan faktoring işlemlerinin 2000-2004 arasında hızlı bir gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber, ele alınan dönem Türkiye'nin dış ticaret hacminin

de hızla arttığı bir dönemdir ve bu nedenle faktoringin Türkiye ihracatı içindeki payı önemli bir değişim göstermemiş ve yüzde 3 düzeyinde kalmıştır.

5.1.1.1. Dünyada Faktoringin Yeri

2004 itibarıyla tüm dünyada faktöring hacmi toplam 860 milyar Avro düzeyindedir. Bu miktarın 613 milyar Avro ya da yüzde 71'lik kısmı Avrupa ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülkemizin Avrupa ülkeleri içindeki payı yüzde 1,3; dünya faktöring hacmindeki payı ise yüzde 1 düzeyindedir.

Tablo 5.1. 3. Sektörün Seçilmiş Ülke ve Bölgelerdeki Yeri (Milyon Avro)

	2003	2004
Avrupa	546.935	612.504
Amerika	104.542	110.094
Afrika	5.840	7.586
Asya	89.096	111.614
Avustralya	13.979	18.417
Dünya toplamı	760.392	860.215
Türkiye	5.330	7.950

Kaynak: Factors Chain International

Dünya faktöring hacminin yüzde 90'ı yurt içi, yüzde 10'u ise yurt dışı faktoring işlemlerinden oluşmaktadır. Bununla beraber, 2004 yılı içindeki artış oranları dikkate alındığında ihracat faktoringi ve yurt dışı faktoring gibi toplam hacim içinde düşük pay tutan işlemlerin, hızla gelişmekte olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle dışa açık ve Avrupa Birliği'ne entegre olma yolunda hızla ilerleyen Türkiye ekonomisi için ihracat faktoringi gibi ürün türlerinin büyük bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir.

5.1.1.2. GZFT Analizi

Faktoring, hizmet, finansman ve garanti işlevlerini bir arada yürüten tek finansal teknik olma özelliği dolayısı ile işletmelere önemli yararlar sağlamaktadır.

a) Güçlü Yönler:

1. **Alacak Tahsilatı:** Satıcı alacağın tahsil edilmesi ve ilgili kayıtların tutulması işlemleri ile uğraşmamakta, onun yerine bu işleri faktoring şirketi yürütmektedir. Böylece işletme, bir yandan zamandan tasarruf ederek üretim, ticaret, işletmesini geliştirme gibi işlerle daha yakından ilgilenme olanağına kavuşurken, öte yandan alacakların tahsilatı ve yönetimi için yapacağı büro ve personel giderlerinden kısmen veya tamamen kurtulmaktadır.

2. Yurt Dışı Faktoring Hizmeti: Faktoringin hizmet işlevinden kaynaklanan yararlar, ihracat faktoring işlemlerinde daha da ön plana çıkmaktadır. İhracatçı lisan ve ihracat yaptığı ülkenin yasalarını bilmemekten doğabilecek sorunları yaşamayacağı gibi, ülkesindeki faktoring şirketinin ithalat faktörü aracılığı ile ithalatçı firma hakkında elde ettiği bilgilerin kendisine aktarılması sayesinde, malını sattığı kimse hakkında, büyük paralar harcayarak elde edebileceği istihbarat bilgilerine sahip olmaktadır. Bu hizmet sadece yurt dışı işlemler ile sınırlı bulunmamaktadır. Yurt içindeki alıcıları hakkında da faktöring kuruluşunun verdiği limit sayesinde alıcıları hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Böylece pazar payı büyümekte ve satış hacmi artmaktadır.

3. Alacak Yönetimi: Alacakların tahsil edilmesi işleminin faktoring şirketine devredilmesi sonucu, satıcı, bu konu ile ilgili olarak alıcı, yani borçlu ile karşı karşıya gelmeyecek ve bu yüzden aralarındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilecek sorunlar yaşamayacaktır. Ayrıca, faktoring şirketinin konusunda uzman personeli ile gerçekleştireceği iyi bir alacak yönetimi, diğer bir deyimle ödemelerin vadesinde yapılmasını sağlaması, alacakların dönüş hızını artırarak satıcının gecikmelerden doğacak maliyetlerini azaltırkeniş verimini de arttıracaktır.

4. Faktoringin Finansman İşlevi: Faktoringten yararlanan işletmeler için bu finansman yöntemi önemli bir mali kaynak yaratmaktadır. Satıcı, alacaklarının vadesini beklemeden, faktoring şirketinden alacağı ön ödeme ile, bu alacaklarının büyük bir kısmını nakte çevirmiş olacak, hammadde alımı gibi faaliyetlerini önemli derecede etkileyen satın alımlarını peşin yaparak daha ucuza elde etme olanağına kavuşacaktır.

5. Faktoringin Hizmet Alan Şirket Bilançosu Üzerine Etkisi: Satıcı alacaklarını temlik ettiğinde bu alacaklar artık faktoring şirketinin alacakları haline dönüşür ve satıcı artık alıcıdan değil faktoring şirketinden alacaklı hale gelir. Bu nedenle faktoring işlemi ile satıcının firmasının yalnız aktiflerinde bir hareket söz konusudur, alacakların bir kısmı kasa, banka gibi likit hesaplara aktarılmış olmaktadır. Bu durum, satıcının firmasının bilançosunu daha likit bir duruma getirdiği için üçüncü şahıslar veya finans kurumları açısından firmanın kredi değerliliği artmaktadır.

6. **Kaynak tasarrufu:** Faktoring yolu ile finansman sağlayan firma, bu finansal teknikte, finansman ile satışlar arasında bir paralellik kurulduğu için, boşuna veya aşırı kaynak kullanma riskinden korunmuş olmaktadır. Böylece işletmenin

gelişmesine ve işlem hacmine uygun kaynak kullanımı, gereksiz finansman maliyetinden sağlayacağı tasarrufla karlılığı artıracaktır.

7. Garanti İşlevi: Faktoring şirketlerinin temlik aldıkları alacak bedellerinin ödenmemesi halinde doğacak riski üstlenmeleri şeklinde tanımlanabilecek garanti işlevi, borçluların ödeme güçlüğü içine düşmeleri durumunda satıcıyı korumaya yöneliktir. Garanti hizmetinin geçerli olduğu durumlarda, borçlunun vadeden belirli bir süre sonra alacak bedelini ödeyememesi halinde, o süre sonunda, söz konusu alacak tutarı faktoring şirketi tarafından satıcıya ödenmektedir.

8. Rekabet İmkanı: Söz konusu şekli ile garanti işlevi, bir yandan bu hizmetten yararlanan işletmeleri ticari ve politik risklere karşı teminat altına alırken, öte yandan, vadeli satış olanağı sağlayarak, onların rekabet gücünün artmasını ve yeni pazarlara girebilmesini kolaylaştırmaktadır. Özellikle, dış pazarları yeterince tanıma olanağı bulunmayan orta ve küçük ölçekli işletmelerin ihracata yönelebilmeleri faktoringin bu işlevi sayesinde olanaklı hale gelmektedir.

b) Zayıf Yönler:

Kredi Sigortası: Faktoringin garanti işlevi istikrarlı bir ekonomi ve kredi sigortasının yaygın olarak kullanılması gibi koşullara bağlı olduğundan henüz bu koşulları sağlayamamış olan Türkiye'de yurt içi işlemlerde nadir olarak yer almakta ve genel olarak yurt dışı faktoring işlemlerinde uygulanmaktadır.

c) Öneriler:

1. Faktoring Yasası: 1994 yılında çıkarılan Ödünç Para Verme İşleri Hakkında 545 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bu kararnameye dayanılarak düzenlenen Faktoring Şirketlerinin Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik, faktoringin bugünkü yasal altyapısını oluşturmaktadır. Bu yasal düzenlemelerde, faktoringin hizmet işlevi gözardı edilip finansman işlevine ağırlık verilerek bir ödünç verme işlemi şeklinde tanımlanması; uygulamada yanlış algılama ve olumsuz yargılara neden olabilmektedir. Bu durum, faktoring şirketlerinin hedef kitlesi olan KOBİ'lere ulaşımı ve dolayısı ile sektörün gelişmesini engelleyen en önemli unsurlardan biridir. Sorunun çözümü; mevcut yönetmeliğe sektörün gelişimini engelleyen bu unsurları gideren ilaveler yapılarak sağlanabilir.

Mevduat veya benzeri fon toplamaları yasaklanmış olduğu için, toplum açısından bankalar gibi önemli bir risk taşımayan banka dışı finansal kurumların,

bankalardan ayrı yönetmeliklerle düzenlenmesi ve denetlenmesi doğru bir yaklaşımdır. Ayrıca, banka dışı finansal kurumların birçoğu Türkiye'de görece yeni uygulama alanı bulmuş olduğundan, ayrı bir çerçeve kanunu ve bu kanuna bağlı yönetmeliklerle düzenlenmesinin bir yararı da, sorunların çözümünün yönetmelikler vasıtası ile daha kısa sürede ve kolaylıkla sağlanabilecek olmasıdır.

2. Aracılık Maliyetleri: Faktoring sektörü, diğer finansman kurumlarında olduğu gibi, yüksek seviyede dış kaynak kullanmaktadır. Faktoring sektörünün 2004 bilanço toplamının yüzde 23'ü özkaynak ve yüzde 49'u banka kredilerinden oluşmaktadır. İlgili kararname ve yönetmeliğe göre faktoring şirketleri mevduat kabul edemediğinden bankalardan alınan krediler ile faktoring işlemlerini finanse edebilmektedir.

Yurt içi banka kredilerinde faktoring şirketleri yüzde 5 BSMV ödemektedir. Bu kaynak müşterilere kullandırılırken yine yüzde 5 BSMV uygulanmaktadır. Bu durum, faktoring şirketlerinin finansman maliyetini yükseltirken interbanktan fonlanma imkanı olan ve bunun için de sadece yüzde 1 ödeyen bankalar ile faktoring şirketleri arasında haksız bir rekabet oluşturmaktadır. Sektörün KOBİ'lere daha uygun maliyetle fon sunarak üretimlerine canlılık kazandırabilmesi için BSMV uygulaması konusundaki bugünkü durumun gözden geçirilerek, Avrupa Birliği'nde bulunmayan ve finans sektörü ve bu sektörden hizmet alanlar üzerinde kayda değer bir yük oluşturan BSMV'nin kaldırılarak, BSMV-KDV entegrasyonu yoluyla bu yükün azaltılması önerilmektedir.

Yurt dışından kullanılan bir yıl vadeden kısa olan döviz kredilerine ve TL kredilerin faizlerine uygulanan KKDF de sıradışı bir vergi olup kaldırılması uygun olacaktır. Ayrıca bankaların kendi aralarında yaptıkları döviz alışları Kambiyo Gider Vergisine tabi olmadığı halde faktoring kuruluşlarının yurt dışından getirdikleri döviz kredilerini mevzuat gereği TL'ye çevirmek zorunda oldukları için bu kredilerin geri dönüşlerinde Kambiyo Gider Vergisi ödemek zorunda kalmakta ve bankalar ile faktoring kuruluşları arasında haksız rekabet ortaya çıkmaktadır.

3. Karşılıklar: Yakın yıllarda, bir yandan ulusal ekonomideki önemli dalgalanmalar, öte yandan finansal bütünleşme dolayısı ile dünya finans piyasasındaki değişikliklerin kısa sürede ulusal ekonomiyi etkilemesi, bu sektördeki risk kavramını, ön plana çıkarmıştır. Sektördeki riskin en önemli unsurlarından biri alacaklar karşılığı yapılan ödemelerin geç geri ödenmesi veya hiç ödenmemesidir. Bu sorunun etkilerini

yumuşatacak önlemlerden biri şüpheli alacaklar için ayrılacak karşılıkların vergi kanunlarına göre gider yazılabilmesidir.

Faktoring şirketleri ancak Vergi Kanunları çerçevesinde herhangi bir anonim şirket gibi karşılık ayırma imkanına sahip bulunmaktadır. Öte yandan, bu konudaki hükümlerin yargı kararlarına bağlı oluşu, yargı kararlarının ise uzun bir zamana yayılması yüzünden faktoring şirketleri nerede ise karşılık ayıramaz durumdadırlar. Faktoring şirketlerinin, çıkarılacak bir kanunla, şüpheli alacak karşılıklarının vergi kanunlarınca kabul edilebilir gider yazılmasının sağlanması oluşabilecek risklere karşılık rezerv oluşturması sebebiyle firma bilançosuna olumlu katkıda bulunacaktır. Bu tür karşılık ayrılması dolaylı olarak faktoring şirketlerinin borçlandığı bankaların daha sağlıklı kredi riski almalarını sağlayacaktır.

4. Kredi Sigortası: Faktoring işlemlerinin dayandığı temel ögelerden biri de garantidir. Garanti hem yurt içi faktoring işlemlerinde hem de yurt dışı faktoring işlemlerinde verilen hizmetlerdendir. Bugünkü ekonomik şartlardan kaynaklanan yüksek riskin tek başına faktoring şirketince üstlenilmesinin mümkün olmaması nedeni ile, yurt içi faktoring işlemlerinde hemen hemen hiç uygulanamayan garantili faktoring işleminin yapılmasına olanak sağlaması açısından da önem taşımaktadır. Öte yandan Hazinenin teklifi üzerine kredi sigortası branşının tesis edilmesi 1998 tarihinde kararlaştırılmıştır. Ancak yurt içi kredi sigortasındaki genel şartlar konusunda belirtilen borç ödemede acze düşülmesinin belgelenmesi hükmü, mahkeme kararı gerektirmesi ve bugünkü hukuk sisteminde ise bir yıldan erken böyle bir belgenin alınamayacağı düşünülürse kredi sigortasına işlerlik kazandıramamıştır. Bunun gibi kredi sigortasını kullanılabilir hale getirmek için genel şartlarda yapılması gereken birtakım değişiklikler mevcuttur. Bu sorunun çözülmesi durumunda, faktoring şirketleri, AB ülkelerinde olduğu gibi yurt içi garantili faktoring hizmeti vermek olanağına kavuşarak, sektördeki gelişmelere ivme kazandıracaktır. Ayrıca Basel II kriterlerine de bu sayede uyum sağlanması bakımından adım atılmış olacaktır.

Yurt dışı faktoring işlemlerinde garanti, yurt dışındaki muhabirler tarafından verilmektedir. Muhabirler genellikle ithalatçının ülkesindeki faktoring şirketleridir. Bu nedenle, ülkemizin ihracatını geliştirmeye çalıştığı dışa açılmaya başlayan Türk Cumhuriyetlerinde ve eski Doğu Bloku ülkelerinde faktoring işlemleri gelişmediği, diğer bir deyişle garanti alabileceği muhabirlerinin olmaması sebebiyle KOBİ'lerin bu tür ülkelere yapacağı ihracatı destekleyecek faktoring finans tekniğini kullanmak

mümkün olmamaktadır. Bu gibi ülkelere yapılacak ihracat için, Eximbank kredi sigortasının bu işleme kaynak sağlayan faktoring şirketleri lehine temliğin sağlanması ile mümkün olacaktır.

5. Karşılıksız Çek ve Protestolu Senetler ile İlgili Bilgiler: Risk faktörü, finansal işlemlerin en önemli belirleyicilerinden biridir. 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 73 üncü maddesi ve 168 inci maddesinin (F) bendi uyarınca faktoring şirketlerinin de Merkez Bankası Risk Merkezinden yararlanması söz konusudur. Ancak Risk Merkezi bilgileri yanında, karşılıksız çek ve protestolu senetlerle ilgili bilgiler de bu konuda büyük önem taşımaktadır. Bu bilgilerin faktoring şirketlerine temini konusunda taraflarca değerlendirme yapılması ve yapılan değerlendirme sonucuna göre önlem alınması uygun olacaktır.

6. Fatura ile İlgili Sorunlar: Bugünkü yasal altyapı gereği, faktoring işlemlerinin dayanağı, fatura veya diğer tevsik edici belgelere dayalı, mal veya hizmet satışından doğmuş veya doğacak alacaklardır. Bu çerçevede fatura veya benzeri tevsik edici belgeler faktoringin dayandığı ana belgelerdir. Ancak, mevcut yasalara göre, tek başına faturanın, kendisinden kaynaklanan alacağın tahsili açısından adli mercilerde delil ve yaptırım gücü, uzun davalar sonucunda verilecek karara bağlı olmaktadır. Faktoring şirketleri, temlik aldıkları alacağın dayandığı fatura veya tevsik edici belge yanında, bir ödeme aracı olarak çek veya senet almak ve Faktoring Şirketlerinin Çalışma Esasları Hakkında Yönetmeliğin 8/d maddesinin "kambiyo senetlerine dayalı olsa bile fatura ve alacağın bir mal veya hizmet satışından doğmuş olduğunu tevsik eden benzeri belgelerle ilişkilendirilmeyen alacakları satın alamazlar" hükmü çerçevesinde fatura ile ödeme aracı olarak aldıkları çek ve senetler arasında, bugünkü piyasa şartlarında neredeyse olanaksız olan, birebir uyum sağlamak durumunda kalmaktadırlar.

Bu durum, ayrıca, faktoringin çek ve senet karşılığı finansman sağlayan ikrazatçılık şeklinde algılanmasına neden olarak faktoringin gelişmesine engel olmaktadır. Sorunun çözümü, faturanın bugünkü yasal geçerliliğini artıracak, borcun ödenmemesi durumunda onu, çek ve senet gibi yasal yaptırım gücüne sahip bir duruma getirecek yasal hükümlerle mümkün olacaktır. Tüm faturalar için böyle bir hukuki düzenlemenin uygun bulunmaması durumunda, yalnız finansman amacı ile temlik alınan alacağın dayanağı olan faturalar için düzenleme yapılması da sorunu çözüme ulaştıracaktır.

Faturaya böyle bir hukuki altyapı kazandırıldığında faktoring şirketleri, teminat veya ödeme aracı olarak çek ve senet almaksızın sadece faturaya dayanarak işlem yapabilecek; işlemler kolaylaşırken, sektörün imaj kaybı ve ilgili sorunları ortadan kalkacaktır.

7. Temlik Yasağı: Özellikle bazı kamu işletmelerinin sözleşmelerinde temlik yasağı bulunmaktadır. Bu sebeple kamuya mal satan KOBİ'ler alacaklarını faktoring şirketine temlik ederek finansman imkanı yaratamamaktadır. İşletme sermayesi açığı olan bu kuruluşlar, dolayısıyla alıcılarına vade de tanıyamaz durumunda kalmaktadır. Kamudan alacakların faktoring kuruluşuna devredilebilmesi durumunda hem kamu işletmeleri vadeli ödeme imkanı elde edebilecek hem de KOBİ'lerin satış potansiyeli artabilecektir. Ayrıca, sadece kamu otoriteleri değil piyasadaki büyük alıcılar da sözleşmelerinde temlik yasağı olmasa dahi zımnen satıcılar (KOBİ'ler) üzerinde baskı kurarak temliği kabul etmemekte ve haksız rekabete sebebiyet vermektedir. Bu sebeple öncelikle kamu otoritelerinin sözleşmelerinden temlik yasağı hükmünün çıkarılması; büyük alıcılara da haksız rekabete sebebiyet vermeleri nedeniyle yaptırım uygulanması KOBİ'leri destekleyecek ve sektöre de hacim kazandıracaktır.

8. Kambiyo Mevzuatı: Faktoring şirketleri yasal tanım olarak doğmuş veya doğacak alacakları temlik alabilirler. Ancak kambiyo mevzuatı sebebiyle yurt dışı işlemlerden doğacak alacağa fon sağlanamamaktadır. Örneğin ihracat akreditifini bu işlem prefinansman sayılmakta olduğundan yüklemesi yapılmadan finanse edememektedir. Zira prefinansman verme yetkisi sadece bankalara verilmiştir. Ayrıca ithalat faktoringi işleminde de faktoring kuruluşlarının ithalat transfer yetkisi olmaması sebebiyle bu işlemler bankalar aracılığıyla yapılabilmektedir. Türkiye'de ithalat faktoring hacmi bu sebeple gelişememektedir. 2004 yılında toplam cironun yüzde 1,5'i kadar ithalat faktoring cirosu vardır. Bu nedenlerle, kambiyo rejiminin kısıtlayıcı etkisinin kaldırılması ve bankalara tanınan imkanların finansal kuruluş olan faktoring kuruluşlarına da tanınması sektörü destekleyecektir.

9. Şeffaflık: Türkiye'deki şirketlerin bilançolarının yetkili bir kamu otoritesine teslim edilmesinin ve bununla birlikte şirketlerle ilgili özgeçmiş, bilanço ve kar zarar hesaplarının erişilebilirliğin sağlanmasının yani şeffaflığın ticaret hacmini arttırıcı ve kayıt dışı ekonomiyi azaltıcı etkisi olacaktır.

5.1.2. AB Müktesebatına Uyumun Düzeyi ve Katılım Sürecinin Etkileri

Halihazırda AB'nin, faktoring işlemleri bakımından üye devletlerin ulusal mevzuatını bağlayan özel bir düzenlemesi yoktur. Faktoring işlemleri her bir üye ülkede ayrı bir düzenlemeye tabi olmaktadır. Nitekim, az sayıda üye ülkede özel düzenlemeler yapılmışken, diğerlerinde genel hukuk kurallarına göre faktoring yapılabilmektedir. Bununla beraber, bir üye ülkede "faktoring" adı altında görülen işlemlerin, diğer üye ülkelerde de "faktoring olarak tanınması" hakkında bir düzenleme vardır. (Karşılıklı tanımaya ilişkin EEC 89/646 sayılı Direktif) Bu düzenleme, üye bir devletin mevzuatına göre kurularak faaliyette bulunan faktoring şirketinin, hizmetini başka bir üye ülkede, "muhabiri" aracılığıyla değil de, bizzat kendisi ifa etme durumunda önem arz etmektedir. 2000/12 sayılı Direktif ile bu direktifte değişiklik yapılmıştır.

Uluslararası faktoring işlemlerinde çeşitli faktoring kuruluşlarının üye olduğu iki büyük zincir sözkonusudur: IFG-International Factors Group (www.ifgroup.com) ve FCI-Factors Chain International (www.factors-chain.com). Bu zincire üye kuruluşların uluslararası işlemlerde uymak zorunda olduğu ortak kurallar vardır. Bu kurallar sadece AB ülkelerini değil tüm dünya ülkelerini kapsamaktadır.

5.1.3. Geleceğe Dönük Stratejiler

Faktoring sektörünün ana amacı, bugüne kadar, değişik nedenlere dayalı olarak oluşmuş olumsuz yargı ve algılamaları ortadan kaldırarak doğal kullanıcıları olan KOBİ'lerin gerek yurt içi, gerek yurt dışı nakit yönetimindeki gerçek yerine ulaşabilmektir.

Kamu yönetimi KOBİ'lerin finansman ihtiyacını karşılamak amacı ile uzun süreden beri, faktoring dışında, değişik politikaları uygulamaya koymuş, ancak bu konuda tatmin edici bir sonuca ulaşamamıştır. Bu açıdan, faktoring sektörüne düşen görev, KOBİ'ler açısından faktoringin önemini daha iyi anlatabilmek ve yaygın kullanımını engelleyen sorunları çözüme kavuşturabilmektir. Sorunlarına rağmen, bugün sektör, ekonomik açıdan önemi devamlı olarak vurgulanan ihracat yönündeki katkılarını sürdürebilmektedir.

Türkiye yurt dışı faktoring hacmi 1990 yılında 90 milyon dolar iken, 2004 yılında 2.093 milyon dolara ulaşmasına karşın bu artış yeterli değildir. Zira, faktoring sektörü Türkiye ihracatının yüzde 3,3'ünü gerçekleştirmeye aracılık etmektedir. Türkiye, dünya dış ticaret faktoring hacminde ise yüzde 2,3'lük bir paya sahiptir.

2001-2004 yılları arasında yaşanan kriz ve bu krizin yansımaları neticesinde bu oranlar düşük gerçekleşmiş olup, önümüzdeki 7 yıllık kalkınma planında Türkiye'nin yapacağı gelişim atağına paralel olarak faktoring sektörünün dış ticaret aracılık payının yüzde 5'lere çıkması ulaşılabilir bir hedef olarak görülmektedir.

Yurt içi faktoring işlemlerinde yurt içi kredi sigortasına işlerlik kazandırarak KOBİ'lerin yurt içi satışlarına garanti bazlı finansman desteği sağlamak faktoring sektörünün vizyonudur.

Ayrıca şirket bilançolarının yetkili bir merci kanalıyla diğer şirketler tarafından görülmesinin sağlanması yani şeffaf olunması ticaret hacmini önemli ölçüde arttıracak veri bankası oluşmasına imkan verecektir. Bu da garantili yurt içi faktoring hacmine yansıyacak ve AB ülkelerindeki garantili yurt içi faktoring hacminin toplam yurt içi faktoring hacmine oranı olan yüzde 48 Türkiye için de erişilebilir hedef olacaktır.

5.1.3.1. Stratejik Amaçlar ve Hedefler

Bir yandan bu hedeflere ulaşmak için çaba harcanırken, diğer yandan faktoring sektörünün en önemli ilkesi, uluslararası alanda kabul gören ve önceki bölümlerde belirtilen tanımı çerçevesinde uygulamalarına devam ederek, diğer bir deyimle tanımda belirtilen kurallardan taviz vermeksizin, bugün bir ödünç verme işlemi gibi algılanan faktoringi gerçek kimliğine kavuşturmaktır.

5.1.3.2. Hedefleri Gerçekleştirecek Faaliyetlerin Belirlenmesi

Faktoring sektörü, yukarıda belirtilen ilke çerçevesinde, hedeflerine ulaşabilmek için bir yandan sektörün gerçek kimliği ile tanıtımına önem verirken diğer yandan, yukarıda özetlenen ve hedeflere ulaşılmasını engelleyen sorunlarını ilgili kamu otoriteleri ile değerlendirerek çözüme kavuşturmalıdır.

FCI gibi faktoring ile ilgili uluslararası kuruluşlarda en çok üye bulundurarak bu kuruluşların yönetim kurulu, eğitim ve hukuk kurulu üyeliği ve yönetim kurulu başkan yardımcılığı gibi en yetkili kademelerinde üstlendikleri görevler ile uluslararası alanda kendini kanıtlamış Türk faktoring sektörü, yurt içinde henüz kendini tam olarak tanıtamamıştır. Daha çok yasal altyapı eksikliklerinden kaynaklanan bu durum düzeltildiği takdirde, yapısı gereği KOBİ'lere hizmet veren, işinin türü gereği faturalı ticareti özendiren ve finans sektörüne canlılık ve rekabet getiren faktoring sektörünün Türk ekonomisine katkısı önemli boyutlara ulaşabilecektir. Özellikle, küçük boyutlu olmalarından kaynaklanan risk nedeni ile

banka kredisi kullanma olanakları görece sınırlı olan ve toplam katma değerin önemli bir bölümünü yaratan KOBİ'lerin finansman ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir kurumsal yapı oluşacaktır.

5.2. FİNANSAL KİRALAMA (LEASING)

Ülkemizde finans kesimi özellikle 1980'li yılların başından itibaren gelişim sürecine girerek, finansal ürünlerde çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Ülkemizde leasing uygulaması 10.06.1985 tarihinde yürürlüğe giren Finansal Kiralama Kanunu ile yürürlüğe konulmuş ve bu Kanun ile "leasing" Türkçe'ye "Finansal Kiralama" olarak geçmiştir. Finansal kiralama, geleneksel finansman yöntemlerine göre daha yeni bir yöntemdir. Orta vadeli yatırım kredisi, kira, taksitli satış gibi üç değişik işlemin birleşmesinden oluşan ve bunlardan farklı bir nitelik gösteren, kendine özgü bir işlem olan leasing, Türkiye'de benimsenen şekliyle orta vadeli kredi kullanımına çok yakın bir finansman yöntemidir. Leasing şirketleri, ülkemizde iç tasarrufların yetersiz olması ve buna bağlı işletmelerin fon ihtiyaçlarının karşılanamaması nedeniyle gerçekleştirilemeyen yatırımlara destek vermektedir.

Özellikle yatırım mallarının finansman aracı olarak kullanılan leasing, finans sektöründe katma değer yaratan en önemli yöntemlerden biridir. Dolayısıyla leasingin teşvik edilmesi, yatırım mallarının finansmanını teşvik etmek anlamına gelmektedir. Leasing ekonomiye yeni bir boyut getirerek üretimin artmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, teknolojinin yenilenmesine aracılık ederek refah seviyesini arttırmada önemli bir yeri mevcuttur.

Diğer taraftan, özellikle KOBİ'ler için sağlıklı bir vergi düzeninin oluşturulmasını teminen, vergi matrahı doğuracak her türlü işlemin belgelenmesi ve muhasebe kayıtlarına doğru bir biçimde aktarılması konusunda leasing son derece elverişli bir ortam oluşturmaktadır. Finansal kiralamanın avantajları şu şekilde sıralanbilir:

- Yatırımlara orta ve uzun vadeli kaynak imkanı,
- Malın mülkiyetinin finansal kiralama şirketinde kalması nedeniyle yatırımcıların teminat ihtiyacının asgariye inmesi ve bu nedenle leasingin bir finansman modeli olarak banka kredilerine göre daha esnek olması,
- Bankacılık sistemine zarar vermeden bilançoları iyi olmayan müteşebbis ve girişimci KOBİ'lere kaynak aktarılabilmesi,

- Kredilendirme prosedürünün bankalara göre daha seri olması,
- İşletmelerin fon akışlarına göre hazırlanan uygun ve esnek ödeme planları ile nakit akışını düzenli tutması,
- Beklenmedik faiz ve maliyet artışları ile karşılaşılmaması,
- Satın alma (ithalat) ile ilgili tüm işlemlerin leasing firması tarafından yapılması,
- Leasing şirketlerinin KOBİ'lerin yatırımlarını finanse etmede tecrübeli olmaları,
- Yatırım mallarına indirimli KDV uygulaması,
- Belge düzeninin yerleşmesine, dolayısıyla kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına katkı.

5.2.1. Durum Analizi

Yurt dışında yapılan leasing işlemlerinde operasyonel leasing önemli paylara ulaşmış olmasına karşın ülkemizde leasing işlemlerinin sadece finansal leasing türü uygulanmaktadır. Leasingin bu iki ana türü dikkate alındığında, leasing işlemlerinin finansman işlevi (finansal leasing) yanı sıra leasing konusu malın bakım-onarım hizmetlerinin de verildiği kiralama işlevinin (operasyonel leasing) mevcut olduğu ve bu yöntemin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ülkemizde önümüzdeki dönemlerde yeni tekniklerin (yaratıcı finansal leasing, operasyonel leasing v.b.) uygulanabilirliliği arttıkça leasing işlemlerinde finansman işlevinin yanı sıra hizmet unsurunun da daha çok sağlanabilir hale geleceği açıktır.

Leasing şirketlerinin finansman sağladığı firmalara yönelik kredi değerlendirmesi bankalardan ya da diğer mali kurumlardan farklılık arz etmektedir. Bunun en önemli nedeni, yukarıda belirtildiği gibi leasinge konu malın hukuki mülkiyetinin leasing şirketinde bir teminat olarak kalmasıdır. Mülkiyet hakkının getirdiği pratik ve hukuki avantajlarla, kiralanan malın üçüncü şahıslara devrinin ve satışının mümkün olmaması ve kiralanan malın ikinci el değeri gibi hususlar bankacılıktaki kredi değerlendirmesinden farklılıkları oluşturmaktadır.

Leasing, Kanunun yürürlüğe girdiği dönemden bu yana geçen 20 yıllık gelişim sürecinde 200.000'e yakın proje finanse ederek yaklaşık 23 milyar dolar tutarındaki yatırıma orta ve uzun vadeli kaynak sağlamıştır. Ekonomimizin büyüme ve canlılık gösterdiği dönemlerde, leasing şirketleri, yeterli özkaynağa sahip olmayan

girişimcilere önemli fırsat ve hizmetler sunmuştur. Bu süre zarfında, leasing şirketleri ülkemizde kaynakların verimli ve üretken alanlara kaydırılmasına aracılık etmiş ve özellikle KOBİ'lerin finansmanında önemli roller üstlenmişlerdir. Yine bu dönemler itibarıyla teşvik belgesine bağlanmış 3.138 adet belge kapsamında toplam 1,6 milyar YTL tutarında proje finansal kiralama yoluyla finanse edilmiştir.

Tablo 5.2. 1. Finansal Kiralama Sektörü Genel Bilgiler (Bin YTL)

	2003	2004
Sektördeki Kuruluş Sayısı	104	95
İşlem Hacmi (Bin YTL)	3.567.127	4.783.236
Net Kira Alacakları (Bin YTL)	3.091.622	4.022.730
Toplam Aktifler (Bin YTL)	4.061.588	5.087.194

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Türkiye'de halihazırda kayıtlı 80 leasing şirketi, 5 katılım bankası ve 10 Kalkınma ve Yatırım Bankası olmak üzere toplam 95 leasing yapmaya yetkili kuruluş bulunmaktadır. Ancak, bu şirketlerin tamamı aktif değildir. Finansal Kiralama Derneği (Fider) üyesi olan 39 şirket ise piyasa payının yaklaşık yüzde 90'ına sahiptir.

Tablo 5.2. 2. Yıllar İtibarıyla Yurt İçi Leasing İşlem Hacmi

Yıllar	İşlem Hacmi (Milyon Dolar)	İşlem Adedi
1998	1.941	18.264
1999	945	11.031
2000	1.630	19.719
2001	732	6.712
2002	1.328	19.383
2003	2.166	24.250
2004	2.921	28.581
2005/9	2.900	26.230

Kaynak: Fider
Not: Fider üyesi şirketlerin işlem hacmini göstermektedir.

2004 yılı işlem hacmi ve kira alacaklarının gelişimine bakıldığında, leasing sektörünün KOBİ'lerin orta ölçekli yatırımlarının finansmanında önemli bir yer edinmeye başladığını söylemek mümkündür.

Tablo 5.2.2 ve Şekil 5.2.1 leasing işlemlerinin ekonomik olarak büyüklüğünü göstermektedir.

Leasing işlemlerinin özel sabit sermaye yatırım harcamalarındaki payında yıllar itibarıyla bir artış gözlenmesine rağmen, ulaşılan oran oldukça düşük seviyede bulunmaktadır.

Şekil 5.2. 1. Leasing İşlemlerinin Sabit Sermaye Yatırım Harcamaları İçindeki Payı

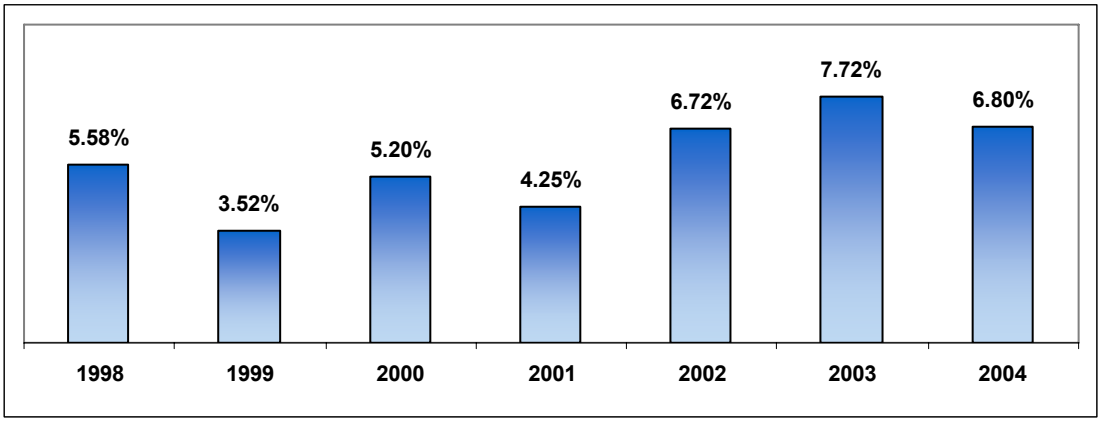

Kaynak: Fider, TÜİK
Not: Fider üyesi şirketlerin işlem hacmi üzerinden hesaplanmıştır.

5.2.1.1. Dünyada Finansal Kiralamanın Gelişimi

Leasing işlemleri ilk olarak 1930'lu yıllarda ABD'de ekonomik kriz sonrası yaşanılan finansman güçlüklerini karşılamak amacıyla başlamıştır. Özellikle 1950'li yıllarda bankaların tabi olduğu kurallar gereği bankalardan kredi alamayan KOBİ'lere bankacılık sistemine zarar vermeden finansman sağlayan bir yöntem olarak Amerika'da yaygınlaşmış, 1960 yılından başlayarak da Batı Avrupa ve Japonya'da geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin bu yöntemle tanışması ise 1975 yılından sonra IFC önderliğinde olmuş ve 1975-1995 yılları arasında IFC'nin uygulamada destek olduğu 36 ülkede leasing finansman tekniği özellikle KOBİ'lerin ekonomideki katma değerinin artmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Şekil 5.2. 2. Dünya Leasing Hacmi (Milyar Dolar)

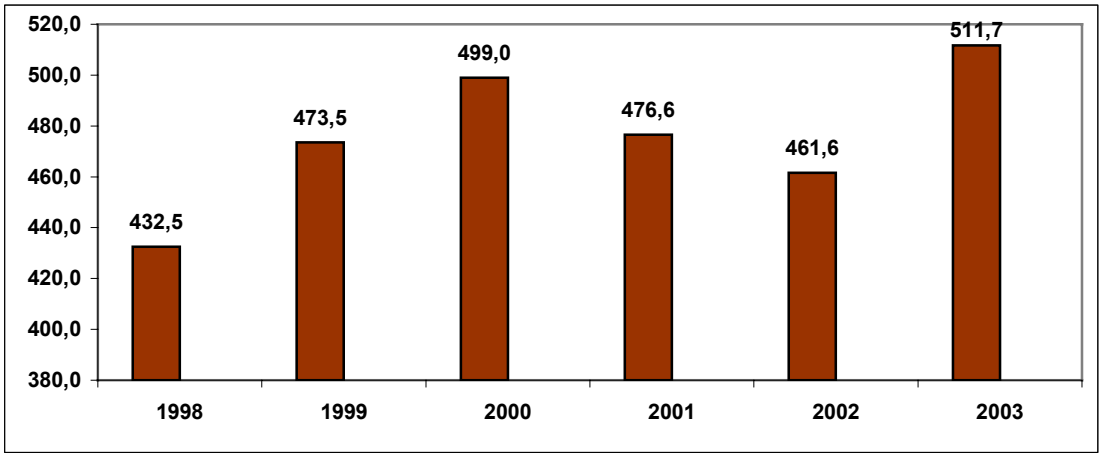

Kaynak: Euromoney Yearbooks-World Leasing Yearbook 2005

Dünyada leasing işlem hacmi 2003 yılı sonu itibarıyla 500 milyar dolar seviyesini geçmiştir. ABD'de şirketlerin yüzde 80'i ihtiyaçlarını leasing yoluyla karşılar hale gelmiştir. Bugün dünyada özel sektörün her 8 yatırımından biri, OECD ülkelerinde ise her üç yatırımından biri leasing ile finanse edilmektedir. ABD'de sabit sermaye yatırımlarının yüzde 31'i, Kanada'da yüzde 22'si, Batı Avrupa'da yüzde 10-16'sı leasing yoluyla finanse edilmektedir. Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nde leasing, toplam yatırımların sırasıyla yüzde 21 ve yüzde 18'ini finanse etmektedir. Türkiye'de leasingin toplam özel sektör yatırımları içindeki payı ise yüzde 5-8 arasında seyretmektedir.

Tablo 5.2. 3. Çeşitli Ülkelerde Leasing İşlem Hacmi ve Yatırımlardaki Payı (2003)

	İşlem Hacmi* (Milyar Dolar)	**Yatırımlardaki Payı** (Yüzde)**
ABD	208,00	31
Japonya	68,80	9
Almanya	48,31	22
Fransa	26,36	15
İtalya	23,99	8
İngiltere	18,88	14
Kanada	14,10	22
İspanya	11,53	6
Avustralya	7,05	20
İsviçre	6,87	11
İsveç	6,17	12
Hollanda	5,51	7
Avusturya	4,67	10
Belçika	4,17	9
Çek Cumhuriyeti	4,06	18
Macaristan	3,81	21
Rusya	3,64	6
Danimarka	3,14	7
Polonya	2,99	21
Portekiz	2,88	8
Türkiye	**2,20**	**7**

Kaynak: Euromoney Yearbooks-World Leasing Yearbook 2005
** Ülkelerin ekipman leasing hacimleri.*
***Ülkelerin ekipman leasing hacimlerinin makine-ekipman sabit sermaye yatırımları içindeki payı.*

5.2.1.2. GZFT Analizi

Leasing ülkemizde önemli gelişmeler göstermiş olmasına karşın istenen düzeye gelememiştir. Türkiye dünya sıralamasında 2003 yılı verileriyle 24 üncü sırada, Avrupa sıralamasında ise 18 inci sırada yer almaktadır.

Leasing sektörünün gelişmişliğinin ölçüsü olan penetrasyon oranı (leasingin yatırımlardaki payı), ülkemizde gelişmiş ülkelerdeki seviyelere ulaşamamıştır. Leasing yoluyla gerçekleştirilen yatırımların payının, sabit sermaye yatırımları içindeki oranının henüz yüzde 5-8'i geçmemiş olması da bu hususu ortaya koymaktadır. Gelişmiş ülkelerde leasingin toplam yatırımlar içindeki payı yüzde 20-25 seviyesindedir. Bunun ana nedeni Türkiye'de leasing işlemlerinin sadece finansal leasing türünün kullanılması ve finansal leasing dışındaki leasing işlemlerinin adi kiralama olarak algılanmasıdır. Dünyada leasing işlemleri içinde yüzde 30-35 paya sahip olan ve adi kiralamadan farklılık arzeden "operasyonel leasing" işlemleri ülkemizde yapılmamaktadır.

5.2.2. AB'ye Katılım Sürecinin Etkileri

Leasing işlemlerinin uygulamasında, AB ülkeleri arasında hukuki düzenleme, vergi, muhasebe, KDV, teşvik unsurları açısından bir yeknesaklık bulunmamaktadır. Her ülke bu faaliyet alanını kendi ülke dinamiklerine bağlı olarak belirlemektedir. Üye ülkeler kendi ulusal politikaları çerçevesinde sistemin geliştirilmesine yönelik farklı düzenlemeler getirmiştir. Ayrıca bir çok AB ülkesinde leasing işlemleri, özellikle ilk evrede[10] "yatırımların teşvik edilmesi politikası" çerçevesinde ele alınarak çeşitli teşviklerle desteklenmiştir. Bu vergisel özendirmeler AB'ye yeni giren Doğu Avrupa ülkelerinde halihazırda daha belirgin ve yaygın olarak uygulanmaktadır.

Leasingin ülkemizde de kendine özgü ihtiyaç ve kalkınma programları ile "yatırımları teşvik" ve "banka dışı mali piyasaların derinleştirilmesi ve geliştirilmesi" hedef ve politikaları doğrultusunda değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, AB ülkelerinde leasing şirketlerinin doğrudan fon sağlayacağı türev piyasalar da oldukça gelişmiş durumdadır. AB'de leasing şirketleri açısından banka dışı kaynakların kullanılabileceği özellikle varlığa dayalı menkul kıymet gibi finansal araçlar gelişmiştir ve yoğun olarak kullanılmaktadır.

Ülkemizde ise halihazırda leasing şirketleri fon kaynağı olarak ağırlıklı banka kredilerini kullanmaktadır. Leasing gibi, orta ve uzun vadeli finansman sağlayan enstrümanların gelişmesini sağlamak için, uzun vadeli ve uygun maliyetli fon temini önem taşımaktadır. Bu alanda türev piyasaları geliştirecek, leasing şirketlerinin menkul kıymetleştirme işlemlerini kolaylaştıracak düzenlemelere ihtiyaç mevcuttur.

[10] Finansal kiralama işlemlerinin gelişimi bir kaç evreye ayrılabilmektedir. İlk evreye finansal leasing işlemleriyle başlanırken ilerleyen evrelerde yaratıcı leasing-operasyonel leasing gibi işlemler ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5.2. 4. Leasing İşlemlerinde AB Ülkelerindeki Denetim ve Düzenlemeye İlişkin Uygulamalar

	Leasing şirketlerinin kuruluşu için yasal bir form var mı?	*Kuruluş ve İşleyişe İlişkin Özel Düzenlemeler Mevcut mu?*	*Bankacılık Denetimi var mı?*	*Kuruluş ön izne tabi mi?*
Almanya	Yok	Yok	Yok	Hayır
Avusturya	Yok	Finans kurumu Statüsündedirler.	Yok	Evet
Belçika	Yok	Yok	Yok Dolaylı olarak konsolidasyonda banka iştirakleri için var	Evet
Danimarka	Yok	Yok	Yok	Hayır
Finlandiya	Yok	Leasing aktivitesinde bulunan finans kurumları için bazı düzenlemeler mevcut	Yok	Hayır
Fransa	Finansal leasing için var.	Finansal leasing yapanlar finans kurumu olarak tescil olmaktadır.	Finansal leasingte Bankacılık ve Finans Kanunu uygulanmaktadır.	Evet
Hollanda	Yok	Yok	Yok	Hayır
İngiltere	Yok	Tüketiciye leasing yapanlar, tüketici kanununa tabidir.	Yok Leasing yapan kuruluş aynı zamanda mevduat toplayan bir kuruluş ise var	Hayır
İtalya	Finansal leasing için var.	Finans Kurumu	Yok	Finansal leasing için var.
Lüksemburg	Yok	Yok	Yok Leasing yapan kuruluş aynı zamanda mevduat toplayan bir kuruluş ise var.	Hayır

Kaynak : www.leaseurope.org

5.2.3. Geleceğe Dönük Stratejiler

5.2.3.1. Stratejik Amaçlar ve Hedefler

Türkiye'de henüz gelişme safhasında olan ve "finansal leasing" evresinde olan sektörün gelişmiş ülkelerdeki seviyeye ve Türk finans kesiminde önemli bir paya ulaşabilmesi için, leasing kavramının kanun ve yönetmeliklere yerleştirilmesi ve dünyada gelişen diğer leasing ürünlerinin uygulanmasına imkan verilmesi ve uygulamadan kaynaklanan sorunların giderilmesi gerekmektedir. Bu nedenle sektörde temel hedef, leasingin yatırımlar içindeki kullanım oranını gelişmiş ülkelerdeki yüzde 15 seviyesine yükseltmektir.

5.2.3.2. Hedefleri Gerçekleştirecek Faaliyetlerin Belirlenmesi

1. Finansal Kiralama Kanununun yeni leasing tekniklerine imkan verir hale getirilmesi: 10.06.1985 tarihinde yürürlüğe giren 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu bu süre zarfında oldukça yaygın bir kabul görerek leasingin ülkemizde yerleşmesinin ve uygulamaların içtihat haline gelmesinin altyapısını oluşturmuştur. Ancak sektörün gelişmiş ülkelerdeki paylara ulaşabilmesi için, mevcut Kanunda dünyada gelişen leasing ürünlerine (operasyonel leasing, sat ve geriye leasing, alt leasing, yazılım leasingi vb.) imkan verir ek düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

2. Birlik kurulması ve sözleşmelerin Birlikte tescil edilmesi: Finansal kiralama işlemlerinin özelliğinden doğan korumaların sağlanması açısından tescil zorunluluğu önem arz etmektedir. Tescil ile amaçlanan finansal kiralama işleminin aleniyetinin sağlanması ve özellikle menkul kiralaması açısından iyi niyetli üçüncü kişilerin hak iktisabının engellenmesidir. 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununda tescil işlevi noterlere verilmiştir. Ancak 20 seneye yakın uygulamada, noterler bünyesinde tutulan sicillerin merkezi bir sistem içermemesi ve üçüncü şahısların bu sisteme başvurma zorluğu nedeniyle, noter tescili bu işlevini yerine getirememiştir. Tescilin bu fonksiyonunu yerine getirmesi ancak kurulacak merkezi bir müessese bünyesinde sağlanabilecektir. Kiracı ve kiralayanın mal üzerindeki haklarının güvenli bir şekilde korunabilmesi için "Finansal Kiralama Birliği" kurulması ve tescilin Birlik nezdinde yapılması uygun olacaktır.

3. Leasinge konu alan malın teminat işlevini güçlendiren düzenlemeler yapılması: Leasinge konu malın teminat işlevi dolayısıyla leasing şirketleri, girişimcilere daha esnek teminat koşullarıyla fon sağlayabilmişlerdir. Ancak uygulamada fesih sonrası kiralanan malın likiditeye çevrilmesi 1 yıl gibi oldukça uzun bir hukuki süreçte gerçekleşebilmektedir. Böylece mal, ne kiralayan ne de kiracı tarafından kullanılmakta ve dava sonuçlanıncaya kadar uzun süre atıl bir durumda kalmaktadır. Bu da özellikle leasing işlemlerinin konusunun yüksek teknolojik mallar olmasından hareketle, teminat özelliği olan ekipmanın değerinin sürekli gerilemesi hatta sıfıra inmesi sonucunu doğurmaktadır.

Kiralayan ve kiracının çıkarlarını yeterince koruyan, kiralayanın fesih konusu mal üzerindeki tasarrufunun sağlanması, asıl davanın kiralayan aleyhine sonuçlanması durumunda ise kiracının tazminat isteme hakkının oluşmasına yönelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu şekilde bir düzenleme yapıldığı takdirde, leasing

firmaları KOBİ'lerin yanı sıra, mikro işletmelerin yatırımlarına da yönelecek ve bu işletmelere daha cesaretle kaynak sağlayabilecektir.

4. Leasing şirketlerinin fon temin edebilmesi: Fonlama imkanlarının geliştirilmesine yönelik aşağıdaki düzenlemelerin yapılması düşünülebilir:

- Leasing şirketlerinin alacak portföyünün menkul kıymet ihracını kolaylaştıracak ve teşvik edecek düzenlemeler,
- Özel Emeklilik Şirketlerinin fon portföylerinde belli oranda leasing menkul kıymetlerinin yer alması yönünde düzenleme,
- IFC gibi uluslararası kuruluşların sektöre orta ve uzun vadeli fon temininin teşvik edilmesi.

5. Leasing şirketlerinin bankalardan kullandıkları kredilerdeki BSMV, KKDF gibi aracılık maliyetlerinin düşürülmesi: Finansman sağlayan kuruluşlar olarak, leasing şirketleri yüksek miktarda kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Ancak yurt içi bankalardan kullanılan kredilerin yüzde 5 oranında BSMV'ye tabi olması leasing şirketlerinin kaynak maliyetlerini arttırmakta ve bu da ağırlıklı olarak KOBİ yatırımlarını finanse eden sektörde KOBİ'lere aktarılan kaynağın pahalılaşmasına neden olmaktadır.

6. Tüm finans kesiminin müşteri bilgilerinden faydalanacağı düzenlemeler yapılması: Leasing bir finansman yöntemi olduğundan, leasing şirketlerinin de halihazırda sadece bankaların yararlanmakta olduğu karşılıksız çek ve protestolu senetlerle ilgili bilgilerden ve müşteri veri kuruluşlarından yararlanabilmesi sağlanmalıdır.

7. Leasing sektörünün bankacılıktan farklı değerlendirilmesi: Girişimcilere daha sağlıklı ve daha ucuz kaynak aktarmak için mevduat toplamayan kurumlar olan leasing firmaları bankalara göre, dünyanın bir çok yerinde olduğu gibi daha hafif kural, denetim ve düzenlemelere tabi tutulmalıdır.

5.3. TÜKETİCİ FİNANSMAN ŞİRKETLERİ

545 sayılı KHK ile genel çerçevesi çizilmiş olan finansman şirketlerinin kuruluşu, işleyişi, denetimi, yapamayacakları iş ve işlemler ile yönetim yapısına ilişkin "Tüketici Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" 26 Temmuz 1994 tarihinde yürürlüğe girmiş ve günün ekonomik

gelişmeleri karşısında yetersiz kaldığı düşünülen bahse konu yönetmelikte 9 Kasım 2001 tarihinde gerekli değişiklikler yapılmıştır.

Bu finansman modelinde, tüketicilere ödeme kolaylığı sağlamak suretiyle talebi artırmak ve buna bağlı olarak da üretici firmaların pazar paylarını artırmak hedeflenmiştir. Tüketici finansman şirketlerinin kredilendirme işlemlerinden nihai tüketici olan gerçek ve tüzel kişiler yararlanabilmektedir. Tüketici finansman şirketleri tüketicilere ve kuruluşlara her türlü mal ve hizmet satın alınmasında kredi kullandıran finansal kuruluşlardır. Krediye uygulanacak faiz oranları genellikle yasalarla sınırlandırılmıştır. Kredilendirilen ürünün tüketim malı ve krediyi kullanan gerçek veya tüzel kişinin nihai tüketici olması gerekmektedir.

Faiz karşılığı para kullanma esasına dayalı bu sistemin yaygın bir uygulama alanı bulmasının nedeni, bankaların tüketici ve KOBİ'lere kolay kredi kullandırmamasıdır. Başka bir deyişle, tüketici kredisi kullanan kesimin banka kredisi kullanabilecek düzeyde düzenli gelirinin olmamasıdır. Bu nedenle geniş bir tabana hitap eden finansman kredileri, talep artışı sağladığından üretimde artış ve buna bağlı olarak da ekonomide önemli canlanma sağlamaktadır.

Tüketici finansman şirketlerini bankalardan ayıran önemli hususlar; tüketiciye doğrudan nakit kredi tahsisi yapılmayıp finansman şirketinin anlaşmalı olduğu satıcı firma veya bayilerden tüketicinin satın alacağı mal ve hizmetleri taksitlendirmek suretiyle kredi açılmış olması, finansman şirketlerinin mevduat toplama yetkilerinin olmaması ve teminat mektubu verme yetkilerinin bulunmaması olarak üç önemli noktada toplanabilir.

5.3.1. Durum Analizi

Tablo 5.3. 1. Yıllar İtibarıyla Tüketici Finansman Şirketleri Genel Bilgileri (Bin YTL)

Yıl	Aktif	Özkaynak	Kar/Zarar
2000	644.935	49.101	11.410
2001	683.919	-47.954	-167.458
2002	547.625	89.259	14.486
2003	760.165	55.674	50.998
2004	1.274.523	128.466	39.056

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Finansman şirketlerinin faaliyete geçiş tarihi faktoring şirketleriyle aynı yıla rastladığı halde, bugün hala faaliyette bulunan şirket sayısı sadece 7'dir. Ancak az

sayıda oln bu şirketlerin toplam aktiflerinin faktoring ve finansal kiralama şirketlerinin yaklaşık yarısına tekabül etmesi, ülkemizde tüketici kredilendirme işlemlerinin yatırım mallarının finansmanından çok daha hızlı gelişme gösterdiğinin kanıtıdır.

Talep yaratma özelliği olan finansman şirketlerinin işleyişine paralel olarak yatırımlarda artış kaydedilmemiş olmasının nedeni, bu şirketlerin kendi özkaynakları ile faaliyette bulunmaları ve finansman ihtiyaçlarını genellikle yabancı finans kurumlarından sağlamalarının yanısıra, ekonomideki olumsuz gelişmelerden özellikle kur ayarlamalarına bağlı olarak çok etkilendikleri söylenebilir. Ayrıca; Avrupa Birliğine uyum sürecinde yapılan mevzuat değişikliği ile yabancı şirketlere izin verilmesi ve buna bağlı olarak da özellikle ithal otomobil ve diğer nakil araçlarının kredilendirme işlemlerinde önemli artış kaydedilmiştir.

6. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Bireysel emeklilik sisteminin dayanağını oluşturan 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu TBMM tarafından 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş, 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış ve yayımı tarihinden 6 ay sonra 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunu tamamlayıcı nitelikteki yönetmelikler, tebliğler ve diğer mevzuat Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafından hazırlanmıştır.

Bireysel emeklilik sistemi, ikinci bir emeklilik geliri ile bireylerin emeklilikte refah seviyelerinin artmasına, altyapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlara kaynak yaratılarak sistemin yeni iş ve istihdam olanakları yaratmasına, sosyal güvenliğin kapsamının genişlemesine ve kamunun sosyal güvenlikten kaynaklanan yükünün azaltılmasına, mali sektörde uzun vadeli fonların artmasına, böylece mali sektörün daha sağlıklı işlemesine, enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye olumlu katkı sağlamasına, kurumsal yatırım stratejileri ile piyasalardaki dalgalanmaların ve spekülasyonların azalmasına, sermaye piyasasının derinleşmesine olanak sağlayacak bir özel emeklilik sistemidir. Sistem, 27 Ekim 2003 tarihinde bireysel emeklilik fonlarının kurulması ve emeklilik planlarının oluşturulması ile fiilen devreye girmiştir.

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca, sistemde yer alan şirketlerin elektronik ortamda günlük gözetim ve denetimine esas bilgilerin ve bireysel emeklilik aracıları sicilinin oluşturulması ile aracılar sınavının gerçekleştirilmesi gibi konularda Hazine Müsteşarlığı tarafından Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM) görevlendirilmiştir. EGM, bireysel emeklilik alanında faaliyet gösterme izni alan 11 emeklilik şirketi ve Hazine Müsteşarlığının katılımıyla 10 Temmuz 2003 tarihinde kurulmuştur. EGM, sorunların ivedi olarak belirlenmesine ve zamanında müdahalede bulunulmasına olanak sağlama işlevini yerine getirmesinden ötürü, bireysel emeklilik sisteminin başarılı bir şekilde işlemesi ve kamunun gözetim ve denetim sorumluluğunu etkin bir şekilde yerine getirmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

6.1. Durum Analizi

Emeklilik fonları tüm dünyada, ülke ekonomilerindeki payı oldukça yüksek olan fonlardan biridir. Araştırmalara göre, dünya genelinde, toplam dünya GSYİH'sının yaklaşık yüzde 45-50'si oranında özel emeklilik fonu bulunduğu tahmin edilmektedir. Şekil 6.1 emeklilik fonlarının ülke ekonomilerindeki önemini çarpıcı bir şekilde göstermektedir:

Şekil 6. 1. Özel Emeklilik Fonlarının Çeşitli Ülkelerde GSYİH'ya Oranı (Yüzde, 2002)

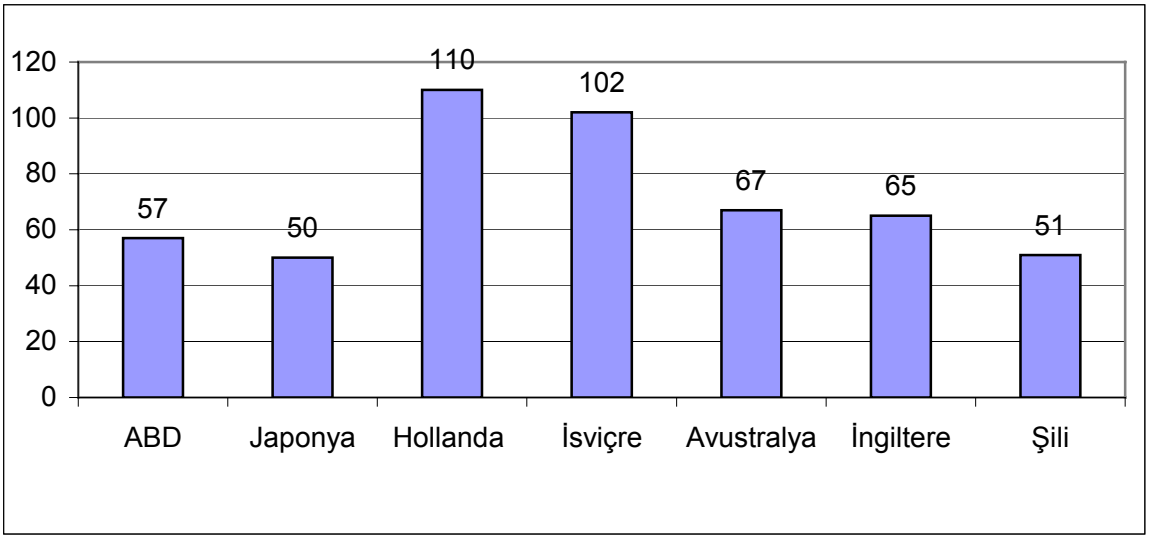

Kaynak: Watson Wyatt

Dünya literatüründe emeklilik hizmetleri 3 basamaklı bir yapı olarak ele alınmaktadır. 1 inci basamak, herkese asgari bir emeklilik geliri sağlama amacı güden ve katılımın zorunlu olduğu kamusal sosyal güvenlik sistemince sağlanan emeklilik gelirini ifade etmektedir. 2 nci basamak ise işyeri bazlı olan, zorunlu veya gönüllü katılıma dayalı ve kişiye çalışma hayatındaki geliri ile orantılı bir emeklilik geliri sağlamayı amaçlayan ve özel sektör tarafından işletilen sistemlerdir. 3 üncü basamak emeklilik sistemleri ise, gönüllü katılıma ve bireysel hesaplara dayalı, kişilere emekliliklerinde ek bir gelir sağlamayı hedefleyen ve özel sektör tarafından işletilen sistemlerdir. Yukarıda belirtilen sistemlerden 2 nci ve 3 üncü basamak emeklilik sistemleri için yaygın olarak "özel emeklilik sistemi" tabiri de kullanılmaktadır.

1 inci basamak emeklilik hizmeti Türkiye'de sosyal güvenlik kurumları tarafından sağlanmaktadır.

Öte yandan, ülkemizde 2 nci basamak emeklilik sistemi olarak nitelendirilebilecek türde hizmet veren ve sayılarının 250 dolayında olduğu tahmin

edilen çeşitli vakıf ve sandıklar bulunmaktadır. Bu vakıf ve sandıklar diğer tüm vakıflar gibi Vakıflar Genel Müdürlüğünün denetimine tabidir. Bununla birlikte, bu kuruluşlar aktüeryal açıdan kamusal bir denetime tabi bulunmamaktadır. Dolayısıyla buralarda biriken fonlar ve bu kuruluşların üyelerine karşı emeklilik geliriyle ilgili yükümlülükleri hakkındaki bilgiler oldukça yetersizdir.

Bunun yanında, bazı şirketlerin çalışanlarına, 2 nci basamak emeklilik hizmeti olarak nitelendirilebilecek şirket içi (in-house) emeklilik hizmeti sunduğu bilinmektedir. Ancak, bu hizmetlere ilişkin de bir aktüeryal denetim bulunmamaktadır.

Ülkemizdeki bireysel emeklilik sistemi mevcut haliyle 3 üncü basamak emeklilik sistemi kategorisine girmektedir.

Tablo 6.1'den görüleceği üzere, Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) kuruluşundan sonraki iki yıllık zaman dilimi içinde hem fon büyüklüğü, hem de katılımcı sayısı bakımından oldukça hızlı bir büyüme sergilemiştir.

Tablo 6. 1. Fona Yönlendirilmiş Sözleşmeler

Dönem	Sözleşme Sayısı	Katılımcı Sayısı	Toplam Katkı Payı Tutarı (YTL)	Yatırıma Yönlenen Toplam Tutar (YTL)
31 Aralık 2003	16.812	15.245	5.866.765	5.692.556
31 Aralık 2004	334.557	314.257	288.325.706	276.287.104
27 Ekim 2005	646.280	611.415	898.950.051	866.912.416

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi

Öte yandan, sistemdeki emeklilik sözleşmelerinin dağılımına bakıldığında, bireysel satışların hızla, kurumsal satışların ise yavaş yavaş artmakta olduğu görülmektedir.

Şekil 6. 2. Emeklilik Sözleşmelerinin Dağılımı

3 Ocak 2005 27 Ekim 2005

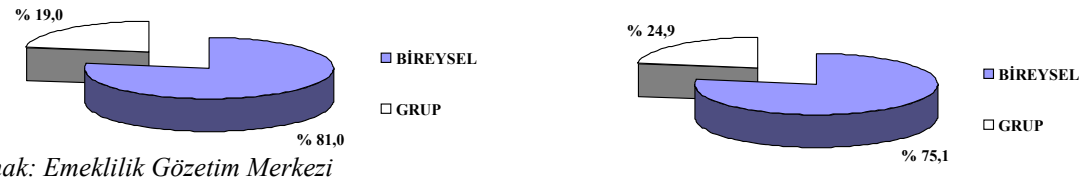

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi

Tablo 6.2 sistemdeki vade yapısıyla ilgili olarak sistemin ekonomiye uzun vadeli fon sağlamaya başladığını göstermektedir:

Tablo 6. 2. Emeklilik Fon Portföylerinde Ortalama Vade (27.10.2005)

	Vade (gün)
Emeklilik Yatırım Fonları	422,96
A ve B Tipi Yatırım Fonları	148,27

Kaynak: Sermaye Piyasası Kurulu

Bireysel Emeklilik Sisteminin ekonomiye kazandırmaya başladığı uzun vadeli fonlar yanında istihdama da ciddi katkıları olmaktadır. İstihdam, sadece emeklilik şirketleri bünyesinde 2001 ve 2005 yılları arasında yüzde 70 artmıştır (2.300 kişilik yeni istihdam). Emeklilik şirketleri dışında, bankalar, acenteler ve brokerler de çeşitli düzeyde istihdam gerçekleştirmiştir. "Yeni mezun üniversiteli" kitleden birçok kişi sektöre kazandırılarak istihdama çok önemli katkılar sağlanmıştır. Geçtiğimiz yıllarda ekonomik kriz nedeniyle işsiz kalan eğitimli ve deneyimli kitle kısa bir mesleki eğitim sonrasında istihdama kazandırılmıştır.

Şekil 6. 3. Emeklilik Şirketlerinde Doğrudan Pazarlamada Görevli Personel Sayısı

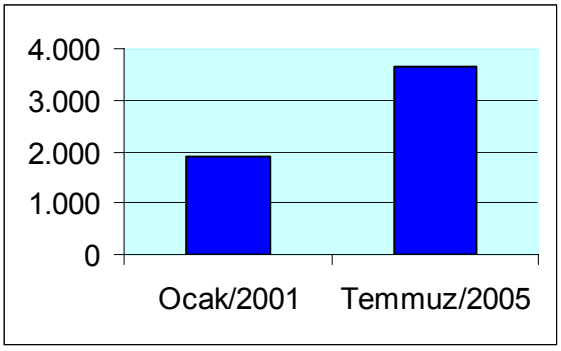

Doğrudan Pazarlamadaki Aracı Sayısı

Ocak 2001	Temmuz 2005
1.899	3.654

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi

Şekil 6. 4. Emeklilik Şirketlerinde Aracı Dışı Personel Sayısı

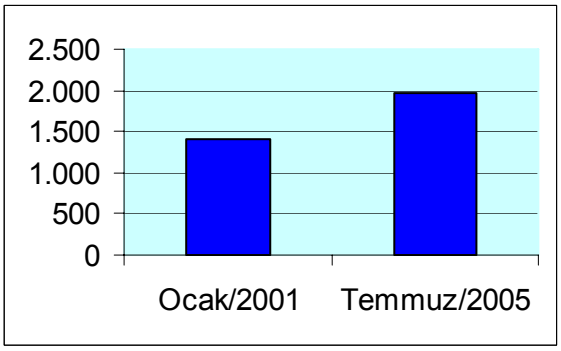

Aracı Dışı Personel Sayısı

Ocak 2001	Temmuz 2005
1.411	1.971

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi

Bireysel emeklilik sisteminin operasyonel ihtiyaçlarına yönelik olarak, emeklilik şirketleri çok sayıda beyaz yakalı personel işe almıştır. Büyümeye paralel olarak artan operasyon yükü, bu alandaki istihdamı da artırmaya devam etmektedir.

6.1.1. Artan İstihdam Trendinin Sürdürülebilirliği

EGM'nin sektörün insan kaynakları yetkililerinden derlediği potansiyel yönelim bilgileri uyarınca, aşağıda belirtilen düzenlemelerin yapılması halinde, bireysel emeklilik sisteminde pazarlama alanındaki istihdam 5.500–6.400 kişiye ulaşabilecek, yaklaşık 3.000 kişiye daha bir yıl içinde iş imkanı sağlanabilecektir.

1- Bağımsız bireysel emeklilik aracılarının vergilendirilmesinin basitleştirilmesi:

Bağımsız bireysel emeklilik aracıları herhangi bir işyeri açmadan ve herhangi bir emeklilik şirketi ile iş akdi imzalamadan bireysel emeklilik ürünleri pazarlama ve satışında bulunacak kişilerdir. Vergilendirmenin tüm alanlarda basitleştirildiği bir dönemde, bu yönelimin bireysel emeklilik aracıları için de uygulanması kayda değer istihdam yaratacak, sektörün istihdam odaklı büyümeye geçmesini sağlayacaktır.

Mevcut durumda aracıların ticari defter tasdik ettirmeleri, geçici vergi ve yıllık gelir vergisi beyannamesi vermeleri zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca bu yükümlülükler aracıların bir mali müşavir ile çalışmasını gerektirmektedir. Oysa, Gelir Vergisi Kanununda gerekli düzenleme yapılarak, bağımsız bireysel emeklilik aracılarının elde ettikleri komisyon, prim ve benzeri kazançların kaynağında kesinti metodu ile emeklilik şirketleri tarafından aylık bazda stopaja tabi tutulmak suretiyle vergilendirilmesi mümkündür.

Bu düzenlemeye paralel olarak, yine Gelir Vergisi Kanununa yapılacak eklemeyle, yapılacak stopajı kapsamayacak şekilde, bağımsız bireysel emeklilik aracılarının gelir vergisinden muaf olması veya yukarıda belirtilen kazançlarının istisna kapsamına alınması ile bu kişilerin ilgili kazançları için beyanname verme yükümlülükleri kaldırılabilir ve sadece stopaj yolu ile vergilendirilmeleri sağlanabilir.

Bu modelin avantajları şunlar olacaktır:

- Vergi aylık olarak peşin tahsil edilecek,
- Gereksiz gider beyanı ve zarar beyanının önüne geçilecek,
- Vergi idaresi, emeklilik şirketi ve aracının gereksiz iş yüküne boğulması engellenecek,

- Kolaylaşan ve şeffaflaşan vergisel düzenlemelerle birlikte deneyimli ve donanımlı işgücünün bireysel emeklilik ürünlerinin satışına olan ilgisi daha da artacaktır.

2- Bireysel Emeklilik Sistemi için ödenen katkı payları üzerinden sosyal sigorta primi kesintisi yapılmaması:

Özel emeklilik tasarruflarının büyümesine en önemli katkıyı hiç şüphesiz bu alandaki teşvikler sağlayacaktır. Hızla büyüyen emeklilik yatırım fonlarının ekonomilere yaptığı katkının tartışılmasına gerek yoktur. Ülkemizde kurumsal katılımların Bireysel Emeklilik Sistemi içindeki payı gittikçe artmaktadır. Bu da sistemi, sadece gönüllü katılımlara dayalı 3 üncü basamak bir sistem olmaktan öte, 2 nci basamak emeklilik sistemine yakın bir noktada konumlandırmaktadır. Ne var ki, Sosyal Güvenlik Sistemini tamamlayıcı bir sistemde, işverenlerin çalışanları adına yapmış oldukları bireysel emeklilik katkılarının bir gelir gibi değerlendirilip SSK primine tabi tutulması sosyal güvenlik hizmeti sağlamaya yönelik mevcut kaynakların verimli kullanılamaması anlamına gelmektedir. Ayrıca, pek çok ülkede (ABD, Japonya, İngiltere, Fransa, İtalya, Polonya, Brezilya, Slovakya gibi) işveren katkıları sosyal güvenlik kesintisine tabi tutulmamaktadır.

Kurumsal katılımların başka bir tipi, işverenin katkıda bulunmadığı ancak, emeklilik şirketleri ile görüşerek çalışanları adına en avantajlı ve uygun seçimi yaptığı planlardır. Ne var ki, işveren katkısı olmadığı sürece, çalışanların sisteme katılımı beklentilerin altında gerçekleşmektedir.

6.1.2. GZFT Analizi

a) Güçlü Yönler:

Ülkemizdeki bireysel emeklilik sisteminde, Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulunun gözetim ve denetim işlevlerini etkin bir şekilde yürütebilmelerini teminen, elektronik ortamda sistemin günlük gözetim ve denetimini sağlayacak gelişmiş bir bilgi-işlem altyapısı oluşturulmuş bulunmaktadır. Burada iki adet günlük gözetim ve denetim mekanizması mevcuttur:

Bu mekanizmalardan biri EGM vasıtasıyla yürütülen mekanizmadır. Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca, sistemde yer alan şirketlerin elektronik ortamda günlük gözetimine imkan tanıyacak otomasyon sistemlerine geçilmesi ile birlikte EGM, Hazine Müsteşarlığının bireysel emeklilik

sistemine ilişkin günlük gözetim ve denetimine esas bilgilerin elektronik ortamda oluşturulması ile bireysel emeklilik aracıları sınavı gibi konularda anılan Müsteşarlık tarafından görevlendirilmiştir.

Bu mekanizma sayesinde, katılımcıların bireysel emeklilik sistemine girmesine, katkılarının emeklilik planlarına uygun olarak yatırıma yönlendirilmesine, yapılacak kesintilere, katkıların bireysel emeklilik hesaplarında izlenmesine, aktarımların yapılmasına, ayrılmalara, bireysel emeklilik aracılık faaliyetlerine ve ilgili diğer işlemlere ilişkin takip süreçleri günlük olarak elektronik ortamda denetlenebilmektedir.

Diğer gözetim ve denetim mekanizması ise, Takasbank vasıtasıyla yürütülen mekanizmadır. Emeklilik fonlarında bulunan varlıklar şirketler nezdinde değil Sermaye Piyasası Kurulunun denetiminde olan Takasbank nezdinde saklanmaktadır. Katılımcıların sahip oldukları ve fondaki katkılarını gösteren pay adedi de, Takasbank nezdinde katılımcı bazında ve katılımcıların erişebileceği şekilde elektronik ortamda günlük olarak izlenmektedir. Ayrıca, emeklilik yatırım fonlarındaki işlemler bu mekanizma vasıtasıyla yine elektronik ortamda ve günlük olarak SPK tarafından denetlenmektedir.

Takasbank mekanizması aynı zamanda, Avrupa Birliği nezdinde gerek ilgili direktifte gerekse ülke uygulamalarında çok büyük önem atfedilen, "emeklilik fonlarının güvenliği"ni sağlamaktadır. Bu bağlamda, sistemdeki fonlar emeklilik şirketinin varlıklarından ayrı olarak Takasbank'ta saklandığından, emeklilik şirketinin iflası veya finansal açıdan güç bir duruma düşmesi halinde, katılımcıların fonlarına herhangi bir zarar gelmeyecek, söz konusu şirkete ait emeklilik fon portföyü başka bir şirkete çok kısa bir süre içerisinde devredilebilecektir.

Dünyadaki özel emeklilik uygulamalarına bakıldığında, ülkemizdekine benzer gözetim ve denetim uygulamalarına finansal piyasaların gelişmiş olduğu ülkelerde dahi çok ender rastlandığı görülmektedir. Bu bakımdan yukarıda belirtilen mekanizmalar ülkemizdeki sistemin en güçlü noktalarından biridir.

Bunların yanında, sistemin kuruluşu aşamasında daha önce emeklilik sisteminde reform yapan ülkelerin deneyimlerinden yararlanılarak bazı olası sorunların baştan önlenmiş olması ile günlük gözetim ve denetim mekanizması sayesinde sorunlara zamanında müdahale edilebilmesi ülkemizdeki sistemin önemli avantajları arasında yer almaktadır.

b) Zayıf Yönler:

Ülkemizdeki bireysel emeklilik sisteminin yeni kurulan bir sistem olmasından dolayı fon ve yönetim gider kesintileri halihazırda dünya ortalaması ile kıyaslandığında yüksek kalmaktadır. Ancak, sistemin kuruluşundan beri geçen performansına bakıldığında ortalama kesintilerin azalmakta olduğu görülmekte olup, fon birikimi arttıkça bu giderlerin dünya ortalamalarına giderek yakınlaşacağı öngörülmektedir.

Öte yandan, bireysel emeklilik sistemi, yeni bir sistem olması dolayısıyla sosyal güvenlikteki emeklilik olgusu ve hayat sigortası ürünleri ile karıştırılmakta bu da yanlış algılamalara neden olabilmektedir. Bunun yanında, sistemdeki bazı vergi avantajlarının katılımcıların bir kısmı tarafından çok da iyi algılanamadığı görülmektedir. Doğrudan yapılan katkılardan hemen alınan bir getiri olarak nitelenebilecek vergi indirimleri genellikle tüketime gittiğinden katılımcılar katkıların ödenmesi aşamasındaki vergi avantajlarının fazla farkına varamamaktadırlar. Hatta, vergi indirimlerini önemsemeyen ve ödedikleri katkı paylarının gelir vergisi matrahından düşülmesi için gereken işlemleri yapmayan katılımcıların da bulunduğu görülmektedir. Bu sakıncaların giderilmesini teminen Avrupa Birliği ülkelerinde sıklıkla rastlandığı üzere geniş kapsamlı ve kamu tarafından organize edilen tanıtım faaliyetlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Sistemdeki vergi avantajları, belli bir oranda sisteme katılımı teşvik etmektedir. Ancak, mevcut düzenlemede, bireysel emeklilik katkı payları ile hayat ve sağlık sigortaları için ödenen primlerin toplamından çalışanın gelirinin yüzde 10'unu aşan kısmı gelir vergisinden indirilememektedir. Bu durum, üst orta ve yüksek gelir grubundaki kesimlerin sisteme katılımlarını önemli derecede sınırlandırmaktadır. İlgili mevzuat çerçevesinde, söz konusu indirim limitinin iki katına kadar çıkarılması konusunda Bakanlar Kurulu yetkilidir. Bireysel emeklilik sistemine katılımın etkin bir şekilde teşvikini teminen söz konusu yetkinin kullanımı, sistemin gelişimine çok önemli bir ivme kazandırabilecektir.

c) Fırsatlar:

Yurt dışında daha önce özel emeklilik sistemini kurmuş ülkelerin tecrübeleri ışığında ülkemiz ekonomisindeki gelişmelere dayanılarak yapılan tahminlere göre 10 yıl içinde sistemde GSYİH'nın yüzde 5-10'u arasında bir fon birikiminin gerçekleşmesi ve 4 milyon civarında katılımcıya ulaşılması beklenmektedir.

Bireysel emeklilik sistemine kurumsal bazlı katılımların artması sistemin gelişiminde en önemli unsurlardan biridir. Bunun teşvikini teminen;

- Uluslararası uygulama ve standartlara paralel olarak, işveren tarafından ödenen katkı paylarının çalışan tarafından hak edilme sürecini düzenleyici,
- "6.1. Durum Analizi" başlıklı bölümde belirtilen ve üyelerine emeklilik hizmeti sunan vakıf ve sandıklar ile şirketlerin işlettiği emeklilik planlarında bulunan üyelerin gönüllülük esasına dayalı olarak emeklilik birikimlerini bireysel emeklilik sistemine aktarabilmelerine olanak tanıyacak,

mevzuat düzenlemelerinin yapılması son derece önem arz etmektedir.

Öte yandan, bağımsız aracılık faaliyetini kolaylaştıracak ve yaygınlaştıracak vergisel düzenlemeler yapılması, sistemin istihdamı artırıcı etkilerini güçlendirecek ve sistemden beklenen faydaların daha hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Yukarıda belirtilen hususlara ilaveten, kıdem tazminatı fonu, işsizlik fonu vb. gibi tanımlanmış fayda esaslı fonlu sistemlerin etkin ve verimli bir şekilde işletilebilmesini teminen, bu fonların bireysel emeklilik sisteminin gelişmiş bilgi işlem altyapısından yararlanılarak bireysel hesap bazında takibine yönelik mevzuat düzenlemelerinin yapılması bu fonların yararlanıcılarına son derece şeffaf, güvenilir ve günlük bazda takip edilebilir bir hizmet sunulmasını olanaklı hale getirecektir.

d) Tehditler:

Bilindiği üzere, ülkemizde gayrimenkul yatırımları kişisel yatırımlar içerisinde önemli bir paya sahiptir. Bu bağlamda, kişiler ancak emekliliklerinde tüketebilecekleri bir ürün olan bireysel emeklilik ürünleri yerine, hemen veya çok daha kısa bir süre sonra tüketebilecekleri konut sahipliğine yönelerek konut kredilerine yönelebileceklerdir. Oysa ki, her iki ürün ayrı ihtiyaçlara cevap vermektedir.

Dünya uygulamalarında da, emeklilik ve sigorta şirketleri konut finansmanına fon sağlayıcı konumda olan şirketler olarak görülmektedir. Dolayısıyla, konut finansman sektörü ile emeklilik ve sigorta sektörleri birbirini tamamlayıcı bir yapı arz etmektedir.

Böyle bir yapının ülkemizde de oluşmasını teminen, bireysel emeklilik sistemi ve diğer finansal ürünlerin halkımız tarafından doğru bir şekilde algılanabilmesini

sağlamak üzere geniş kapsamlı ve kamu tarafından organize edilen tanıtım faaliyetlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

6.2. AB'ye Katılım Sürecinin Etkileri

6.2.1. AB Özel Emeklilik Direktifi

Özel emeklilik konusunda AB bazında belli standartlar oluşturulması ve üye ülkelerin mevzuat ve uygulamalarının uyumlaştırılmasına yönelik çalışmalar 10 yıl süren tartışmaların ardından 2003 yılında sonuçlandırılmıştır. Buna göre, 23.09.2003 tarihinde "DIRECTIVE 2003/41/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 3 June 2003 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision" ya da kısaca "EU pensions directive" olarak adlandırılmakta olan, özel emekliliğe dair ilk direktif yayımlanmıştır. Söz konusu direktifte çok özet olarak:

- Emeklilik planındaki varlıkların, planı yürüten ve yöneten kuruluş veya emeklilik şirketinden ayrı olarak saklanması,
- Özel emeklilik iş ve işlemlerinin denetiminde etkin bir gözetim ve denetim mekanizmasının bulunması,
- Özel emeklilik planlarının fonlanmasına ilişkin kurallar,
- Avrupa Birliği ülkeleri arasında emeklilik hizmetlerinin serbest dolaşımı,
- Emeklilik fonlarının yatırımlarına ilişkin ilkeler,

hususları ön plana çıkmaktadır.

6.2.2. AB Özel Emeklilik Direktifi ve Bireysel Emeklilik Sistemi

Söz konusu direktif 2 nci basamak işyeri bazlı özel emeklilik sistemlerini düzenlemekte olup, ülkemizdeki bireysel emeklilik sistemi halihazırda bu direktif kapsamına girmemektedir. Ancak, gelecekte bir şekilde bu direktif kapsamına girse dahi, sistemin fonlu bir sistem olması, fon varlıklarının tamamen emeklilik şirketi varlıklarından ayrı olarak Takasbank nezdinde saklanıyor olması ve elektronik ortamda günlük gözetim ve denetime dayalı etkin mekanizmaların bulunması nedeniyle bu direktife uyumda söz konusu sistem yönünden büyük bir sıkıntı oluşması öngörülmemektedir.

Ancak, anılan direktifte emeklilik fonu yatırımlarının yürütülmesinde basiretli tacir (prudent person) ilkesi çerçevesinde mevzuat düzenlemelerinin yapılması öngörülmektedir. Bunun yanında, gerektiği taktirde oransal portföy sınırlamalarına

ilişkin bazı tamamlayıcı düzenlemelerin yapılabileceği, ancak, bu sınırlamalar dahilinde belli bir finansal ürüne asgari oranda yatırım yapılmasını zorunlu tutacak düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi hususu hüküm altına alınmıştır.

Ülkemizdeki emeklilik yatırım fonlarına ilişkin mevzuat hükümleri çerçevesinde ise emeklilik yatırım fonları yatırımlarında ana esaslar portföy sınırlandırmaları üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca, devlet tahvillerine yönelik olarak asgari yatırım zorunluluğu bulunmaktadır.

Bu bağlamda, Avrupa Birliği müktesebatına uyum çalışmaları sürecinde, gelecekte bireysel emeklilik sisteminin direktif kapsamına girme olasılığı da göz önüne alınarak, ülkemizdeki emeklilik fonu yatırım ilkelerinin "basiretli tacir" ana ilkesi doğrultusunda yeniden düzenlenmesi önem arz etmektedir.

6.2.3. AB Özel Emeklilik Direktifi ve Özel Emeklilik Hizmeti Sunan Vakıf, Sandık ve Şirketler

AB müktesebatına uyum çerçevesinde halihazırda en çok çalışma ve düzenleme yapılması gereken husus, "6.1. Durum Analizi" başlıklı bölümde belirtilen ve üye/çalışanlarına özel emeklilik hizmeti sunan vakıf, sandık ve şirketlerdir. Bu hizmetler işyeri bazlı 2 nci basamak emeklilik hizmetleri sınıfına girmekte olup, önceki bölümde detayları açıklanan direktif kapsamına girmektedirler. Halihazırda aktüeryal denetime tabi bulunmayan bu emeklilik planlarına ilişkin yükümlülükler ve risklerin belirlenmesi ve denetimi bu direktife uyum açısından hayati önem arz etmektedir. Bu çerçevede, söz konusu emeklilik hizmetlerinin aktüerya konusunda yetkin kamu otoriteleri tarafından denetimine yönelik düzenlemelerin yapılması çok kritik bir husus olarak ortaya çıkmaktadır.

6.3. Geleceğe Dönük Stratejiler

6.3.1. 2013 Vizyonu

Bireysel emeklilik sisteminin kısa sürede elde ettiği büyüme ivmesini devam ettirerek, GSYİH'nın yüzde 5'i ila yüzde 10'u arasında bir fon birikimini sağlaması, sistemin gelecek 10 yıl sonunda ulaşmak istediği hedefi göstermektedir. Sistemin başlangıcından bu yana gelişme trendine bakıldığında da, bu hedefe ulaşılma olasılığının, mevcut ekonomik iyileşmeler devam edeceği varsayıldığında, oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Uzun vadeye yönelik bir fon yapısı bulunan emeklilik fonlarının yüksek birikimlere ulaşmasıyla birlikte ülkemizdeki bireysel emeklilik sektörünün orta ve uzun vadede;

- Finans piyasalarına sağladığı uzun vadeli fonlarla kamunun ve özel sektörün borçlanma vadelerinin uzamasına imkan sağlayan, özel sektörün borçlanma imkanlarının genişlemesine paralel olarak yeni iş alanlarının açılması ve istihdamın artmasında önemli bir rol oynayan,
- Sermaye piyasasının derinleşmesini sağlayan,
- Emeklilikte bireylerin refah seviyelerini artıran,
- Sosyal güvenliğin kapsamının genişlemesine ve devlet bütçesi üzerindeki yükün azalmasına katkıda bulunan,
- Enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye etkin katkı sağlayan,

bir yapıya kavuşması öngörülmektedir.

6.3.2. Vizyona Dönük Politikalar

Bireysel emeklilik sisteminden orta ve uzun vadede kalıcı bir şekilde yukarıda belirtilen faydaların alınmasını teminen, aşağıda belirtilen politikaların desteklenmesi önem arz etmektedir:

- Sisteme kurumsal bazlı katılımları teşvik edici yönde, gerek vergi, gerek sosyal güvenlik mevzuatı ve gerekse diğer bireysel emeklilik mevzuatında gerekli düzenlemelerin yapılması.
- Elektronik ortamda günlük gözetim ve denetimin etkin bir şekilde uygulanmaya devam edilmesi ve yeni denetim fonksiyonlarını yerine getirebilecek şekilde sürekli geliştirilmesi.
- Uluslararası standartları belirleyen kuruluşların (özellikle OECD ve IOPS (International Organization for Pension Supervisors)) faaliyetlerine aktif destek verilmesi ve konuyla ilgili uluslararası standartların oluşturulmasında söz sahibi olunması.
- Bireysel emeklilik sisteminin potansiyel katılımcılara iyi anlatılabilmesi ve tanınırlığının artırılmasına ilişkin olarak gerekli çalışmaların AB ülkelerinde olduğu gibi ilgili kamu kuruluşlarının liderliğinde yapılması.

- Vergisel teşviklerin, hem sistemin istihdama katkısına ivme kazandıracak, hem de bireysel emeklilik sistemine kurumsal katılım yanında bireysel bazda da katılım ve ilgiye hız kazandıracak şekilde düzenlenmesi.

7. FİNANSAL HİZMETLER ALANINDA GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİLER

7.1. Vizyon

Finansal hizmetler alanındaki güçlü ve zayıf yanların değerlendirilmesi ile sektörün 2013 yılı için vizyonu şu şekilde belirlenmiştir:

"Global ekonomi ile entegrasyonu sağlayarak uluslararası kurumlarla hizmet alışverişinde bulunan ve yurt dışına finansal hizmet ihraç eden, uluslararası rekabet gücü yüksek, risk yönetimi ve kurumsal yönetişim ilkelerine hakim olarak piyasa disiplinine uyum sağlayan, yenilikler yaratarak istikrar içinde Avrupa'nın ilk beş sıralamasında yer alacak bir finansal hizmetler sektörü."

7.2. Vizyona Dönük Stratejik Amaçlar

Belirlenen vizyona ulaşabilmek için saptanan stratejik amaçlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Türk Finans Sektörünün aktif büyüklüğü/GSMH oranını Avrupa Birliği oranlarına yakınlaştırmak ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek için firma bazında rekabetçi ölçeğe ulaşılmasını sağlamak.
2. Denetim ve gözetimin etkinliğini sağlamak, yeterli ve kaliteli düzenlemeler yapmak, standart ve ilkelerin uluslararası uygulamalara uyumlu olmasını sağlayarak uluslararası kuruluşlar nezdinde aktif rol almak ve dünyada bu konuda yapılanların Türkiye'de de gerçekleştirilmesini sağlamak.
3. Fonlar vasıtasıyla hisse senetlerine yatırım ile sigorta servislerinin talebini ve farkındalığını arttırmak, düzenlemesi yapılmış olan ürünleri piyasaya kazandırmak, ayrıca reel sektörün bankacılık ve bankacılık dışı kaynaklardan daha fazla pay almasını sağlamak.
4. Reel sektör işletmelerinin fon bulma imkanlarının hem özkaynak hem de yabancı kaynaklar için kayıt dışılığına izin verilmeyecek şekilde genişlemesini sağlamak ve böylece, haksız rekabeti engelleyerek uzun vadede kayıt dışı büyüklüklerin de GSMH içinde yer alacak şekilde GSMH artışını gerçekleştirmek.
5. Mali tablolarda şeffaflığın sağlanarak ekonomik faaliyetlerin artmasını sağlamak.

6. Kurum içi risk yönetim kültürünü yerleştirmek, risk yönetim sistemlerindeki altyapı ve insan kaynağı eksikliklerini tamamlamak ve risk odaklı denetimin uygulanmasını sağlamak.
7. Uluslararası piyasada rekabet edebilir ve yurt içinde de rekabete açık bir mali piyasa oluşmasını sağlamak için finansal aracılık maliyetlerini azaltmak.
8. Finansal hizmetler sektörünün kontrol edemediği halde gelişmesini çok önemli derecede etkileyen makroekonomik istikrarın sürdürülebilirliğini sağlamak.

7.3. Stratejik Amaçları Gerçekleştirecek Eylem, Faaliyet ve Projeler

- ***Rekabetçi ölçeğe ulaşmak için;***

a. Birleşmeleri kolaylaştırıcı yeni düzenlemelerin oluşturulması,
b. Şirketlerde azınlık hisse sahiplerinin haklarının korunup, geliştirilmesi,
c. Kayıt dışı ekonomiyi küçültecek önlemlerin alınması,
d. Vergilerin dolaylıdan, dolaysıza kaydırılması,
e. Ülke tasarruflarının verimsiz alanlardan, finans sektörüne kanalize edilmesi,
f. Yatırım fonlarının büyütülmesi konusunda yeni düzenlemelerin yapılması,
g. Körfez bölgesi ülkelerdeki sermaye birikiminden yararlanmak amacıyla bu bölgelere yönelik özel bir takım mali enstrümanların ihraç edilmesi,
h. KOBİ'lerin finansmanının daha sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi, ürün çeşitliliğinin artırılabilmesi ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele hedeflerine yönelik olarak, Kredi Garanti Sistemi'nin geliştirilmesi, özellikle hukuki altyapının, sistemin etkin şekilde çalışmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesi,

gereklidir.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için ise gelir vergisinin tek ve düşük oranlı olması ile finansal hizmetlerden yararlanan tasarruf sahiplerinin haklarının iyi bir şekilde korunması amaçlı para ve hapis cezalarının caydırıcı hale getirilmesi gibi yasal düzenlemeler önerilmektedir. Önerilen kurumsal düzenlemeler için ise etkin Gelir İdaresi Başkanlığı ve etkin vergi yasalarının oluşturulması sayılmaktadır. Değerlendirilmesi gerekli olan ve tasarruf sahiplerini ilgilendiren diğer tedbirler; mevcut mali enstrümanlar hakkında yatırımcıların iyi bilgilendirilerek döviz ve altın gibi yatırım araçlarında olan kaynağın mali sisteme aktarılabilmesini ve altına akan

tasarrufların altın fonlarına yönlendirilmesi konusunda kamuoyunun aydınlatılmasını sağlamaktır.

- ***Düzenleme, denetim ve gözetimde etkinliği sağlamak için;***
  a) Düzenleme ve denetim maliyetlerini azaltmak ve sektörü rekabetçi bir yapıya hazırlamak çabası içerisinde, dünyada yaşanan gelişmelere de paralel olarak, finansal hizmetlerde düzenleyici ve denetleyici otoritelerinin "tek çatı altında toplanması" veya "eşgüdümü sağlayacak ortak çalışma zemini oluşturmaları",
  b) Uluslararası finansal raporlama standartları, uluslararası denetim standartları ve kurumsal yönetişim ilkelerini düzenleyecek tek bir idarenin ihdas edilmesi,
  c) Risk odaklı denetime geçilmesi,
  d) Finansal sektördeki sigorta işlevlerinin tamamının tek çatı altında toplanması,
  e) Finansal piyasalara, muhasebe ve denetim standartlarına ilişkin yapılacak düzenlemelerin usul ve esaslarının AB ve OECD normlarına göre belirlenmesi,
  f) Mevcut düzenlemelerin farklı anlaşılmalara engel olacak şekilde kalitesinin artırılması, yüklerin azaltılmasına yönelik tarama yapılması, uluslararası normlara uyumluluğun sağlanması ve kodifikasyona gidilmesi,
  g) Yetkili otoritelerin; AB müktesebatını tam ve etkin bir şekilde uygulayan, gelişen ihtiyaçlara cevap veren, yeterli nitelik ve nicelikte beşeri, fiziki ve mali kaynaklara haiz olması sağlanarak idari kapasitenin arttırılması,
  h) Finansal sektördeki tüm özel emeklilik hizmetlerine ilişkin aktüeryal denetimin tek çatı altında toplanması,
  i) Finansal sektörde ve bu sektörden kaynak temin eden reel sektörde Kurumsal Yönetişim ilkelerinin benimsenerek uygulanması, sağlanmalıdır.

Bu faaliyetleri desteklemek için farklı düzenleyici kurumların gözetim ve denetim alanlarının kesiştiği noktalarda işbirliği ve eşgüdüm mekanizmalarının güçlendirilmesi düşünülmelidir. Nitekim zaman zaman farklı düzenleyici kurumların

korumayı amaçladığı menfaat alanlarındaki, hedeflerindeki ve önceliklerindeki farklılıklar etkin gözetimi ve denetimi gerçekleştirmede en önemli sorunlardan biri haline gelmektedir. Ayrıca kurumsal yönetişim ilkerine uygunluğun sağlanması, risk odaklı gözetim ve denetim hedefiyle uyumlu olarak finansal piyasaların gözetim ve denetiminde etkinliği artıracak bir unsur olarak düşünülmelidir.

- ***Finansal ürünlerin talebini ve farkındalığını arttırmak için;***
  a) Piyasada düzenlenen finansal ürünlere yeterli talebin yaratılabilmesi için piyasa ile düzenleyici kurumlar arasında yakın ilişki kurulmak suretiyle düzenlemelerde piyasanın katkısının arttırılması,
  b) Sigorta maliyetlerinin aşağıya çekilmesi,
  c) Sermaye piyasası enstrümanlarının yaygın şekilde tanıtımının yapılması,
  d) Sigorta hizmetlerinin sunumunda ve yaygınlaştırılmasında, sigortalıların bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesini temin edecek mevzuat düzenlemelerinin yapılması ve her türlü bilgilendirme faaliyetinin sigortacı tarafından yürütülmesi,
  e) Sektör fon havuzları oluşturarak sigortalılara yönelik bilinçlendirme ve tanıtım kampanyalarının yapılması,
  f) İmtiyaz, lisans iptallerinde, yatırımcıların sarsılan güveninin temin edilebilmesi için hakim ortak ile halka açık kısma farklı işlem yapılarak, halka açık kısmın mülkiyetini ve değerini ortadan kaldıracak idari kararlardan kaçınılması,
  g) KOBİ'lerde şeffaflık ve kayıt düzeninin iyileştirilmesi,
  h) KOBİ'lerin birleşmelerini teşvik edecek vergisel düzenlemelerin yapılması,
  i) KOBİ'lerin kredi kullanımında ve kaynak sağlamada karşılaştıkları talep yönlü olarak finans sektörünün gelişmesini etkileyen önemli sorunlarından biri olan garanti ve kefalet sorununun etkilerinin azaltılabilmesi için "kredi garanti sistemi "yada "kredi garanti sigorta fonu" ile ilgili düzenlemelerin yapılması,
  j) Yeni bir sektör olan bireysel emeklilik sisteminin getireceği olumlu makroekonomik yansımaların hızlandırılmasını teminen, sistemin tanıtımı ve halkımız arasındaki farkındalığının artırılmasına yönelik,

kamu tarafından eşgüdümü sağlanan tanıtım, bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi,

gerekmektedir.

Tüm bu eylem ve faaliyetleri gerçekleştirebilmede gerekli yasal düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir: Sigorta kuruluşlarına her aşamada sigortalıyı bilgilendirme ve aydınlatma yükümlüğü getirecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bireysel emeklilikte, ürünleri satan aracıların vergilendirilmesini kolaylaştıran ve katılımcılara sağlanan ve halihazırda sembolik duran vergi teşvik limitini artıran düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca, bireysel emeklilik sistemine kurumsal bazlı katılımı teşvik edecek vergi ve sosyal sigorta düzenlemeleri gerçekleştirilmelidir. Vergi yükü, gelişen ülke borsalarındaki yükle mukayese edildiğinde rekabetçi olmalı, A tipi fonlar vergi teşvikini konu almalı, banka yöneticiliğinin hukuki sorumluluğu makul bir seviyeye çekilmeli, İcra ve İflas Kanununda alacaklının hakları güçlendirilmelidir. Yapılması önerilen kurumsal düzenlemeler ise şunlardır: Sigorta acenteleri meslek örgütü haline getirilip mesleki ve etik eğitim ve özdisipline tabi tutulmalıdırlar; aracı kurum ve bankalar dışında bireysel finansal danışmanların da faaliyetine izin verilmelidir; kredi sigortası kuruluşları oluşturulmalıdır ve kredi derecelendirme kurumları teşvik edilmelidir.

- ***Kayıt dışılığına izin vermeyerek haksız rekabeti engelleyebilmek için;***
  a) Ekonomik aktörlerin yeni niyet ve ekonomik ortam hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Kayıt dışı çalışan kuruluşlarda içeriye ve dışarıya karşı şeffaflık yoktur. Bu durum sorunların öngörülememesine neden olur. İçeriye ve dışarıya karşı şeffaflık sağlandığında uzun vadede kurucuların yaşam ömrünü aşan şirket yapılaşmaları ortaya çıkacaktır.

Kayıt dışılığın önlenebilmesi için önerilen faaliyeti destekleyici olacak yasal düzenleme, vergi oranlarının ve istihdam maliyetlerinin kayıt dışını özendirmeyecek oranlarda belirlenmesi olarak öngörülmektedir. Önerilen kurumsal düzenleme ise, fon sağlanmasına yönelik olarak kredi sigortasının kullanılabilir olmasıdır.

- ***Mali tablolarda şeffaflığı sağlayabilmek için;***
  a) İhtiyaç duyan kuruluşların mali durumları hakkında bilgilendirilmesi,
  b) Ekonomik aktörlerin şeffaflığın kendilerine faydaları konusunda aydınlatılması,

gerekmektedir.

Bu amaca ulaşabilmek için şirket mali bilgilerinin ekonomik aktörlerce erişilebilmesini mümkün kılacak yasal düzenlemeler oluşturulmalı ve / veya mevcut düzenlemeler gözden geçirilmelidir. Kurumsal düzenleme olarak ise, şirket mali bilgilerinin elektronik ortamda kolayca erişilebilir hale getirilmesi sağlanmalıdır.

- ***Risk yönetim sistemlerindeki eksikliklerin tamamlanabilmesi için;***

  a) Mali tabloların şeffaflığını sağlayacak kurumsal yönetişimin geliştirilmesi,

  b) Kredi ve kurumsal yönetişim derecelendirme sisteminin tesis edilmesi,

  c) Türev ürünlerin risk yönetiminde kullanımının teşvik edilmesi ancak bu ürünlere ilişkin risk algılamasının arttırılması ,

  d) Finansal hizmet ve ürünlerden faydalananların şeffaflığının arttırılması,

  e) Makroekonomik istikrarın arttırılması,

  f) İnsan kaynağı, teknik altyapı ve eğitim eksikliklerinin tamamlanması,

  g) Risk ölçümüne yönelik veri tabanının oluşturulması,

  h) Risk odaklı denetim vizyonunun gerek otoriteler gerekse iç ve dış denetçilerce güçlendirilmesi,

gerekmektedir.

Bu eylem ve faaliyetlerin gerçekleşmesini destekleyici yasal düzenlemeler olarak derecelendirme kuruluşlarına ilişkin düzenleme yapılmalı ve İcra ve İflas Kanununda uluslararası normlara uygun iyileştirmeler tamamlanmalıdır. KOBİ tanımının yapılması ve KOBİ'ler için raporlama standartlarının geliştirilmesi yapılması gerekli kurumsal düzenlemeleri oluşturmaktadır. Amaca ulaşmada yardımcı diğer bir tedbir, üniversite lisans eğitiminin finans alanında ihtisaslaşması verilebilir.

Bu stratejik amaca ulaşmada derecelendirme sisteminin tesis edilmesi önemli olmakla birlikte ülkemizde derecelendirme çalışmaların olduğunu; fakat derecelendirmenin aranılan olması gerektiği ve bu konunun talep yönünün önemli olduğunu belirtmekte yarar bulunmaktadır.

- ***Finansal kuruluşların borçlanmalarındaki finansal aracılık maliyetlerinin azaltılabilmesi için;***

  a) Reel sektördeki kayıt dışılığın kaldırılarak (güçlü bir denetim ve takip sistemiyle) kayıt altındakilerin vergi yükünün düşürülmesi,

b) Makroekonomik istikrarın korunması ve böylece fonlama maliyetlerinin azalması ve son kullanıcıya yansıyan maliyetlerinin düşürülmesi,
c) AB piyasaları ile uyumun sağlanması ile birlikte gelişmiş piyasalardaki vergisel uygulama standartlarına paralel düzenlemelerin yapılması,
d) Mali piyasa aktörlerinin borçlanma fonlamasına tek tip vergisel uygulamalara gidilmesi ve rekabetin adil hale getirilmesi,

gerekmektedir.

Kurumsal düzenlemeler açısından ise düzenleyici otoriteler ile mali / reel sektör arasında iletişimi geliştirmeye yönelik istişare konseylerinin arttırılmasının gerektiği söylenebilir. Bu yasal ve kurumsal düzenlemeler yanında, düzenleyici kurumların açık, net ve yoruma açık olmayan düzenlemeler yapması ve mali piyasa denetimi yapacak kurum personelinin uzmanlaşmasının sağlanması alınacak diğer tedbirleri oluşturmaktadır.

- ***Makroekonomik istikrarın sürdürülebilirliğini sağlamak için;***

a) Özel sektörü dışlayıcı ve fon maliyetini yükseltici bir faktör olan yüksek kamu borçlanmasını azaltmaya yönelik çabaların devam etmesi,
b) Ekonomide belirsizliklerin giderilmesi ve öngörülebilirliğin sürekli kılınması için fiyat istikrarının sürdürülmesi,
c) İstikrarlı büyümenin sürdürülebilir politikalarla sağlanması,
d) Yapısal reformların kararlılıkla sürdürülmesi,

gerekecektir.

8. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

8.1. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi

Bu bölümde, raporun ilgili sektör bölümlerinde önerilen ve 7. Bölümde toplu halde ele alınan temel amaç ve politikalara yönelik eylem, faaliyet ve projelerin gelişme eksenleri bazında tasnifi yapılmıştır.

Özel İhtisas Komisyonlarında dikkate alınacak gelişme eksenleri Orta Vadeli Program 2006-2008'in "I. Temel Amaç" bölümünde sıralanan gelişme sağlanacak alanlar olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, gelişme eksenleri aşağıdaki şekildedir:

1. İstikrarlı bir ortamda sürdürülebilir büyümenin sağlanması.
2. Ekonomide rekabet gücünün artırılması.
3. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi.
4. Sosyal içermenin güçlendirilmesi.
5. Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması.
6. Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılması.
7. Fiziki altyapının iyileştirilmesi.

Finansal Hizmetler Özel İhtisas Komisyonu çalışmaları ağırlıklı olarak "İstikrarlı bir ortamda sürdürülebilir büyümenin sağlanması", "Ekonomide rekabet gücünün artırılması" ve "Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılması" gelişme eksenlerine katkı yapacak sonuçlar üretmiştir. Bu nedenle tasnif söz konusu bu üç gelişme eksenini içerecek şekilde yapılmıştır.

Tablo 8. 1. Temel Amaç ile Eylem, Faaliyet ve Projelerin Gelişme Eksenlerine Göre Tasnifi

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	**Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması**	**Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması**
Vizyona Dönük Stratejik Amaçlar			
1- Türk Finans Sektörünün aktif büyüklüğü/GSMH oranını Avrupa Birliği oranlarına yakınlaştırmak ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek için firma bazında rekabetçi ölçeğe ulaşılmasını sağlamak.	Uluslararası piyasalarda rekabet edebilir ve güçlü bir finans sektörü, büyümenin finansmanına önemli katkı sağlayacaktır.	Ölçek ekonomisini yakalamış etkin bir finans sistemi, aracılık fonksiyonunu daha etkin bir şekilde yerine getirecek ve reel sektörün ihtiyacı olan kaynağı daha düşük maliyetle sağlayabilecektir.	
2- Denetim ve gözetimin etkinliğini sağlamak, yeterli ve kaliteli düzenlemeler yapmak, standart ve ilkelerin uluslararası uygulamalara uyumlu olmasını sağlayarak uluslararası kuruluşlar nezdinde aktif rol almak ve dünyada bu konuda yapılanların Türkiye'de de gerçekleştirilmesini sağlamak.		Denetim ve gözetimde etkinliğin sağlanmasıyla, finansal sektörün maruz kaldığı riskler makul seviyelere indirilerek şoklara karşı duyarlılığı azaltılacaktır.	
3- Fonlar vasıtasıyla hisse senetlerine yatırım ile sigorta servislerinin talebini ve farkındalığını arttırmak, düzenlemesi yapılmış olan ürünleri piyasaya kazandırmak, ayrıca reel sektörün bankacılık ve bankacılık dışı kaynaklarından daha fazla pay almasını sağlamak.		Finansal hizmetlerde çeşitliliğin ve derinliğin artmasıyla, ekonomik birimlerin farklı ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yapının oluşması sağlanacaktır.	
4- Reel sektör işletmelerinin fon bulma imkanlarının hem özkaynak hem de yabancı kaynaklar için kayıt dışılığına izin verilmeyecek şekilde genişlemesini sağlamak ve böylece, haksız rekabeti engelleyerek uzun vadede kayıt dışı büyüklüklerin de kayıt içinde yer alacak şekilde GSMH artışını gerçekleştirmek.			
5- Mali tablolarda şeffaflığın sağlanarak ekonomik faaliyetlerin artmasını sağlamak.	Mali tablolarda şeffaflığın sağlanmasıyla, finans sektörü kaynaklarının dağıtımı daha etkin bir yapıya kavuşacaktır.		

6- Kurum içi risk yönetim kültürünü yerleştirmek, risk yönetim sistemlerindeki altyapı ve insan kaynağı eksikliklerini tamamlamak ve risk odaklı denetimin uygulanmasını sağlamak.		Finans sektörünün şoklara karşı dayanıklılığını artıracaktır.	
7- Uluslararası piyasada rekabet edebilir ve yurt içinde de rekabete açık bir mali piyasa oluşmasını sağlamak için finansal aracılık maliyetlerini azaltmak.	Aracılık maliyetlerinin azaltılmasıyla, reel sektör şirketleri finansman ihtiyaçlarını daha düşük maliyetle sağlayabilecektir.	Düşük maliyetle fon temin edebilen reel sektör, uluslararası piyasalarda rekabet avantajı sağlayabilecektir.	
8- Finansal hizmetler sektörünün kontrol edemediği halde gelişmesini çok önemli derecede etkileyen makroekonomik istikrarın sürdürülebilirliğini sağlamak.			
Rekabetçi Ölçeğe Ulaşmak için Eylem, Faaliyet ve Projeler			
1- Birleşmeleri kolaylaştırıcı yeni düzenlemelerin oluşturulması.		Finansal sektörde ölçek ekonomilerinden faydalanma imkanını artıracaktır.	
2- Şirketlerde azınlık hisse sahiplerinin haklarının korunup, geliştirilmesi.		Asimetrik bilgi probleminden kaynaklanan sorunları giderecek ve sermayenin tabana yayılmasını sağlayacaktır.	
3- Kayıt dışı ekonomiyi küçültecek önlemlerin alınması.	Sürdürülebilir büyümeye önemli katkı sağlayacaktır.	Haksız rekabetin azaltılmasını sağlayacaktır.	Kamunun bilgi kalitesini ve yönetim kapasitesini artıracaktır.
4- Vergi gelirlerinin dolaylıdan, dolaysıza kaydırılması	Kamunun daha uzun vadeli plan yapabilmesini mümkün kılacaktır.		Kamunun daha uzun vadeli plan yapabilmesini mümkün kılacaktır.
5- Ülke tasarruflarının yastıkaltından, finans sektörüne kanalize edilmesi ve körfez bölgesi ülkelerdeki sermaye birikiminden yararlanmak amacıyla bu bölgelere yönelik özel bir takım mali enstrümanların ihraç edilmesi.	Finansal sektörü büyüterek, bunu getirdiği dışsal faydaları sağlayacaktır.		
6- Kredi Garanti Sistemi'nin geliştirilmesi, özellikle hukuki altyapının düzenlenmesi.	KOBİ'lerin finansmanına katkı sağlayacak, böylelikle istihdam ve büyümeyi olumlu etkileyecektir.	KOBİ'lerin rekabet gücünü olumlu yönde etkileyecektir.	

Düzenleme, denetim ve gözetimde etkinliği sağlamak için Eylem, Faaliyet ve Projeler			
1- Finansal hizmetlerde düzenleyici ve denetleyici otoritelerin "tek çatı altında toplanması" veya "eşgüdümü sağlayacak ortak çalışma zemini oluşturmaları; uluslararası finansal raporlama standartları, uluslararası denetim standartları ve kurumsal yönetişim ilkelerini düzenleyecek tek bir idarenin ihdas edilmesi.	Haksız rekabeti azaltması ve denetimin etkinliğini artırması nedeniyle, ekonomik faaliyeti olumlu etkileyecektir.	Haksız rekabeti azaltması ve denetimin etkinliğini artırması nedeniyle, ekonomik faaliyeti olumlu etkileyecektir.	Sayılan maddeler kamu kesiminde iyi yönetişimin yaygınlaşması açısından çok olumlu olacaktır.
2- Finansal sektördeki sigorta işlevlerinin tamamının tek çatı altında toplanması.		Daha etkin bir denetim sağlayarak, rekabete katkıda bulunacaktır.	
3- Finansal piyasalara, muhasebe ve denetim standartlarına ilişkin yapılacak düzenlemelerin usul ve esaslarının AB ve OECD normlarına göre belirlenmesi ve mevcut düzenlemelerin farklı anlaşılmalara engel olacak şekilde kalitesinin artırılması ve kodifikasyona gidilmesi.	Dış dünya ile entegrasyonu hızlandırarak, ekonomik istikrara katkı sağlayacaktır.	Kural birliğini güçlendirecek, rekabet ortamını olumlu etkileyecektir.	Kamuda iyi yönetişimin gerek şartlarından birisidir.
4- Finansal sektördeki tüm özel emeklilik hizmetlerine ilişkin aktüeryal denetimin tek çatı altında toplanması.	Uzun vadeli kaynak sağlayan bu öneri, sistemin daha sağlıklı hale gelmesini sağlayacaktır.		
5- Finansal sektörde ve bu sektörden kaynak temin eden reel sektörde Kurumsal Yönetişim ilkelerinin benimsenerek uygulanması.	Firma bazında kurumsallaşmayı artıracaktır.	Yurt dışına karşı rekabet artışı sağlayacaktır.	
Finansal ürünlerin talebini ve farkındalığını arttırmak için Eylem, Faaliyet ve Projeler			
1- Sigorta maliyetlerinin aşağıya çekilmesi, sigorta hizmetlerinin sunumunda ve yaygınlaştırılmasında, sigortalıların bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesini temin edecek mevzuat düzenlemelerinin yapılması ve her türlü bilgilendirme faaliyetinin sigortacı tarafından yürütülmesi.	Sigorta kullanımını yaygınlaştıracak olan bu unsurlar, uzun vadeli kaynak arzını artıracaktır.		

2- KOBİ'lerde şeffaflık ve kayıt düzeninin iyileştirilmesi ve KOBİ'lerin birleşmelerini teşvik edecek vergisel düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.		KOBİ'lerin büyük ölçekli işletmelere dönüşümünü hızlandıracaktır.	
3- Yeni bir sektör olan bireysel emeklilik sisteminin tanıtımı ve halkımız arasındaki farkındalığının artırılmasına yönelik, kamu tarafından eşgüdümü sağlanan tanıtım, bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi.	Uzun vadeli finansal kaynak arzını artıracaktır.		
Risk yönetim sistemlerindeki eksikliklerin tamamlanabilmesi için Eylem, Faaliyet ve Projeler			
1- Kredi ve kurumsal yönetişim derecelendirme sisteminin tesis edilmesi.		Firma bilgi kalitesinin artırılması rekabet üzerinde olumlu etki yapacaktır.	İyi yönetişim için değerli bilgiler sağlayan bir araç olacaktır.
2- Risk ölçümüne yönelik veri tabanının oluşturulması.		Risk algılaması ve fiyatlaması sağlıklı hale gelecektir.	
3- Risk odaklı denetim vizyonunun gerek otoriteler gerekse iç ve dış denetçilerce güçlendirilmesi.		Kuruluş bazında risk yönetimini kolaylaştıracaktır.	İyi yönetişimin gerek koşullarından birisidir.
Finansal kuruluşların borçlanmalarındaki finansal aracılık maliyetlerinin azaltılabilmesi için Eylem, Faaliyet ve Projeler			
1- Reel sektördeki kayıt dışılığın kaldırılarak (güçlü bir denetim ve takip sistemiyle) kayıt altındakilerin vergi yükünün düşürülmesi.	Adil ve daha düşük vergi, ekonomik istikrarı artıracaktır.	Vergi adaletinin sağlanması, en önemli rekabet unsurudur.	
2- Mali piyasa aktörlerinin borçlanma fonlamasına tek tip vergisel uygulamalara gidilmesi ve rekabetin adil hale getirilmesi.		Haksız rekabetin giderilmesini ve finansal borçlanma araçlarının doğru fiyatlanmasını sağlayacaktır.	

8.2. Genel Değerlendirme

Türk finans sektörünün önümüzdeki dönemde vizyonu ve mevcut durumu ele alındığında, temel amaç –ve aynı zamanda vizyon olarak- Avrupa'nın en büyük beş finansal hizmetler piyasasından biri olmak şeklinde öngörülmüştür. Avrupa'nın en büyük beş finansal hizmetler sektöründen biri olma hedefi bir dizi örtülü varsayım barındırmaktadır. Bu varsayımlar şöyle özetlenebilir. Öngörülebilir bir gelecek içinde Türk finans sistemi Avrupa finans sistemlerinden daha hızlı bir şekilde büyümeli ve finansal aktiflerin milli gelire oranı yükselmelidir. Bu sonucu alabilmek için yurt içi tasarrufların önemli ölçüde artması ve/veya yurt dışından kaynak ithal edilmesi gerekmektedir. Yurt dışı kaynak ithali ise ancak yurt dışı finansal piyasalarla daha güçlü bir entegrasyon, istikrarlı bir ekonomik yönetim, uluslararası muhasebe, mevzuat ve denetim standartlarına tam uyum, tam rekabeti bozucu düzenlemelerin tamamen kaldırılması gibi gerek koşullara sahiptir.

Dolayısıyla finansal sistemin büyümesini sağlamaya dönük eylem ve politikalar şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

i. Makroekonomik istikrarın sağlanması ve korunması: Finans sisteminin sağlıklı bir gelişme gösterebilmesi ve geçmiş yıllardaki ekonomi politikaları sonucu bilançolarda birikmiş risklerin tamamen tasfiyesi için öncelikle makroekonomik istikrarın tamamen sağlanması ve korunması gereklidir. Makroekonomik istikrardan kasıt, üç değişkenin; reel büyüme hızının, mal fiyatlarının ve finansal aktif fiyatlarının öngörülebilir olmasıdır.

ii. Uluslararası standartlara tam uyum: Uluslararası standartlara uyum oldukça geniş kapsamlı bir başlıktır. Muhasebe ve mali raporlama standartları ve finansal aktiflerin ticaretinin yapıldığı organize piyasaları düzenleyen mevzuatın uyumu bu bölümdeki en önemli alt başlıklardır. İkinci önemli bir unsur, denetim ve gözetim kurumlarının risk odaklı denetim anlayışı vizyonuna sahip olmasıdır. Üçüncü olarak sayılması gereken bir unsur da suç gelirleri ve terörizmin finansmanıyla mücadele gibi dünyada genel kabul görmüş konularda zaafa düşmemek gereğidir.

iii. Tam rekabetin sağlanması: Finansal piyasada tam rekabeti engelleyen unsurların giderilmesi etkin kaynak tahsisini sağlayacaktır. Aynı zamanda bu husus uluslararası standart ve uygulamalara uyumun da vazgeçilmez bir parçasıdır. Finansal piyasada tam rekabetin sağlanması demek, finansal fiyatların (döviz kuru, faiz hadleri ve hisse senedi değerleri gibi) arz ve talebe göre şekillenebilmesi anlamına gelir. Bunu sağlamak için öncelikle yurt içinde ve yurt dışında yerleşik finansal kurumlar

arasında iki gruptan birine avantaj veya dezavantaj sağlamak suretiyle haksız rekabete yol açan unsurların giderilmesi gerekmektedir.

Tam rekabetin sağlanması konusunda son olarak söylenmesi gereken bir husus da, finansal kuruluşlar arasındaki borçlanma maliyetlerine etki eden kamusal yükümlülüklerin hem genel olarak düşürülmesi, hem de finansal sektörler arasında yeknesak bir şekilde uygulanması gereğidir. Bu kamusal yükümlülüklerin azaltılması ve sembolik bir düzeye indirilmesi öncelikli tercihtir. Ancak, mevcut kamu kaynaklı aracılık maliyetleri de her finansal sektörün borçlanma maliyetlerine (bankacılık, sermaye piyasası, sigorta, bireysel emeklilik, finansal kiralama, faktoring, vb.) eşit ölçüde yük getirmeli, belli bir sektörde avantaj veya dezavantaj oluşmamalıdır.

Yukarıda sayılan hususlar genellikle finans sektörüne dışsal olan koşullardır. Bir başka deyişle finansal aracıların doğrudan etkileyemeyecekleri hususlardır. Buna karşılık finansal aracı kuruluşların sağlıklı bir büyüme trendi için gerçekleştirmesi gereken bir dizi koşul da mevcuttur. Bunlar da şu şekilde özetlenebilir:

i. Sağlıklı bir mali bünyeye sahip olmak: Finansal aracılık işiyle uğraşan kuruluşların sağlıklı bir mali bünyeye sahip olmaları, sadece ticari basiretin gereği değil, aynı zamanda sosyal bir sorumluluk gereğidir. Sağlıklı bir mali bünyeye sahip olmanın en önemli kriteri ise, fon toplayan finansal kuruluşun özkaynakları nispetinde risk alması olarak tanımlanabilir.

ii. Büyümenin temeli karlılıktır: Türk finans sisteminin büyük çoğunluğunu oluşturan bankalar gibi kredi kuruluşlarının aldığı risk miktarı (bir başka deyişle bilanço büyüklüğü) özkaynaklarına bağlıdır. Özkaynakların en önemli kaynağı ise karlardır. Bu nedenle finansal sistemin büyümesi, başta kredi kuruluşları olmak üzere finansal kuruluşların karlılık düzeyine sıkıca bağımlıdır. Finansal kuruluşlar karlılık düzeylerini artırmak için risk yönetimi sistemlerini kurumsallaştırmalı ve etkinliği artıracak prensipleri, başta kurumsal yönetişim ilkeleri olmak üzere uygulamalıdırlar.

Finansal sistemin büyümesi konusunda üzerine görev düşen üçüncü bir grup ise gözetim ve denetim otoriteleridir. Finansal sektörün etkin gözetimi ve denetimi güçlü bir ekonomik yapının en önemli unsurlarından birisidir. Gözetim ve denetim işlevinin temel amacı finansal sistemde istikrarı ve güveni temin etmek ve ödünç alan ve ödünç verenlerin maruz kalacakları riskleri mümkün olan en düşük düzeye indirmektir. Bunu sağlamak için de risk odaklı denetim vizyonunun benimsenmesi gereklidir.

Geleneksel gözetim ve denetim anlayışı, kurallara uygunluk denetimini ön plana çıkartmaktadır. Bununla beraber, özellikle bankacılık sektörü gibi çok sayıda mevduat

sahibinin tasarrufunun yönlendirildiği sektörlerde risk yönetimi, basiretli yatırım ve portföy tercihleri gibi unsurlar özellikle önem kazanmaktadır. Böylece, gözetim ve denetim otoritesinin görevi bankaların risk düzeylerini ölçmenin ve gerekirse kısıtlamanın çok ötesine geçmektedir. Otorite, her türlü riskin (likidite, vade, faiz, kur, ekonomik istikrarsızlık vb.) iyi yönetilip yönetilmediğini de ölçmek durumundadır.

Genel olarak, Türk finans sektörünün Avrupa sıralamasında ilk beşte yer alması şeklinde tarif edilen uzun vadeli vizyona ulaşma çabasında üç gruba görev düştüğü söylenebilir. Makroekonomik istikrarı, tam rekabet ortamını ve uluslararası entegrasyonun altyapısını sağlayacak olan merkezi hükümet, yani kamu otoritesi; finansal aracılık işlevini, bu işlevin gerektirdiği ticari basiret ve sosyal sorumlulukla yerine getirmesi beklenen aracı kuruluşlar ve sürecin sağlıklı işlemesini sağlayacak olan gözetim ve denetim otoriteleri.

Bu üç grubun görevlerini yapmaları sonucu oluşacak olan olumlu bir büyüme ortamının korunması durumunda, uzun vadede Türk finans sektörünün vizyonunu gerçekleştirebileceği düşünülmektedir.